

**T.C.
Marmara Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı
Eğitim Yönetimi ve Denetimi Bilim Dalı**

**OKULLARDA YAŞANAN AKRAN ZORBALIĞININ
NEDENLERİNE VE MÜDAHALE YÖNTEMLERİNE İLİŞKİN
OKUL YÖNETİCİLERİ VE ÖĞRETMENLERİN GÖRÜŞLERİ**

**Gülşah AKSOY
(Yüksek Lisans Tezi)**

İstanbul, 2019

**T.C.
Marmara Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı
Eğitim Yönetimi ve Denetimi Bilim Dalı**

**OKULLARDA YAŞANAN AKRAN ZORBALIĞININ
NEDENLERİNE VE MÜDAHALE YÖNTEMLERİNE İLİŞKİN
OKUL YÖNETİCİLERİ VE ÖĞRETMENLERİN GÖRÜŞLERİ**

**Gülşah AKSOY
(Yüksek Lisans Tezi)**

**Danışman
Doç. Dr. A. Faruk LEVENT**

İstanbul, 2019

**Tüm kullanım hakları
M.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü'ne aittir.
© 2019**

ONAY

Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı / Eğitim Yönetimi ve Denetimi Yüksek Lisans Programı öğrencilerinden Gülşah AKSOY tarafından hazırlanan “Okullarda Yaşanan Akran Zorbalığının Nedenlerine ve Müdahale Yöntemlerine İlişkin Okul Yöneticileri ve Öğretmenlerin Görüşleri” konulu bu çalışma, 27.06/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda jüri tarafından başarılı bulunmuş Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

ADI SOYADI

İMZA

TEZ DANIŞMANI : Doç. Dr. A.Faruk LEVENT

JÜRİ ÜYESİ : Prof. Dr. Münevver ÇETİN

JÜRİ ÜYESİ : Doç. Dr. Hanifi PARLAR

ÖZGEÇMİŞ

2009–2019	Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Yönetimi ve Denetimi Bilim Dalı
2004–2008	Uludağ Üniversitesi Sınıf Öğretmenliği
2000–2004	Afşin Anadolu Lisesi
1997–2000	Afşin Merkez Fatih İlköğretim Okulu

İletişim

Göre Yaptığı Kurum	: Atıkali İlkokulu Müdür Yardımcısı
E-Mail	: aksoy_aksoy_46@hotmail.com

ÖNSÖZ

Okullarda yaşanan akran zorbalığı sadece zorba ve mağdur öğrencileri değil okula devam eden tüm öğrencilerin eğitim, oyun oynama gibi haklarını elinden alan onların hem fiziksel, sosyal ve ruhsal gelişimlerini hem de gelecek yaşantılarını olumsuz şekilde etkileyen önemli bir disiplin sorunudur. Akran zorbalığı konusunda öğrencilere yardımcı olabilmek için bu davranışları önceden fark edebilmek buna ilişkin kalıcı önleme çalışmaları yapmak oldukça önemlidir. Bu çalışmaların etkili olabilmesi için problemin doğru tespit edilip ortaya konulması gerekmektedir. Öğrencilerin okulda korkudan ve kaygıdan uzakta eğitim öğretim faaliyetlerini gerçekleştirmelerini sağlamadaki en büyük sorumluluk okul yöneticilerine ve öğretmenlere düşmektedir. Bu bağlamda bu çalışma okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin okullarında yaşanan akran zorbalığı davranışlarına ve zorbalığa iten nedenlere ilişkin düşünceleri ve müdahale yöntemlerini öğrenmeyi amaçlamaktadır.

Kendi öğretmenlik ve okul yöneticiliği deneyimim süresince okulda gözlemlediğim öğrenciler arasında tekrar eden fiziksel, sözel ve ilişkisel diye gruplandırabileceğimiz akran zorbalığı davranışları bu çalışmayı yapmamda etkili oldu. Bu çalışmanın planlanmasında ve ilerlemesinde bilgi ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, yoğun iş temposu arasında bizlere zaman ayıran, tez danışman hocam sayın Doç. Dr. Ahmet Faruk LEVENT'e, tezime katkıda bulunan okul yöneticisi ve öğretmenlere, sabır ve anlayışlarından dolayı mesai arkadaşlarıma, hayatının her döneminde sabır timsali olmayı başarmış ve bizim için onlarca fedakârlığa katlanmış, daima yolumuza ışık olan çok değerli annem Melek AKSOY'a, hayatım boyunca her alanda daima desteklerini ve sevgilerini hissettiğim, ablam Selcen DEMİRCİ'ye ve ağabeyim Ahmet Selçuk AKSOY'a çalışmam sırasında çok bunaldığım zamanlarda varlıklarıyla hayatıma neşe katan çok sevgili yeğenlerim Betül Melek, Gülce, Bilge Kağan ve Zeynep Ece'ye ve bize kısa ama güzel hatıralar bırakan rahmetli babam Yusuf AKSOY'a çok teşekkür ederim.

Bu çalışmanın eğitim yönetimi alanına katkı sağlarnasını, meslektaşlarıma faydalı olmasını temenni ederim.

Hiçbir çocuğun kötü muameleye maruz kalmadığı bir ortamda eğitim öğretim alması dileğiyle...

İstanbul, 2019

Gülşah AKSOY.

ÖZET

Bu araştırmanın amacı okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin akran zorbalığı, akran zorbalığının nedenleri ve akran zorbalığına müdahale etme yöntemlerine yönelik görüşlerinin incelenmesidir. Nitel araştırma yöntemlerinden durum deseniyle yürütülen bu çalışmanın verileri 18 okul yöneticisi ve 20 öğretmen ile yüz yüze görüşme ve yarı yapılandırılmış formlar kullanılarak elde edilmiştir. Araştırma sonucu elde edilen veriler nitel araştırma yöntemleri doğrultusunda kodlanarak temalar altında toplanmış ve içerik analizine tabi tutulmuştur. Yapılan görüşmelerde okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin birçoğunun akran zorbalığını “aralarında güç dengesizliği olan aynı yaş grubu çocukların birbirine yapmış olduğu fiziksel, sözel ve psikolojik baskı” olarak tanımladıkları görülmüştür. Katılımcı öğretmenlerin bir kısmı zorbalık davranışının tekrar ettiğini ifade ederken, okul yöneticileri ise zorbalık davranışının tekrar etmesinden hiç bahsetmemişlerdir. Katılımcılar okullarda yaşanan akran zorbalığının nedenlerinin aileden, öğrencinin psikolojik rahatsızlıklarından, öğrencinin yaşadığı çevre ve maruz kaldığı medya yayınlarından, okula ilişkin durumlardan kaynaklandığını ifade etmişlerdir. Katılımcılar okullarında akran zorbalığını önlemek için öğrenci, veli ve öğretmen seminerleri düzenledikleri, okulda zorbalık davranışı olabilecek yerlerde yetişkin denetiminin arttırıldığını, olası zorba ve mağdur öğrencileri sosyal-kültürel faaliyetlere yönlendirdiklerini bildirmişlerdir. Okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin akran zorbalığına müdahale ederken akran zorbalığına katılan öğrencilerle konuşma ve velilerini bilgilendirme, okul rehberlik servisine yönlendirme ve zorba öğrenciyi öğrenci davranış değerlendirme kuruluna sevk etme gibi yöntemler izlediklerini bununla beraber okulun akran zorbalığını önleme ve müdahale etmeye yönelik özel bir politikasının olmadığını ifade etmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Akran zorbalığı, müdahale yöntemleri, okul yöneticisi, öğretmen

ABSTRACT

THE EXAMINING OF OPINIONS OF SCHOOL ADMINISTRATORS AND TEACHERS ON THE ISSUES OF PEER BULLYING, THE REASONS OF PEER BULLYING AND METHODS OF INTERVENTION FOR PEER BULLYING

The aim of this study is to examine the opinions of school administrators and teachers on the issues of peer bullying, the reasons of peer bullying and methods of intervention for peer bullying. The data of this study, which was carried out with qualitative research methods, was obtained from 18 school administrators and 20 teachers with face-to-face interviews and semi-structured forms. The data obtained as a result of the research were coded in accordance with qualitative research methods, were grouped under themes and were subjected to content analysis. In the interviews, it was observed that most of the school administrators and teachers defined peer bullying as “physical, verbal and psychological pressure made by children with power to their less powerful peers”. While a number of teachers stated that the bullying behavior was repeated, school administrators never mentioned the repetition of bullying behavior. Participants stated that the reasons of peer bullying in school were the family, psychological disturbances of the students, the environment where the students live, exposure to certain media contents and issues related to school. Participants reported that they organized student, parent and teacher seminars in order to prevent peer bullying in their schools, that adult supervision was increased where bullying behavior was possible, and that potential bullies and victims were directed to social-cultural activities. School administrators and teachers adopted strategies such as talking with bullies, informing their parents, referring them to counseling services and to behavioral assessment committee in the school. They stated that they did not have a specific policy to prevent and intervene with peer bullying in the school.

Keywords: Peer bullying, intervention methods, school administrator, teacher

İÇİNDEKİLER

ONAY.....	i
ÖZGEÇMİŞ	ii
ÖNSÖZ	iii
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
KISALTMALAR	xii
BÖLÜM I: GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Amaç	9
1.3. Önem	10
1.4. Sınırlılıklar.....	11
1.5. Sayıtlılar	11
1.6. Tanımlar	11
BÖLÜM II: ALANYAZIN.....	12
2.1. Akran Zorbalığı Nedir?	12
2.2.1. Akran Zorbalığının Türleri.....	15
2.1.2. Akran Zorbalığının Gerçekleştiği Yerler	17
2.1.3. Akran Zorbalığının Sıklığı	18
2.1.4. Akran Zorbalığının Cinsiyet ile İlişkisi	20
2.1.5. Akran Zorbalığı ve Yaş İlişkisi	22
2.1.6. Akran Zorbalığının Akademik Başarı ile İlişkisi	23
2.1.7. Akran Zorbalığı Saldırganlık İlişkisi	24
2.2. Zorbalığın Nedenleri	26
2.2.1. Bireysel Nedenler.....	26
2.2.2. Ailesel Nedenler.....	27
2.2.3. Çevresel Nedenler	28

2.2.4. Akran İlişkilerinden Kaynaklanan Nedenler.....	29
2.2.5. Okul ve Okul Ortamından Kaynaklanan Nedenler	30
2.3. Akran Zorbalığına Katılanlar: Zorba, Mağdur ve İzleyiciler	31
2.3.1. Zorba	31
2.3.2. Mağdur	35
2.3.3. İzleyiciler	39
2.4. Akran Zorbalığının Sonuçları.....	40
2.5. Akran Zorbalığını Önlemeye Yönelik Müdahale Yöntemleri.....	42
2.6. Okul Yöneticisinin ve Öğretmenlerin Akran Zorbalığına Tepkisi.....	45
BÖLÜM III: YÖNTEM	48
3.1. Araştırmanın Modeli	48
3.2. Çalışma Grubu.....	48
3.3. Veri Toplama Aracı.....	50
3.4. Verilerin Toplanması.....	51
3.5. Verilerin Çözümlemesi.....	52
BÖLÜM IV: BULGULAR.....	54
4.1. Akran Zorbalığının Anlamına İlişkin Bulgular	54
4.2. Akran Zorbalığına Uğrayan Öğrencilerin Tepkilerine İlişkin Bulgular	56
4.3. Akran Zorbalığını Gerçekleştiği Yerlere İlişkin Bulgular	61
4.4. Akran Zorbalığının Nedenlerine İlişkin Bulgular	63
4.5. Akran Zorbalığını Önlemeye İlişkin Bulgular	70
4.6. Akran Zorbalığına Müdahaleye İlişkin Bulgular	77
4.7. Okul Yöneticilerinin Akran Zorbalığının Çözümünde Öğretmenlerden Beklentilerine İlişkin Bulgular	81
4.8. Öğretmenlerin Akran Zorbalığının Önlenmesine Yönelik Okul Yönetiminden Beklentilerine İlişkin Bulgular	83
4.9. Okullarda Akran Zorbalığının Önlenmesine İlişkin Bulgular.....	86
4.10. Okullarda Akran Zorbalığının Önlenmesine Yönelik Öğretmenlerin Önerilerine İlişkin Bulgular.....	89
BÖLÜM V: TARTIŞMA SONUÇ VE ÖNERİLER.....	93
5.1. Tartışma ve Sonuç	93

5.1.1. Katılımcı Okul Yöneticileri ve Öğretmenlerin Akran Zorbalığının Tanımına İlişkin Görüşleri	93
5.1.2. Katılımcı Okul Yöneticileri ve Öğretmenlerin Akran Zorbalığına Maruz Kalan Öğrencilere İlişkin Görüşleri	94
5.1.3. Okul Yöneticilerinin ve Öğretmenlerin Akran Zorbalığının Gerçekleştiği Yerlere İlişkin Görüşler	96
5.1.4. Okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin akran zorbalığının olası nedenlerine ilişkin görüşleri	97
5.1.5. Okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin akran zorbalığının önlenmesine ve müdahale edilmesine yönelik görüşleri	100
5.1.6. Okul yöneticilerinin akran zorbalığının çözümü konusunda öğretmenlerden beklentilerine ilişkin görüşleri	104
5.1.7. Öğretmenlerin okullarında akran zorbalığının çözümüne ilişkin görüşleri	106
5.1.8. Okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin akran zorbalığı ile baş etmede kullanılacak ideal çözüm önerileri	107
5.2. Öneriler	110
5.2.1. Uygulayıcılara Yönelik Öneriler	110
5.2.2. Araştırmacılara Yönelik Öneriler	112
KAYNAKÇA	113
EKLER	125
Ek 1: Okul Yöneticilerinin Görüşme Soruları	125
Ek 2: Öğretmenlerin Görüşme Soruları	126

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2.1.	Akran Zorbalığını Türleri.....	15
Tablo 2.2.	Akran Zorbalığının Gerçekleşme Sıklığı	20
Tablo 2.3.	Zorba Öğrencilerin Özellikleri.....	34
Tablo 2.4.	Mağdur Öğrencilerin Özellikleri.....	38
Tablo 2.5.	Olweus'un Akran Zorbalığına Müdahaleye Yönelik Programın Öğeleri ..	45
Tablo 3.1.	Okul Yöneticileri için Demografik Bilgiler.....	49
Tablo 3.2.	Öğretmenler İçin Demografik Bilgiler	50
Tablo 4.1.	Okul Yöneticilerinin Akran Zorbalığının Tanımına İlişkin Görüşleri	54
Tablo 4.2.	Öğretmenlerin Akran Zorbalığının Tanımına İlişkin Görüşleri	55
Tablo 4.3.	Akran Zorbalığına Uğrayan Öğrencilerin Tepkilerine İlişkin Okul Yöneticilerinin Görüşleri	57
Tablo 4.4.	Akran Zorbalığına Uğrayan Öğrencilerin Tepkilerine İlişkin Öğretmenlerin Görüşleri.....	59
Tablo 4.5.	Akran Zorbalığının Nerelerde Gerçekleştiğine İlişkin Okul Yöneticilerinin Görüşleri.....	61
Tablo 4.6.	Akran Zorbalığının Nerelerde Gerçekleştiğine İlişkin Öğretmenlerin Görüşleri	62
Tablo 4.7.	Akran Zorbalığının Nedenlerine İlişkin Okul Yöneticilerinin Görüşleri	63
Tablo 4.8.	Akran Zorbalığının Nedenlerine İlişkin Öğretmenlerin Görüşleri	67
Tablo 4.9.	Akran Zorbalığını Önlemeye İlişkin Okul Yöneticilerinin Görüşleri	71
Tablo 4.10.	Akran Zorbalığını Önlemeye İlişkin Öğretmenlerin Görüşleri	74
Tablo 4.11.	Akran Zorbalığına Müdahale Etmeye İlişkin Okul Yöneticilerinin Görüşleri	77
Tablo 4.12.	Akran Zorbalığına Müdahale Etmeye İlişkin Öğretmenlerin Görüşleri	79
Tablo 4.13.	Okul Yöneticilerinin Akran Zorbalığının Çözümünde Öğretmenlerden Beklentilerine İlişkin Görüşleri	81
Tablo 4.14.	Öğretmenlerin Akran Zorbalığının Önlenmesine İlişkin Okul Yönetiminden Beklentileri	84
Tablo 4.15.	Okullarda Akran Zorbalığının Önlenmesine Yönelik Okul Yöneticilerinin Önerileri.....	86
Tablo 4.16.	Okullarda Akran Zorbalığının Önlenmesine Yönelik Öğretmenlerin Önerileri.....	90

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1. Saldırganlık, Şiddet ve Zorbalık Terimleri Arasındaki İlişki	25
---	----

KISALTMALAR

BTK	: Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu
DKAB	: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
PISA	: Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı
RTÜK	: Radyo Televizyon Üst Kurulu
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
UNICEF	: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
WHO	: Dünya Sağlık Örgütü

BÖLÜM I: GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

Okullar, öğrencilerin akademik olarak hedeflenen düzeye ulaşmasını sağlayan kurumlar olmakla beraber onları çağın gerektirdiği şekilde toplumun değer ve yaşama biçimlerine uyumun sağlaması konusunda eğiten yerlerdir. Ayrıca okullar toplumun alt kültürlerinden gelen bireylere ortak kültür vererek onların kaynaşmasına benzer davranış ve tutum kazanmasının yanında onlara iletişim yeterliliği de kazandırmayı amaçlar (Güven, 2007: 115; Çelikkaya, 2011: 89). Toplumun zorunlu kıldığı örgütlerin başında gelen okul, öğrenim çağındaki bir gencin en çok vakit geçirdiği ortamların başında gelir (Yavuzer, 2011; Karadağ ve Özdemir, 2015). Diğer toplumsal alanlarla kıyaslandığında öğrencilerin vakitlerini geçirdiği en güvenilir yerler okullar iken son yıllarda okullar, medyada sıkça yer alan olumsuz haberlerden de anlaşıldığı üzere öğrencilerin ve öğretmenlerin güvenliğini tehdit eden ve önlem alınması gereken kurumlar haline gelmiştir (Ayas ve Pişkin, 2015; Bakioğlu, 2009: 174; Dönmez, 2001). Öğrencilerin okulda kendilerini güvensiz hissetmelerine, sosyal ilişkilerinde kendilerini değersiz ve yetersiz hissetmelerine ve kendi kapasitelerini ortaya koymalarına engel olacak bir şekilde sonuçlanmasına sebep olan etmenlerin başında akran zorbalığı gelmektedir (Yaman, Eroğlu ve Peker, 2011: 9).

Saldırganlığın bir türü olarak değerlendirebileceğimiz akran zorbalığı tanımlanması oldukça güç karmaşık bir kavramdır. Bununla beraber Olweus (1993: 9–11) arada kışkırtma unsuru olmaksızın aralarında fiziksel ve duygusal güç dengesizliği olan bir ya da birkaç bireyin, güçlü olanın karşı tarafa istemli bir şekilde sürekli olarak uyguladığı fiziksel, sözel, psikolojik olumsuz davranışlardır diyerek tanımlamıştır. Ona göre bir eylemin zorbalık olması için şu üç şartı taşıması gerekmektedir.

- Kasıtlı olarak zarar verme amacı ile yapılan davranış olması,
- Zorba eylemin bir kez değil devamlı yapılması yani sürekli olması
- Zorba ve kurban arasında güç dengesizliğinin olması gerekir. Başka bir ifade ile kurbanın zorbaya karşı kendini fiziksel ve psikolojik olarak kendini savunacak durumda olmadığını düşünmesi gerekir.

Pişkin (2002), okul zorbalığını, bir ya da daha çok öğrencinin kendilerinden daha güçsüz öğrencileri sürekli ve isteyerek rahatsız etmesiyle biten ve kurbanın kendisini savunamayacak durumda olduğu bir saldırı türüdür diye tanımlarken, Craig ve Pepler (2003), akran zorbalığını, kurbanda ruhsal sıkıntıya yol açan, kötü niyetle gerçekleştirilen, olumsuz ve sürekli olarak yapılan fiziksel ve/veya sözel eylem olarak tanımlamıştır. Ayrıca Rigby (2007: 15), akran zorbalığını kurbanın kendisini çaresiz ve kötü hissetmesini sağlayan zorbanın kendini zekâ, psikolojik ve fiziksel olarak kurbandan daha üstün görerek içindeki zarar verme isteğini doyurmak için yapmış olduğu olumsuz davranışlar olduğunu vurgulamıştır.

Zorbalık konusunda ilk çalışmaları ve tanımlamaları yapan Olweus (1993: 9) zorbalığa sebep olan olumsuz davranışları doğrudan ve dolaylı zorbalık olarak iki gruba ayırmıştır. Doğrudan sözel zorbalık dedikodu yayma, isim takma, sataşma, alay etme gibi davranışları içerirken doğrudan fiziksel zorbalık tehdit etme, vurma, tekme atma ve tokat atma gibi davranışlarla kendini göstermektedir. İlişkisel zorbalık olarak da isimlendirebileceğimiz dolaylı zorbalık ise ispatlanması zor bir zorbalık türü olmasıyla beraber gruptan dışlama, grubu bir kurbanı karşı kışkırtma, yok sayma gibi davranışlarla kendini ortaya çıkarır. Zorbalık konusunda yapılan çalışmalara incelendiğinde, zaman içerisinde zorbalığın türleri olarak belirlenen kategoriler artmıştır. Mynard ve Joseph (2000); fiziksel, sözel ve dolaylı zorbalığa dördüncü boyut olarak kişisel eşyalara zarar vermeyi eklemiştir. Elliot (1997; akt. Çınkır ve Kepenekçi, 2003) ise zorbalık türlerini bedensel (yumruklama, tekme atma, itme veya korkutma amaçlı kullanılan her türlü şiddet), sözel (isim takma, alay etme, tehdit etme), duygusal (gruptan dışlama, aşağılama, eşyalara zarar verme), cinsel (elle taciz, cinsellik içeren sözler) olarak gruplandırmıştır.

Zorbalık davranışının öğrencinin cinsiyeti, yaşı, genetik geçmişi, okul ortamı, ailesinin tutum ve davranışları, arkadaş çevresi gibi birçok sebebi olabilir. Mynard ve Joseph (2000) çalışmalarında erkeklerin kızlara göre daha fazla zorbalık yaptığı, erkek öğrencilerde fiziksel ve kişisel eşyaya zarar verme türündeki zorbalığı kız öğrencilere göre daha sık rastlanırken kız öğrencilerin dolaylı zorbalık yapma sıklığının erkek öğrencilere göre daha fazla olduğu, sözel zorbalık davranışı gösterme açısından ise cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Craig ve Pepler (2003) araştırması sonucunda da benzer sonuçlar ortaya çıkmış olup erkeklerin

kızlara oranla daha çok zorbalık yaptığı, zorbalık türü açısından erkeklerin fiziksel zorbalığı kızların ise dolaylı zorbalığı daha çok yaptıkları sonucuna ulaşmak ile beraber öğrencilerin kurban olma durumları açısından cinsiyet farkının anlamlı bulunmadığı görülmüştür. Başka bir araştırmanın sonucuna göre yine erkeklerin kızlara göre zorbalık statüsünde, kızların da erkeklere göre kurban olma statüsünde daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Burnukara, 2009). Çalışmalara bakıldığında erkeklerin akran zorbalığına hem kurban hem de zorba olarak kız öğrencilere göre daha sık katıldığı, erkeklerin doğrudan yani gözlemlenebilir fiziksel zorbalığa yatkınken kızların sosyal zorbalığa daha yatkın olduğu söylenebilir (Koç, 2006; Çevlik Akar, 2013).

Zorbaların, kurbanların ve kenardakilerin ayırt edici özelliklerini bilmek okulda zorbalık sorununa karşı önlem alabilmek için çok önemlidir (Pişkin, 2002). Zorbalar; kurban durumundaki kişilere zarar vermektan ve onlara acı çektirmektan zevk alan kendilerinden daha güçsüz olan öğrencilere zorbaca davranan kişilerdir (Şahin ve Akbaba, 2017: 27). Olweus (1993: 34) düzenli olarak akranlarına zorbalık yapan öğrencilerin tipik özelliklerini şu şekilde sıralıyor. Zorba öğrenciler yetişkinlere ebeveynlerine ve öğretmenlerine de karşı çıkan anti sosyal kişilik özellikler gösterirler, okul kurallarını tanımazlar, sanıldığından aksine kaygı düzeylerinin düşüktür ve özsaygıları yüksektir. Kendilerinden daha güçlü öğrencilerin zorbalıklarına maruz kalan kurbanlar ise; diğer öğrencilere göre kendilerini daha güvensiz ve itici olduklarını hisseder, kaygılı, duygusal, mahcup, sessizdirler. Kendilerine zorbalık uygulandığı zaman ya ağlayarak tepki verirler ya da geri çekilirler. Kurbanlar genelde yalnızdırlar yakın arkadaş sayısı bir kaçı geçmez (Pişkin, 2002; Olweus, 1993: 32). Zorbalık sadece zorbanın var olmasıyla gerçekleşecek bir eylem ya da eylemler bütünü değildir, her zaman zorbalığı görmezden gelip ses çıkarmayan ya da destekleyen kişiler vardır ve kenardakiler/izleyiciler olarak nitelendirilmektedir (İrfaner, 2009). Bazı öğrenciler hem zorbalık yapar hem de başkalarının zorbalığına maruz kalır bu öğrenciler ise hem zorba hem kurban olarak tanımlanmaktadır. Zorba/kurbanlar; yüksek derecede saldırganlık ve yüksek derecede depresyon gösterirler, akademik yeterlilikleri düşüktür, sosyal kabul almazlar. Zorba/kurbanlar grubun en sevilmeyen üyeleridirler (Bayraktar, 2006).

Zorbalık okulun farklı mekânlarında meydana geldiği gibi öğrenciler okul dışındaki alanlar da öğrencilerin akran zorbalığı deneyimi yaşamaları mümkündür (Pişkin, 2002; Burnukara ve Uçanok, 2012). Yurtdışında yapılan çalışma sonuçlarında okul

zorbalığına en çok maruz kalınan yer olarak okul bahçesi olduğu belirlenirken yurtiçinde Çınkır ve Kepenekçi (2006)'nin yapmış olduğu çalışmada zorbalığın sırasıyla en çok sınıfta, okul yolunda ve okul dışında, okul koridorlarında, bahçede, spor salonunda ve okul kantininde olduğu sonucuna ulaşmıştır. Doğan Ateş ve Yağmurlu (2010)'da yine ülkemizde yapmış olduğu bir araştırma sonucunda da öğrencilerin zorbalığa sırasıyla en çok nerelerde karşılaştığı sorusuna sınıf, okul bahçesi, koridor, kantin, tuvaletler, okul girişi, resim odası, spor salonu ve okul servisi cevaplarına ulaşmışlardır.

Okul yıllarında yaşanan akran zorbalığına olaylarına karışan çocuklar zorba da olsalar, kurban da olsalar bunun sonuçlarını okul içinde ve okul dışına taşımak durumunda kalırlar (Gökler, 2009). Ayrıca akran zorbalığı probleminin yüksek olduğu yerlerde öğrencilerin kendilerini okulda güvensiz hissettikleri ve okul yaşamından memnuniyetsiz oldukları saptanmıştır (Olweus, Limber ve Mihalic, 1999: 13). Akran zorbalığının sonuçları sadece okulla sınırlı kalmayıp öğrencilerin gelecek yaşantılarını da etkiler. Zorbalık davranışının bir yaşam tarzı haline gelmesi zorbanın ilerleyen yıllarda daha büyük suçlara karışacağı anlamına gelebilir ki yapılan bir çalışmada 6–9. yaşlarında zorba olarak tanımlanan çocukların %40'ın 24–35 yaşına kadar en az bir ya da bir kaç kriminal suça karıştıkları sonucuna ulaşılmıştır (Olweus, 1993; Çevlik Akar, 2013). Uzun vadede olumsuz bir benlik algısına sahip olan kurbanlar ise yüksek düzeyde depresyondan intihar girişimine kadar çeşitli sorunlar yaşayabilir (Olweus, 1993; Yaman, Eroğlu ve Peker, 2011: 112). Zorbalık davranışının etki alanı sadece zorba ve kurbanla sınırlı değildir. Araştırmalar akran zorbalığının kısa dönemde öğrencilerin fiziksel ve psikolojik sağlığını olumsuz olarak etki ettiğine, çocukların okula katılımını azalttığına, okul tükenmişliğini arttırdığına, okula sevgilerinin azalttığına, okula olan güvenlerinin eksilmesine, okuldan kaçma gibi problemli davranışlar göstermelerine neden olduğu sonuçlarına ulaşmışlardır (Yaman, Eroğlu ve Peker, 2011: 112; Aypay, Durmuş ve Aybek, 2016; Pişkin, 2002; Pişkin ve Ayas, 2015).

Bir çocuğun onuru kırılmadan, tacize uğramadan, rahatsız edilmeden, aşağılanmadan korkmadan ailesi için bir endişe uyandırmadan güvenli bir ortamda okula gidip gelmesi onun en demokratik hakkıdır (Olweus, 1995). Çocuklar güçlerini büyüklük ve güç gibi fiziksel bir avantaj ya da grupta daha yüksek sosyal statüye sahibi olmak gibi sosyal bir

avantajdan alırlar. Bu avantajı yakalamak içinde zaman zaman akran zorbalığını da içeren olumsuz davranışlarda bulunabilirler (Criade Martinez, 2014). Akran zorbalığı davranışları insan hakları bağlamında dikkatle incelendiğinde birden çok insan hakkını ihlal eden bir zincir olduğu görülür (Seyitoğlu ve Gül, 2016). Ülkemizin de taraf olarak anlaşmaya dahil olduğu Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (BM ÇHS) çocukların bu haklarını koruma altına almıştır.

- Çocukların her türlü kötü muamele ve şiddetten korunmaya hakları vardır (BM ÇHS Madde,19). Akran zorbalığı saldırganlığın ve şiddetin bir türü olarak değerlendirilmektedir.
- Her çocuğun yaşama ve kendini geliştirme hakkı vardır (BM ÇHS Madde 6). Akran zorbalığı çocukların zihinsel, fiziksel, sosyal ve psiko sosyal gelişimini olumsuz olarak etkilemektedir (Elmacı, 2009).
- Her çocuğun oyun oynama ve eğlenme hakkı vardır (BM ÇHS Madde, 31). Okullarda yaşanan akran zorbalığı denetim az olduğu bahçe ve koridor gibi alanlarda da görülmektedir. Bu nedenle zorbalığa uğrayan öğrenciler okulun oyun oynanan ve sosyal ilişkilerde bulunulan alanlarından uzak kalabilmektedir
- Çocuklar ana babalarının veya yasal vasilerinin sahip oldukları, ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasal ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle hiçbir ayrımcılığa maruz kalamazlar (BM ÇHS Madde,2). Akran zorbalığının hem sonucu hem de nedeni olarak çocukların ayrımcılığa maruz kaldığı gözlenmektedir (Seyitoğlu ve Gül, 2016).
- Her çocuğun kaliteli bir şekilde eğitime erişme hakkı vardır (BM ÇHS Madde, 28). Okullarda yaşanan akran zorbalığının bir kısmı sınıf içinde öğretmenlerin yanında gerçekleşmektedir. Zorba ve mağdur ile başa çıkma konusunda öğretmenler bir yığın zorlukla yüz yüze gelmek te bu da eğitim öğretim faaliyetlerine ayrılan zamanı azalmasına sebep olmaktadır (Yoon ve Kerber, 2003). Akran zorbalığına uğrayan çocukların kendilerini zorbalığa karşı korumaya odaklı bir duruma geçtikleri için sınıf içerisindeki akademik performansının düştüğü tespit edilmiştir (Whitted ve Dupper, 2005; Batsche ve Knoff, 1994).
- Her çocuğun kendini ilgilendiren konularda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkı vardır (BM ÇHS Madde 12). Akran zorbalığına uğrayan veya izleyen çocukların içlerine kapandıkları, geri çekilme davranışları gösterdikleri, okulun kendini

koruyacağına dair inançları olmadığından okula karşı güven duymadıkları bu sebeple de kendilerini ifade edemedikleri bildirilmiştir (Bauman ve Del Rio, 2005).

Başta okul müdürü olmak üzere öğretmen, okul rehber öğretmeni ve diğer personelin okulu, mağdurları (zorbalığa uğrayanları) destekleyip koruyacakları ve onların kendini güvende hissedecekleri ve çocuk olmanın getirdiği haklardan yararlanacakları bir ortam haline getirme sorumlulukları vardır (Pişkin, 2002). Ülkemizde yaşanan şiddet ve akran zorbalığı olaylarının artması ile birlikte MEB, öğrencilerin güven ortamı içinde eğitim kurumlarına devam edebilmelerini sağlamak ve istenilen başarıyı elde edebilmek için “Okullarda Şiddetin Önlenmesi” amacı ile 1995/81, 2003/91, 2005/95, 2006/22 genelgelerinde olduğu gibi 24.03.2006 tarihinde 1324 sayı ile 26 no’lu genelgeyi yayınlamıştır (MEB, 2009). Bu genelgede okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin görev ve sorumlulukları açıkça belirtilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğünün yayınlamış 2006/26 sayılı genelde okulda yaşanan şiddet ve zorbalığa ilişkin aşağıda yazılan hüküm yer almaktadır.

“Son günlerde Bakanlığımıza intikal eden bilgilerden, görsel ve yazılı medyada yer alan haberlerden **özellikle okullarımızda şiddet, saldırganlık, zorbalık gibi olayların arttığı anlaşılmaktadır.** Öğrencilerin güven ortamı içinde eğitim kurumlarına devam edebilmelerini sağlamak ve eğitim sisteminden istenilen başarıyı elde edebilmek amacıyla koruyucu ve önleyici çalışmaların önemi artmaktadır.”

Okullarda şiddetin önlenmesi konulu genelgenin hükmü gereği Valilik Koordinesinde İl Milli Eğitim Müdürlüklerine, Rehberlik ve Araştırma Merkezi Müdürlüklerine, Okul/Kurum Müdürlüklerine, Rehber Öğretmen/Psikolojik Danışman ve Öğretmenlere bir takım görevler verilmiştir. İlgili genelgenin c bölümünde okul müdürünün yapacakları şu şekilde belirtilmiştir,

- “Şiddet, saldırganlık ve zorbalık oluşmasına neden olabilecek risk faktörlerini okuldaki akran ilişkileri ve çevre özelliklerini dikkate alarak belirlemeye çalışacak ve bu faktörleri ve/veya etkilerini en aza indirecek tedbirleri alacaktır.
- Okul/kurumunda, rehberlik ve psikolojik danışma servisi ve/veya rehberlik araştırma merkezinin desteği ile şiddet, zorbalık, saldırganlık ve diğer risklere karşı, öğrencilerin yaşam becerileri ve başa çıkma becerileri kazanmalarını sağlayacak temel önleme programlarının EK3’deki temel çerçeveye göre geliştirilip uygulanmasını sağlayacaktır

- Okul/kurumunda şiddet, zorbalık ve saldırganlık içeren davranışların öğretmen-öğrenci, öğrenci-öğrenci, okul-aile, aile-öğrenci arasında kabul edilmeyeceğini kesin ve temel bir anlayış olarak koyacak ve uygulanmasını sağlayacaktır.
- Yöneticilerin, öğretmenlerin ve diğer personelin şiddet, saldırganlık, zorbalıkla ilgili bilgilendirilmesini ve temel önleme, zorlu yaşam şartlarına yaklaşım, stratejiler ve yönlendirme konularında görüş birliği oluşmasını sağlayacaktır.
- Eğitim ekiplerinin desteğiyle okul/kurumlarında görevli öğretmenler için bilgilendirme toplantıları düzenleyecektir.
- Eğitim ekiplerinin desteğiyle öğretmenlere, öğrencilere ve ailelere risk faktörleri, İnternet, medya, sosyal, kişisel kaynaklı şiddet eğilimleri, nedenleri ve başetme konularında bilgilendirme toplantıları düzenleyecektir
- Şiddet, zorbalık ve saldırganlığın sıklıkla ortaya çıktığı; pansiyon, okul/kurum bahçesi, kantin, atölye, laboratuvar, yemekhane, tuvaletler, okul/kurumun eklentileri, okul servis araçlarının bekleme yerlerinde ve yöneticilerin bulunmadığı diğer birimlerde kontrol sağlanacaktır.
- Öğrencilerin birbirlerine isim taktıklarını, kendi aralarında gruplaşıp bazılarını dışladıklarını, birbirlerine kırıcı davrandıklarını, fiziksel olarak incittiklerini, aileden ve sosyal unsurlardan dolayı olumsuz yaşantılarını tespit ettiğinde, ya da sorunu fark ettiğinde, gecikmeden psikososyal ve eğitsel destek almalarını sağlayacaktır
- Şiddete maruz kalan ve/veya şiddet uygulayan öğrenci, aile ve okul personelinin psikososyal koruma, önleme ve müdahale hizmetlerini almaları için en kısa sürede yönlendirilmelerini sağlayacaktır.”

Okullarımızda sağlıklı ve güvenli bir eğitim öğretim ortamı oluşturulması için gerekli koruyucu ve önleyici tedbirlerin aksatılmadan alınması, velilerimizin gönülrathatlığıyla çocuklarını okullara göndermelerini önem arz etmektedir Bu amaçla MEB tarafından 26.04.2018 tarih ve 8310247 sayılı “Okullarda Güvenlik Önlemlerinin Alınması’na” ilişkin yayımlanan genelgede v) *Okul ve kurumlarda şiddet, saldırganlık ve akran zorbalığı oluşmasına neden olabilecek risk faktörlerini, akran ilişkileri ve çevre özelliklerini dikkate alarak belirlenmesi, bu faktörlerin etkilerini en aza indirecek tedbirlerin alınması*, görevi okul yöneticilerine ve öğretmenlere verilmiştir.

Akran zorbalığının bir sonucu olarak öğrencilerin okula devam etmedikleri, ileriki aşamalarında da okul terkine kadar giden sonuçları olduğu bilinmektedir. Okul devamına ve takibine ilişkin sorumluluklar Okul Öncesi ve İlköğretim Kurumları

Yönetmeliğince açıkça ifade edilmiştir. Okul Öncesi ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği (2014) Madde 18’de “*Çocukların devamsızlıkları, okul öncesi eğitim kurumlarında öğretmen, ilkokullarda sınıf öğretmeni, ortaokul ve imam-hatip ortaokullarında ise okul yönetimi tarafından e-Okul sistemine işlenir ve yöneticiler tarafından takip edilir.*” ifadesi ile öğrencilerin devamsızlığını takip edip izlemesini sağlamakla ilgili sorumluluk okul yöneticilerine verilmiştir. Aynı yönetmeliğin Öğrenci Davranışlarının Değerlendirilmesi başlıklı bölümünde zorbalığın içeriğine ilişkin davranışlarda bulunan öğrencilere gerekli yaptırımların uygulanmasına yönelik olarak Madde 54’te aşağıdaki ifadeler yer almaktadır.

“(1) Ortaokul ve imam-hatip ortaokulu öğrencilerine, olumsuz davranışlarının özelliğine göre uyarma, kınama ve okul değiştirme yaptırımlarından biri uygulanır.

(2) Yaptırımların uygulanmasındaki amaç caydırıcı olması, toplum düzeninin korunması, öğrencinin yaptığı olumsuz davranışlarının farkına vararak bu davranışlarının olumlu yönde düzeltilmesini sağlamaktır”

MEB tarafından UNICEF’in teknik ve finansal desteği ile 2012 yılında yapılan “Ortaöğretimde Sınıf Tekrarı, Okul Terk Sebepleri ile Örgün Eğitim Dışında Kalan Çocukların Eğitim ve Çalışma Durumları ile İhtiyaçlarının Belirlenmesi” konulu araştırma sonucunda araştırmaya konu olan araştırma gençlerin %5,4’ünün okulda kendilerini güvende hissetmedikleri için, %2,2’sinin ise okulda şiddet veya zorbalığa maruz kaldıkları için okula devam etmediklerini belirtmektedir (MEB, 2013). Orta Öğretim Kurumlar Yönetmeliği Madde 36’da belirtildiği üzere öğrencinin okula devamının sağlanması veli sorumluluğundadır. Bununla beraber okul yöneticileri ve öğretmenler öğrencileri ilgilendiren her konuda sürekli olarak veli ile işbirliği içinde olmalıdır. Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği’nin “Öğrencilerin Korunması” maddesinde yapılan 1.7.2015 tarih ve 29403 sayılı resmi gazetede yayımlanan değişiklikle yönetici ve öğretmenlerden öğrencilerin güvenliği için veli veya ailelerle işbirliği yapılarak tedbirler alınmasını istemektedir.

“Öğrencilerin; çevre, okul çalışanları ve diğer öğrenciler tarafından fiziksel ve ruhsal yönden zarar görmemeleri için dedikoduya, zorbalığa, tehdide, sataşmaya ve onur kırıcı her türlü lakap takılmasına karşı korunması konularında veli veya aileyle diğer ilgili kurum ve kuruluşlarla da işbirliği yapılarak gerekli tedbirler alınır”

Ülkemizde ve yurtdışında yapılan araştırmalara baktığımızda akran zorbalığının öğrencilerin hem fiziksel hem de ruhsal sağlığını etkileyen önemli bir sorun olduğu açıktır. Akran zorbalığı sorununun önlenmesinde ve müdahale edilmesinde yukarıda bahsi geçen yönetmelikler ve genelge de de belirtildiği gibi, MEB en büyük sorumluluğu öğretmenlere ve okul yöneticilerine vermiştir. Öğrencilere yardımcı olabilmek için okullarda yaşanan akran zorbalığını fark edebilmek çok önemlidir. Öğretmenlerin ve okul yöneticilerin akran zorbalığına ilişkin farkındalık düzeyleri, akran zorbalığını önlemeye ve müdahaleye yönelik geliştirdikleri yöntemler bu davranışın artması ve yaygınlaşması ya da azalmasında çok etkili olabilmektedir. Bu araştırma ile okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin akran zorbalığına ve okullarında yaşanan akran zorbalığını önlenmesi ve müdahale edilmesine yönelik görüşlerinin belirlenerek alan yazına katkı sağlaması düşünülmektedir.

1.2. Amaç

Araştırmanın amacı okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin akran zorbalığına ve okullarında yaşanan akran zorbalığını önlenmesi ve müdahale edilmesine yönelik görüşlerin incelenmesidir. Bu amaçla aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

- Okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin okullarda yaşanan akran zorbalığına ilişkin görüşleri nasıldır?
- Okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin akran zorbalığına maruz kalan öğrencilere ilişkin görüşleri nasıldır?
- Okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin akran zorbalığının gerçekleştiği yerlere ilişkin görüşleri nasıldır?
- Okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin akran zorbalığının olası nedenlerine ilişkin görüşleri nasıldır?
- Okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin akran zorbalığının önlenmesine ve müdahale edilmesine yönelik görüşleri nasıldır?
- Okul yöneticilerinin akran zorbalığının çözümü konusunda öğretmenlerden beklentilerine ilişkin görüşleri nelerdir?
- Öğretmenlerin okullarında akran zorbalığının çözümüne ilişkin görüşleri nelerdir?

- Okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin akran zorbalığı ile baş etmede kullanılacak ideal çözüm önerileri ve beklentileri nelerdir?

1.3. Önem

Okullar öğrencilerin eğitim öğrenim görerek bilgi ve beceri kazandığı, sosyalleştiği ve hayata hazırlandığı kurumlardır. Çağdaş eğitim anlayışı öğrencilerin kendilerini güvende hissettikleri ortamlarda akademik ve sosyal olarak daha hızlı gelişme kaydettiklerini vurgulamaktadır. Bununla birlikte öğrencilerin okulda yaşadığı akran zorbalığı gibi yaşantılar onların ruhsal, sosyal ve akademik gelişimlerini olumsuz olarak etkilemektedir.

Okullarda yaşanan akran zorbalığı olayları tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de her geçen gün şiddetini arttırarak devam etmektedir. Ülkemizde akran zorbalığına yönelik yapılan çalışmalar incelendiğinde ağırlıklı olarak zorbalığın tanımı, sıklığı, türleri, bir takım değişkenlerle olan ilişkisi ve sonuçlarına yönelik olduğu görülmektedir. İlgili mevzuat gereği MEB tarafından okullarda yaşanan akran zorbalığı gibi olumsuz yaşantıları önleme ve müdahale etme konusunda en büyük rol okul yöneticilerine ve öğretmenlere verilmiştir. Bu anlamda okullarda akran zorbalığı ile ilk karşılaşan okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin konu ile ilgili görüşleri önem kazanmaktadır. Bu çalışmayla akran zorbalığının okul yöneticileri ve öğretmenler tarafından nasıl algılandığı, zorbalık olaylarının nerelerde gerçekleştiği ve akran zorbalığının olası nedenleri gibi bilgilerin okul yöneticileri ve öğretmenlerin akran zorbalığına ilişkin farkındalık düzeylerini arttırabileceği ve akran zorbalığına ilişkin yapılan önleme ve müdahale çalışmalarının onlara rehberlik edeceği düşünülmektedir.

Ayrıca araştırma akran zorbalığı ile baş etmede kullanılacak ideal çözüm önerilerinin Türk eğitim sisteminde politika belirleyicileri tarafından ülke genelinde akran zorbalığı davranışlarının önlenmesi üzerinde yapacağı çalışmalara kaynaklık etmesi bakımından önemlidir.

1.4. Sınırlılıklar

Bu araştırma 2018–2019 eğitim öğretim yılı İstanbul ili Milli Eğitim Bakanlığına bağlı ortaokul okul yöneticileri ve öğretmenleriyle sınırlıdır.

1.5. Sayıtlar

Bu araştırma katılımcı okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin sorulara içtenlikle cevap verdiği varsayılarak yürütülmüştür.

1.6. Tanımlar

Akran Zorbalığı: Bir birey ya da grup tarafından, kendini koruyamayacak durumda olan bireye karşı yapılan, uzun süreli fiziksel ve psikolojik olumsuz sonuçları olan sürekli tekrar eden davranış türüdür (Roland, 2000).

Zorba: Arkadaşlarında veya akranlarında korku uyandırmaya yönelik kasten, bilinçli ve kasıtlı eylemlerle mağdur ederek zorbalık davranışını yerine getiren çocuk veya çocuk grubuna zorba denir (Anderson, 2007).

Mağdur: Zorbalık davranışının hedefi haline gelen kimseye denir (Sullivan, Cleary ve Sullivan, 2004: 17).

İzleyici: Zorbalık davranışını uzaktan seyreden zaman zaman destekleyen zaman zaman da sinip pasifize olan kimse ya da kimselere denir (Olweus, 1993).

BÖLÜM II: ALANYAZIN

2.1. Akran Zorbalığı Nedir?

Yüz yıllar boyunca hep sorun olmasına rağmen akran zorbalığına ilişkin ilk çalışmaların 1970’li yıllardan itibaren İskandinav ülkelerinde başladığı görülmektedir. Olweus, okullarda yaptığı çalışmalarla zorbalığın anlamını, türlerini ve yaygınlığını bilimsel verilerle tanımlayarak eğitim literatürüne katkı sağlayan ilk araştırmacı olmuştur (Sanders ve Phye, 2004: 2).

Olweus (1993: 9–11) akran zorbalığını şu şekilde tanımlamıştır: arada kışkırtma unsuru olmaksızın aralarında fiziksel ve duygusal güç dengesizliği olan bir ya da birkaç bireyin güçlü olanın karşı tarafa istemli bir şekilde sürekli olarak uyguladığı fiziksel, sözel, psikolojik olumsuz davranışlardır. Ona göre bir eylemin zorbalık olması için şu üç şartı taşıması gerekmektedir.

- Kasıtlı olarak zarar verme amacı ile yapılan davranış olması,
- Zorba eylemin bir kez değil devamlı yapılması yani sürekli olması
- Zorba ve kurban arasında güç dengesizliğinin olması gerekir. Başka bir ifade ile kurbanın zorbaya karşı kendini fiziksel ve psikolojik olarak kendini savunacak durumda olmadığını düşünmesi gerekir.

Olweus ile aynı dönemlerde akran zorbalığı üzerine çalışan Besag (1993: 4) akran zorbalığını “*bir bireyin kendisini savunamayacak durumda olan kişilere zarar verme isteği duyması olarak tanımlamıştır*” ve zorbalığa türleri de katarak dört boyutu olduğunu vurgulamıştır.

1. Zorbalık; sözel fiziksel ya da psikolojik de olabilir.
2. Güçlü olanın güçsüz olan üzerindeki baskısı gibi bir güç dengesizliği barındırır.
3. Toplumca kabul edilebilir bir eylem şeklinde ortaya çıkabilir (spor/akademik ya da sosyal başarı rekabeti gibi)
4. Mağdurda zorbalık davranışının tekrarlanacağı konusunda endişe uyandırır.

Dünya üzerindeki birçok çocuğu ve ergeni etkileyen akran zorbalığı büyük bir problemdir ve günümüzde de hala güncelliğini koruyarak birçok araştırmaya konu

olmuştur. Nansel ve arkadaşları (2001) zorbalığı, kurbanın acı çekmesine ve korkmasına sebep olan, aynı çocuklar arasında aralıklarla tekrarlı olarak yapılan, güçlü çocuğun daha az güçlü olana baskı kurduğu, kurban tarafından herhangi bir kışkırtmanın olmadığı, fiziksel, sözel ve psikolojik saldırılar olarak tarif etmiştir.

Sullivan, Cleary ve Sullivan (2004: 5) akran zorbalığını biraz daha genişleterek şöyle tanımlamışlardır. Çoğunlukla olumsuz, saldırgan ya da kışkırtıcı nitelikteki eylem ya da eylemlerin, aralarında güç dengesizliği olan bir kişi veya bir grup tarafından diğer bir kişi ya da grubun üzerinde uygulamasına akran zorbalığı denir. Yine onlara göre bir davranışın akran zorbalığı olarak değerlendirilebilmesi için aşağıdaki özellikleri içermesi gerekmektedir;

- Zorbalığı yapan kişi (zorba) mağdurdan daha güçlüdür.
- Zorbalık eylemi planlı sistematik ve gizlidir.
- Zorbalık eylemi belirli zamanlarda gerçekleşir.
- Zorbalık eylemi bir kez yapılmaya başladığında devamı gelir yani tekrarlayıcıdır.
- Zorbalık eyleminin mağduru fiziksel, duygusal ve psikolojik olarak zarar görür.
- Tüm zorbalık eylemlerinin duygusal ve psikolojik boyutları vardır.

Zorbalıkla yapılan tanımlara dikkat ettiğimizde çoğunun Olweus (1993)'un tanımıyla örtüştüğünü görürüz. Örneğin: akran zorbalığı, bir birey ya da grup tarafından, kendini koruyamayacak durumda olan bireye karşı yapılan, uzun süreli fiziksel ve psikolojik olumsuz sonuçları olan sürekli tekrar eden davranış türüdür (Roland, 2000).

Akran zorbalığı ile ilgili alan yazına bakıldığında zorbalık davranışının herhangi bir sebebi olmak zorunda değildir (İrfaner, 2009). Ancak Coloroso (2003) akran zorbalığını tanımlarken korku salmak ve terör yaratma amacıyla bilinçli, istekli kasıtlı olarak zarar verici faaliyetler bütünü olarak ifadelerini kullanmıştır. Coloroso'ya göre bir eylemin zorbalık sayılabilmesi için aşağıdaki bileşenleri taşıması gerekmektedir.

1. Zorba ile mağdur arasında güç dengesizliği olmalıdır.
2. Mağdura zarar vermelidir.
3. Mağdur üzerinde korku yaratmalıdır.
4. Eylem kendini tekrar etmelidir.

Rigby (2007) zorbalık davranışını malign ve non-malign olmak üzere ikiye ayırmıştır. Malign zorbalıkta aradaki güç farkı gözetilerek kasten birine zarar verme zarar verdiğinin bilincinde olma durumudur. Malign zorbalığın yedi özelliği vardır:

1. Zorbanın kurbanı zarar verme isteği ile başlar.
2. Zarar verme isteği eyleme dönüşür. Bu süreç zorba olan tarafın cezasız denetimsiz uygun ortam bulduğunda, etrafında saldırgan davranışları ile kendine örnek olarak aldığı arkadaş veya aile etkisiyle, başkalarının onu zorbalığı yapma konusunda cesaretlendirmesi ve zorbanın bu davranışında direnç göstermesi gibi faktörlere bağlıdır.
3. Kurban zarar görür.
4. Bir kişi ya da grup kendinden daha güçsüz olan kişiye yönelik olarak zorbalık davranışını gerçekleştirir.
5. Zorbalık kurbanın zorbaya herhangi bir saldırganlıkta bulunmaması ya da zarar vermemesi gibi hiçbir gerekçe olmadan ortaya çıkar.
6. Zorbalık tekrarlanır.
7. Kurbanın zorbalıktan aldığı zarar zorbaya zevk verir.

Non-malign zorbalık malign zorbalıktan farklı olarak zorbanın davranışının farkında olmadığı, kasıtlı bir acı çektirme durumu olmaktan ziyade bir amaca ulaşmak için yapılan, zorbanın bir grubun üyesi olarak kendisini zarar görmekten koruyabileceğini düşündüğü zorbalık türüdür.

Zorbalık eylemleri tüm dünya ülkelerinde çocukları ve ergenleri etkileyen ve gittikçe büyüyen bir sorundur. Ancak bu olayları sadece öğrencilerin aralarındaki şakalaşmalar veya okulların oyun alanlarında ortaya çıkan basit durumlar olarak görmemek gerekir (İrfaner, 2009). Araştırmalara göre dünya üzerinde her yıl 246 milyon çocuğun akran zorbalığına maruz kaldığı bilinmektedir (UNESCO, 2017). Akran zorbalığı nasıl tanımlanırsa tanımlansın zorbalığı yapan, zorbalığa uğrayan ve bu davranışlar bütününe dışardan seyirci olarak maruz kalan tüm öğrencilere ruhsal, sosyal, fiziksel ve akademik olarak zarar verdiği açıktır (Gökler, 2009). Dolayısıyla akran zorbalığı üzerinde daha da çok araştırma yapılması gereken bir konudur.

2.2.1. Akran Zorbalığının Türleri

Akran zorbalığındaki amaç kasıtlı ve sistematik olarak bir kişiye ya da bir gruba zarar vermektir. Bunun ne şekilde gerçekleştiğine baktığımızda akran zorbalığı davranışının çeşitli yöntem ve şekillerle yapıldığı görülmektedir. Bu bağlamda yapılan çalışmalara göre akran zorbalığı türleri şu şekilde özetlenebilir.

Harris ve Petrie (2003) akran zorbalığını dolaylı ve doğrudan zorbalık olarak iki grupta incelemiştir.

Tablo 2.1. Akran Zorbalığının Türleri

Doğrudan Zorbalık	Dolaylı Zorbalık
Lakap takmak	Mağdurla alay etmesi ve ona sataşması için başkalarını etkilemek
Sataşmak, alay etmek	Mağdura lakap takma konusunda diğerlerini etkileme
Haksız yere eleştirmek	Mağduru haksızca eleştirmeleri için diğerlerini etkilemek
Sözle ve beden diliyle tehdit etmek	Asılsız söylentiler çıkarmak ve yaymak
Bir başkasının eşyasını çalmak veya saklamak	Mağduru isteyerek gruptan dışlamak
Vurmak	Mağduru görmezden gelmek
Silah kullanmak ya da silah kullanmakla tehdit etmek	Mağduru fiziksel olarak incitmeleri için başkalarını etkilemek

Kaynak: Harris ve Petrie, 2003: 3.

Zorbalık davranışlarını Harris ve Petrie (2003)'de olduğu gibi doğrudan (fiziksel/sözel) zorbalık ve dolaylı zorbalık olarak iki kategoride incelemek araştırmacılar tarafından daha çok tercih edilmiştir (Whitney ve Smith, 1994). Doğrudan zorbalık kurbanı açıktan yapılan fiziksel ve sözel saldırıları (vurma, tekme atma, çekiştirme, kişisel eşyalara zarar verme onları alma, alay etme, isim takma, suçlama, hoş olmayan jest ve mimikler yapma) gibi davranışları kapsar (Pearce ve Thompson, 1998; Yaman, Eroğlu ve Peker, 2011). Dolaylı zorbalık ise kurbanı zarar verme amacıyla gizli ve manipülasyonla kurbanı yönetme, kontrol altına alma, isteklerini reddetme, hakkında dedikodu yayma, sırlarını açığa vurma, istenildiğini yapılmadığı takdirde arkadaşlığı bitirmekle tehdit etme, toplum içinde onu küçük düşürme ve onun toplumdan dışlanmasını sağlayacak davranışları kapsar (Crick ve Grotpeter, 1995; Pearce ve

Thompson, 1998; Griffin ve Gross, 2004; Crick ve Bigbee; 1998). Dolaylı zorbalıkta mağdur zorbayı göremeyeceği için kime karşı mücadele edeceğini bilemez, dolaylı zorbalık saldırıları kolaylaştırır, tespitini zorlaştırır ve kendini savunmayı neredeyse imkânsız hale getirir (Berger, 2007).

Zorbalık fiziksel ve fiziksel olmayan zarar verici davranışlar içerir. Buna göre zorbalık Sullivan, Cleary ve Sullivan (2004: 5) türlerini üçe ayırmıştır.

1. **Fiziksel Zorbalık:** En sık görülen zorbalık türüdür. Isırma, vurma, tekmeleme, tükürme, saç çekme, gibi fiziksel saldırı davranışlarıyla kendini gösterir.
2. **Fiziksel Olmayan Zorbalık:** Bazen sosyal saldırganlık olarak da adlandırılan fiziksel olmayan zorbalık sözel ve sözel olmayan şekilde olabilir.
 - **Sözel Zorbalık:** Telefonla rahatsız etmek, mağdurun parasını ve kişisel eşyalarını zorla almak, isim takmak, asılsız ve kötü niyetli söylenti yaymak, ırkçı sözlerle tacizde bulunmak ve aşağılamak gibi davranışları içerir.
 - **Sözel Olmayan Zorbalık:** Direkt ve direkt olmayan şekilde olabilir. Direkt zorbalığa genellikle sözel ve fiziksel zorbalık eşlik eder.
 - ✓ **Direkt sözel olmayan zorbalık:** Birisi üzerinde kontrolü sürdürmek ve diğerlerini her an mağdur olarak seçilebileceklerini hatırlatmak ve onları korkutmak için kullanılan genel olarak jest ve mimikler kullanarak yapılan zorbalık türüdür.
 - ✓ **İndirekt sözel olmayan zorbalık:** Birini bilerek ve isteyerek görmezden gelme, izole etme, gönderini belli olmayan aşağılayıcı notlar gönderme gibi davranışlar içerir.
3. **Kişisel Eşyalara Zarar Verme:** Mağdur olanın kıyafetleri yırtmak, kitaplarına zarar vermek ve hırsızlık yapmak gibi davranışları içerir.

Pişkin (2010), akran zorbalığı davranışını fiziksel zorbalık, sözel zorbalık, dışlama, söylenti çıkarma ve bireyin kişisel eşyalarına zarar verme ya da çalma olarak 5 kategoriye ayırmıştır. Ayas ve Pişkin (2011) yapmış oldukları bir çalışma da ise yukarıda sayılan zorbalık türlerine ek olarak cinsel zorbalık davranışını da eklemişlerdir. Hawker ve Boulton (2000) zorbalığı fiziksel, sözel, dolaylı, ilişkisel ve genel zorbalık olarak 5 kategoride sınıflandırmışlardır. Dolaylı zorbalık kurbanların kendilerine zarar verenleri tanımadıkları durumları, ilişkisel zorbalık ise akran ilişkilerine, sosyal kabullenmeye ve arkadaşlık ilişkilerine zarar vermeyi amaçlayan zorbanın bizzat kendisinin yaptığı davranışlardır. Aralarında benzerlikler olan dolaylı

zorbalık ve ilişkisel zorbalığı kavramsal olarak yukarıda sayılan sebeplerden dolayı farklı türlere ayırmışlardır.

Coloroso (2003) zorbalık davranışlarını üçe ayırmıştır. Gözlenmesi kolay olduğundan en sık tespit edilen zorbalık türü olarak **fiziksel zorbalık** vurma, tekme atma, ısırma, saç çekme gibi davranışları içerir. Mağdurla zorba arasındaki yaş ve kuvvet dengesizliği arttıkça mağdurun göreceği zarar da o nispetle artmaktadır. İzlenmesi zor olan ancak en sık yaşanan zorbalık davranışı olan **sözel zorbalık** ise aşağılama, küçümseme, isim takma, söylenti çıkarma gibi davranışları içerir. Sözel zorbalığa sürekli maruz kalan mağdurlar zaman içerisinde özgüvenlerini kaybederek çevresinden uzaklaşma yoluna giderler. Dışarıdan anlaşılması en güç olan zorbalık türü **ilişkisel zorbalık** ise mağduru sosyal olarak izole etmeyi amaçlar.

Öğretmenler doğrudan zorbalığı dolaylı zorbalığa göre daha çabuk tespit edip durdurma olasılıkları yüksektir (Bauman ve Del Rio; 2006). Yoon ve Kerber (2003)'ün öğretmenlere, Bauman ve Del Rio (2006) öğretmen adaylarına yapmış oldukları çalışmalar sonucunda okullarda en az önem verilen ve müdahalede bulunulan zorbalık türünün gözle görülebilir sonuçları olmaması ve mağdurun ne hissettiğini anlamamaları gibi sebeplerle dolaylı zorbalık olduğu tespit edilmiştir. Çalışmalar ayrıca herhangi bir zorbalık türüne başvuran bir öğrenci yaşamı süresince diğer zorbalık türlerine de başvurabildiğini göstermiştir (Şener Üstündağ vd., 2015).

2.1.2. Akran Zorbalığının Gerçekleştiği Yerler

Alan yazına bakıldığında akran zorbalığının nerelerde yapıldığı da araştırma konusu olmuştur. Akran zorbalığının hangi mekânlarda gerçekleştiğine ilişkin çalışmaların sonuçları, akran zorbalığını önlemede okul yöneticisinin, öğretmenlerin ve diğer personelin ne gibi önlemler alması gerektiğine ilişkin bilgiler vermesi açısından oldukça önemlidir.

Okulda akran zorbalığı, sınıf içinde ve dışında, okulların çevresinde, okula giderken meydana gelebilir. Akran zorbalığı en çok okulda denetimin ve yetişkin gözetimin en az olduğu okul bahçesi, yemekhane, koridorlar, soyunma odaları, tuvaletler, sınıf gibi ortamlarda gerçekleşir (Muscari, 2002; Farrington, 1993; Limber, 2002; UNESCO, 2017). Sharp ve Smith (1991) akran zorbalığının ilkokullarda en çok oyun alanlarında

gerçekleştiğini belirlerken, ortaokullarda akran zorbalığı okulun her yerinde karşılaşılabileceğine dair sonuçlar elde etmişlerdir. Kepenekçi ve Çinkır (2005)'ın lise öğrencileri arasında yaptığı çalışmaya göre öğrenciler okulda akran zorbalığına en çok uğradıkları yerleri sırasıyla sınıf, okul yolu, koridorlar ve bahçe olarak ifade etmişlerdir. Burnukara (2009)'ın ergenlerin geleneksel akran zorbalığına en çok nerelerde karşılaştıklarına ilişkin yapmış olduğu çalışmada öğrencilerin %34'ünün okulda %3,8'nin okul dışında, %62,2'sinin de hem okul içinde hem de okul dışında akran zorbalığına uğradıkları sonucunu elde etmiştir. Yine ülkemizde öğrencilerle yapılan çalışma başka bir çalışmanın sonuçlarına göre öğrencilerin okullarda akran zorbalığına en çok maruz kaldıkları yerler sırayla sınıf, okul bahçesi, koridor, tuvalet ve okul servisi olarak belirttikleri tespit edilmiştir (Tezcan, 2015). Harris ve Petrie (2002) çalışmasında ise öğrenciler sırasıyla yemekhane, sınıf ve eve giderken okuldan dönüş yolunda akran zorbalığına maruz kaldıklarını belirtmişlerdir.

2.1.3. Akran Zorbalığının Sıklığı

Akran zorbalığı ile ilgili alan yazın incelendiğinde üzerinde en çok çalışılan konulardan birinin de öğrencilerin zorba ve mağdur olma oranlarıyla birlikte mağdurların akran zorbalığına hangi sıklıkla maruz kaldıklarıdır.

Dünya üzerinde zorbalıkla ilgili en kapsamlı çalışmaları yapan Olweus (1993: 14–15) öğrenciler arasında yaptığı araştırma sonucunda; çalışmaya katılan öğrencilerin %7'sinin zorba, %9'unun mağdur %17'sinin ise zorba-mağdur olduğunu tespit etmiştir. Ayrıca öğrencilerin %3'den daha fazlası haftada bir kez zorbalığa maruz kaldığını belirtmiştir.

Boulton ve Underwood (1993) yapmış oldukları araştırma da öğrencilerin %25,2'si bir kez, %13,3'ü bazen %3,8'i de haftada bir kaç kez zorbalığa uğradığını ayrıca öğrencilerin %14,5 bir kez, %6,1'i de bazen zorbalık yaptığını bildirmiştir.

Siyez ve Kaya (2001)'de ülkemiz 6. ,7. ve 8. sınıf öğrencilerini dâhil ettikleri çalışmada çalışma grubunun %33,6'sı sözel zorbalığa, %29,3'ü fiziksel zorbalığa, %14,8 ise cinsel zorbalığa maruz kaldıklarını bildirmişlerdir.

Kapıcı (2004) ülkemiz 4. ve 5. sınıf öğrencileri için yapmış olduğu çalışmada öğrencilerin %40'nın bir şekilde zorbalığa maruz kaldığı sonucuna ulaşmıştır.

Hiloğlu ve Cenkseven Önder (2009) 6,7 ve 8. sınıf öğrencileri arasında yapılan öğrencilerin zorba ve kurban olma eğilimlerinin sosyal beceri ve yaşam doyumunu nasıl etkilediğine ilişkin yapılan çalışmada öğrencilerin %9,8 kurban, %8,3 zorba, %4,8 zorba-kurban ve %76,8'nin zorbalığa karışmadığı tespit edilmiştir. 5-8. sınıflar arasında yapılan bir çalışmaya göre öğrencilerin zorbalığa maruz kalma oranının %43 olduğu ayrıca zorbalık türü açısından öğrencilerin en çok bedensel zorbalığa sonra sırasıyla sözel ve eşyaya zarar verme türündeki zorbalığa maruz kaldıkları bulguları elde edilmiştir (Çetinkaya vd., 2009).

Yine ülkemiz 4. ve 5. sınıflarında yapılan bir çalışmanın sonuçlarına göre erkek öğrencilerin %62,4'ünün, kız öğrencilerin %27,1 oranında zorbalık yaptığı ve okulda görülen akran zorbalığı davranışlarının %32,9'sinin fiziksel, %33,9'nun sözel,%29,2'sinin duygusal, %16,9'nun da cinsel zorbalık olduğu tespit edilmiştir (Özkan ve Gökçearslan Çifci, 2010).

PISA 2015 raporuna göre OECD ülkelerindeki okullarda en sık yaşanan akran zorbalığı türlerinin sözel zorbalık ve psikolojik zorbalık olduğu sonucuna varılmıştır. Rapora göre öğrencilerin %11'i ayda en az bir kaç kez kendileriyle dalga geçildiğini %7'si yalnız kaldığını ve %8'i de hakkında sık sık söylentiler çıkarıldığını bildirmekte. OECD (2017) İyi Olma Hali raporuna göre OECD ülkelerindeki öğrencilerin %4'ü (bu oran ülkeler arasında %1 ile %9,5 arasında değişmektedir) ayda bir kaç kez itildiğini ve kendine sataşıldığını, %7,7'si ise fiziksel olarak akran zorbalığına maruz kaldığını bildirmiştir. Aynı rapora göre ülkemizde ayda en az birkaç kez akran zorbalığına maruz kaldığını söyleyen öğrenci oranı %19 olarak belirlenmiştir.

Tablo 2.2. Akran Zorbalığının Gerçekleşme Sıklığı

	Hiçbir zaman nerdeyse hiç	Yılda birkaç kere	Ayda bir kaç kere	Haftada bir ya da daha fazla
Herhangi bir zorbalık türüne maruz kalma	64,0	17,4	9,4	9,2
Diğer öğrenciler bilerek beni dışladılar	81,3	10,1	5,2	3,4
Diğer öğrenciler benimle alay ettiler	80,2	10,7	4,8	4,3
Diğer öğrenciler beni tehdit etti	86,6	7,4	3,6	2,4
Diğer öğrenciler eşyalarımı aldı veya eşyalarım zarar verdi	89,1	5,5	3,2	2,3
Diğer öğrenciler bana vurdu veya beni itti	90,1	5,4	2,6	1,9
Diğer öğrenciler hakkımda kötü söylentiler yaydı	80,1	10,9	4,8	4,2

Kaynak: OECD Raporu, “Zorbalık, PISA 2015 Sonuçları (Cilt III): Öğrencilerin İyi Olma Hali”, 2017, Paris.

2.1.4. Akran Zorbalığının Cinsiyet ile İlişkisi

Alan yazına baktığımızda akran zorbalığı yapma ve uğrama açısından erkek ve kız öğrenciler arasında çok büyük farklılıklar görülmemektedir, iki tarafta okullarda yaşanan akran zorbalığına dâhil olmaktadır. Bununla beraber toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde kız çocukları ve erkek çocuklarının yapmış olduğu zorbalık türleri şekillenmektedir. Akran zorbalığı davranışlarının tek bir cinsiyet tarafından yapılmadığı zorbalığın bazı türlerinin kızlar tarafından bazı türlerinin de özellikle erkekler tarafından daha sık yapıldığı bilinmelidir (Seyitoğlu ve Gül, 2016).

Burnukara (2009) erkek öğrencilerin kızlara göre zorbalık davranışını daha fazla sergilediklerini akran zorbalığına maruz kalma açısından ise kız ve erkek öğrenciler arasında farklılık olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Olweus ve Breivik (2014) 40 farklı ülkede yapmış oldukları çalışmaya göre ülkemizde akran zorbalığı davranışına katılan öğrencilerin %40'ının erkek, %25'nin de kız olduğu tespit edilmiştir. Kızların ve erkeklerin yaşadığı zorbalık türünde de bazı belirgin farklılıklar vardır. Erkek öğrenciler daha çok erkek öğrenciler tarafından zorbalığa uğrarken kız öğrenciler hem erkek hem

de kız öğrenciler tarafından zorbalığa uğradıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca erkek öğrenciler genellikle fiziksel zorbalığa uğrarken kız öğrenciler daha çok sözel ve dolaylı zorbalığa uğradıklarını bildirmişlerdir (Limber, 2002: 7). Burnukara ve Uçanok (2012)'un çalışmasında erkek öğrencilerin korkutma ve fiziksel akran zorbalığı davranışlarını daha çok maruz kalırken, kız öğrencilerin ilişkisel, sözel ve kişisel eşyaya zarar verme türlerindeki akran zorbalığı davranışını daha maruz kaldıkları tespit edilmiştir. Ayrıca aynı çalışmada zorbalık gösterme türleri açısından erkek öğrencilerin tüm türlerde kız öğrencilere göre daha fazla akran zorbalığı davranışı gösterdikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Herbert Scheithauer ve diğerlerinin (2006) öğrencilerle yapmış oldukları çalışma neticesinde erkeklerin kızlardan daha fazla zorbalığa maruz kaldıklarını açıkladıklarını belirlemiştir. Ülkemizde yapılan başka bir çalışma da korkutma, sindirme ve açık saldırı gibi fiziksel zorbalık türlerini içeren davranışların kızlarla karşılaştırıldığında erkeklerde daha fazla, alay etmek, ilişkisel zorbalık ve kişisel eşyalara saldırı içeren zorbaca davranışların ise erkeklere göre kızlarda daha fazla görüldüğü bulunmuştur (Atalay, 2010). İlkokullarda; kavga, kızlar arasında aşağılama ve genel olarak itme kakma davranışları gözlenirken, ortaokullarda; okul eşyalarına zarar verme, kendini zorla kabul ettirmeye çalışma, saygısız davranışlar, küfür etme, ötekileştirme, arkadaş malına kasıtlı olarak zarar verme (daha çok kız öğrenciler arasında) ve güçsüzleri kenara itme liselerde; çeteleşme, oyun alanlarında hâkimiyet kurma, darp, laf atma, keyif verici maddeler kullanma, kontrolsüz öfke ve kavga davranışları olarak görüldüğü anlaşılmıştır (Hoşgörür ve Orhan, 2017).

Ayas ve Pişkin (2011) farklı lise türlerinde okuyan 600 öğrenci ile yapmış olduğu çalışma erkeklerin sözel zorbalık hariç diğer tüm zorbalık türlerinde kızlar daha fazla zorbalığa uğradıklarını gösterirken, dışlama dışında diğer tüm zorbalık türlerinde kızlardan daha fazla zorbalık yaptıkları sonucunu ortaya koymuştur.

Akran zorbalığı ile mücadele konusunda da cinsiyetler arasında bir takım farklılıklar vardır. Kızlar akran zorbalığı ile mücadele etmek için başkalarından yardım istemek gibi sosyal destek içeren davranışlar gösterirken, erkekler karşı koymak gibi aktif davranışlar sergileyerek zorbalıkla mücadele etmektedir (Burnukara, 2009).

Akran zorbalığına uğrayan öğrencilerin verdikleri tepkiler açısından da cinsiyetler arasında farklılıklar görülmektedir. Borg (1998) zorbalığa uğrayan öğrencilerin duygusal tepkileri üzerine yapmış olduğu çalışma mağdur olan kız öğrencileri kendilerini üzgün ve çaresiz hissederken erkek öğrencilerin intikam alma düşüncelerine sahip olduklarını göstermiştir.

2.1.5. Akran Zorbalığı ve Yaş İlişkisi

Akran zorbalığı ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında akran zorbalığına başvurma ve maruz kalmanın hangi yaş ve yaş aralıklarında geliştiğine dair birçok araştırma bulunmaktadır.

Olweus (1993: 15) çalışmasının bir bölümünde öğrencinin yaşı ile uygulanan zorbalık türüne değişip değişmediğine baktığında doğrudan zorbalığın ilköğretim ortaokul döneminde en yüksek seviyelerini çıkarken lise yıllarında düşerek yerini ağırlıklı olarak dolaylı zorbalığa bıraktığını sonucunu bulmuştur. Bununla birlikte akran zorbalığı görülen okullara bakıldığında okulun küçük sınıflarındaki öğrencilerinin diğerlerine göre -fiziksel olarak güçsüz ve daha savunmasız olduğu gerçeği de göz önünde bulundurulursa- daha çok zorbalığa maruz kaldığını göstermektedir (Batsche ve Knoff, 1994). Kartal ve Bilgin (2012) yapmış oldukları çalışma sonucunda ilköğretim 1. kademe öğrencilerinin 2. kademe öğrencilerine göre daha fazla zorbalığa uğradığı, 2. kademe öğrencilerinin 1. kademe öğrencilerine göre daha fazla zorbalık yaptıkları sonuçlarına ulaşmış olması yukarıdaki ifadeyi desteklemektedir. ABD'deki üç ulusal anketten elde edilen veriler, sözlü hakaretler, hırsızlık, tehditler, söylenti yayma ve sosyal dışlanma dâhil olmak üzere en yaygın zorbalık biçimlerinin yaşla birlikte yaklaşık %50 oranında düşüşle azalma eğiliminde olduğunu göstermektedir (UNESCO, 2017). Martinez-Criado (2014) okullardaki akran zorbalığının ilköğretimde arttığını, ortaokullarda en üst seviyeye çıktığını, liselerde ise azaldığını ayrıca öğrencilerin en çok 11-15 yaş arasında zorbalığa başvurabileceğini ifade etmiştir. Bu çalışmanın sonucuna göre bu yaş aralığındaki mağdur öğrencilerin sayıca zorba öğrencilerden fazla olduğu da görülmüştür.

Bunlarla beraber ülkemizde yapılan bazı çalışmalar neticesinde ilköğretim, ortaokul ve lise düzeyindeki öğrencilerle yapılan araştırmalarda zorbaca davranışlarla yaş arasında bağlantı olduğu, zorbalık yapmanın yaşla değişmediğini ancak zorbalığa uğradığını

belirtmenin yaş arttıkça azaldığı sonucuna ulaşılmıştır (Dölek, 2002; Alikashiöğlu, 2011). Çocukluk döneminde akran zorbalığına ilişkin gerekli önlemler alınmadığı takdirde yaşam boyunca zorbalığın ya da mağduriyetin değişmeyeceğine ilişkin görüşler de vardır. Pontzer (2009)'ın üniversite öğrencileri arasında yapmış olduğu bir çalışma zorba ve mağdur olmanın yaşla beraber azaldığını gösterirken bazı öğrenciler açısından durumun ilerleyen yaşlarda da aynı kaldığını göstermektedir. Bu çalışmada zorba olarak tanımlanan öğrencilerin %54,6'nın çocukluk çağında da zorba olduğu, mağdur olarak tespit edilen öğrencilerin %56,4 aynı şekilde çocukluk döneminde de mağdur olduklarını tespit edilmiştir. Çocukların zorbaca davranışları yaşları ilerledikçe kendiliğinden kaybolmayacağını göz ardı etmemek gerekmektedir.

2.1.6. Akran Zorbalığının Akademik Başarı ile İlişkisi

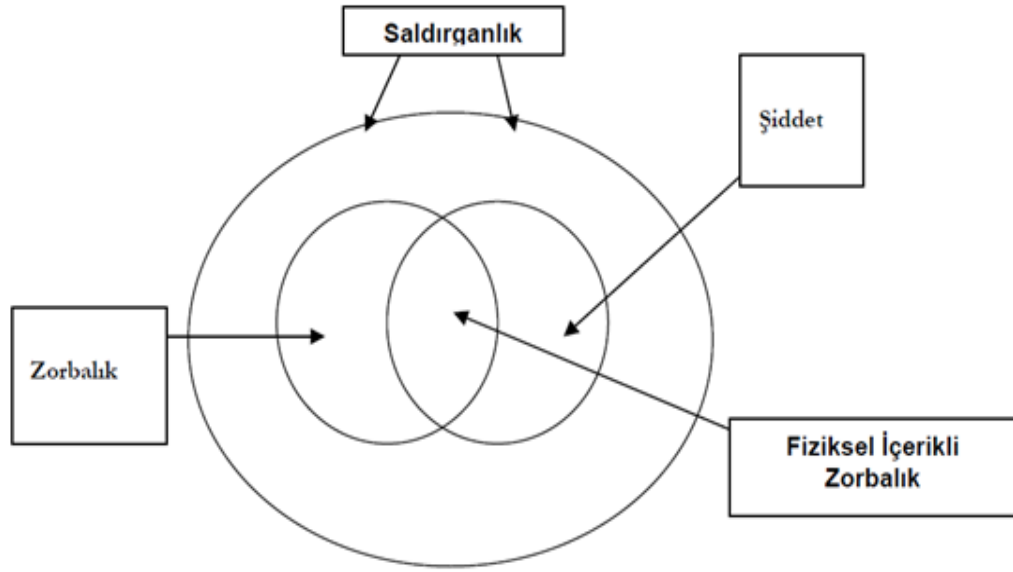
Okulda yaşanan akran zorbalığı olaylarının akademik performans üzerindeki sonuçları çok fazla incelenmemiş olmasına rağmen, akran zorbalığının okuldaki öğrenme ortamı üstünde derin ve geniş bir etkisi olduğunu gösteren kanıtlar her geçen gün artmaktadır (Önder Cenksezen, Yurtal ve Bulut Özsezer, 2016). Okuldan kaçma ve okul başarısı birbirini doğrudan etkileyen durumlardır, akran zorbalığının bir sonucu olarak okulla ilgili etkinliklerden kaçmanın, derslere devam etmemenin, kendini okulun bazı bölgelerinde güvensiz hissetmenin öğrencilerin akademik başarısını kötü etkileyeceği düşünülebilir (Batsche ve Knoff, 1994; Pişkin, 2002; Ok, 1989). Okulda alay edilme, tehdit edilme, fiziksel şiddete maruz kalma ve dışlanma korkusu öğrencilerin öğrenme kapasitelerinin azalmasına neden olur ve böylece akademik sınavlarda başarısız olurlar (Whitted ve Dupper, 2005; Harris ve Petrie, 2003: 6). Zorba veya mağdur olan çocuklar bu olaya herhangi bir şekilde karışmayan çocuklarla karşılaştırıldıklarında daha yalnız, daha fazla oranda reddedilmiş ve daha düşük akademik başarıya sahip olduğu görülmüştür (Pekel Uludağı ve Uçanok, 2005), ayrıca öğrencilerle yapılan başka bir araştırmada neticesinde zorbalığa uğrayan öğrencilerin %90'ı ders notlarının düştüğünü ifade etmiştir (Hazler, Hoover ve Oliver, 1992). Bunlarla birlikte Şener ve diğerleri (2015) akademik başarının yüksek olduğu okullarda okul başarısı gibi ortak bir amaca sahip öğrencilerin birbirleriyle kurdukları olumlu etkileşim, ebeveynlerin çocuklarıyla ilgilenmeleri, kurban öğrencinin azlığı, öğrencilerin bilişsel üstünlüğü, sınıf ortamının

kalabalık olmaması gibi sebeplerin okullarda yaşanan akran zorbalığı oranını azalttığı sonucuna varmıştır.

2.1.7. Akran Zorbalığı Saldırganlık İlişkisi

Okullarda akran zorbalığı incelenirken zorbalığın bir saldırganlık biçimi olduğu sık sık ifade edilmektedir. Bununla beraber saldırganlık eşit güçleri olan bireyler arasında gerçekleşirken, zorbalıkta kendinden daha güçsüz olan kimseye sistemli olarak yapılan ve bu durumu iki tarafın da kabul ettiği, kendini koruma içermeyen, zorbanın başkalarının üzerinde kontrol kurma istemesi ve onların canını acıtma arzusundan kaynaklanan ve tekrarlı olan davranıştır (Roland ve Idsoe, 2001; Seyitoğlu ve Gül, 2017; Yaman, Eroğlu ve Peker, 2011). Buna göre güçleri ve popüleriteleri zihinsel ve bedensel olarak eşit olan iki kişinin kavga etmesi, tartışması ve bunun bir kereye mahsus olması, saldırganlık olarak kabul edilirken zorbalık olarak adlandırılmaz (Pişkin, 2002).

Bu ayrım çok önemlidir çünkü daha güçlü kişi ya da bir grup tarafından sürekli olarak korkutulmanın ve saldırıya uğramanın etkisi, eşit güçteki birisi tarafından korkutulmanın ya da saldırıya uğramanın yarattığı fiziksel ve psikolojik zarardan daha fazla olmaktadır. İlk durumda yani zorbalık davranışının olduğu durumlarda kişi kendini çaresiz hissetme eğilimindedir (Satan, 2011). Bütün bunlarla beraber her zorbalık davranışı saldırganlık içermektedir (Berger, 2007).

Şekil 2.1.Saldırganlık, Şiddet ve Zorbalık Terimleri Arasındaki İlişki (Olweus, 1999'den akt. Pişkin, 2002).

Saldırganlıkta olduğu gibi şiddetin de zorbalıkla benzer ve farklı tarafları vardır. Kısaca kaba kuvvet kullanma, sert ve katı davranış, sertlik biçiminde tanımlanabilecek şiddet de saldırganlığın bir türü olup en geniş tanımını Dünya Sağlık Örgütü yapmıştır, şiddet “bir bireyin kendine, başka birine, bir grup ya da topluluğa karşı yaralama, ölüm, fiziksel zarar ile sonuçlanabilen tehdit ya da fiziksel zor kullanımı olarak tanımlanmaktadır (Hoşgörür ve Orhan, 2017; WHO, 2002). Zorbalığın fiziksel olarak tekme atma, vurma, itme gibi davranışlarla ortaya çıktığı eylemler şiddet olarak da nitelenirken, hakaret etme, söylenti çıkarma, alay etme, kızdırma gibi davranışlar şiddetten ayrılır. Ancak zorbalık, sadece fiziksel olarak ortaya çıkmaz ve bu yönüyle de şiddetten farklılaşır. Dalga geçme, kızdırma, lakap takma, dışlama, söylenti çıkarma gibi zorbalık türleri de bir tür saldırganlık olmasına karşın, şiddet olarak kabul edilemezler. Güçleri birbirine denk olan öğrenciler arasında zaman zaman ortaya çıkan kavgalarda öğrencilerin birbirlerine zarar vermesi de, bir şiddet eylemi olmakla birlikte, zorbalık değildir. Çünkü daha önce de değinildiği gibi, zorbalık güçlerin eşit olmamasını gerektirir (Pişkin, 2002: 537).

2.2. Zorbalığın Nedenleri

Akran zorbalığını açıklayacak tek bir neden ya da faktör olmadığını söyleyebiliriz (Cradio Martinez, 2014). Çocuk ve ergenlerde zorbalık davranışı üzerine yapılan çalışmalara ekolojik bir bakış açısıyla bakıldığında bu durumun bireysel ve bağlamsal düzlemde öğrencinin özgüveni, etnik kökeni, engel durumu, fiziksel görünümü, cinsiyeti, maddi durumu gibi bireysel özelliklerinin yanı sıra aile ilişkileri, öğretmen tutumları, okulun bulunduğu yerleşke ve okul iklimi, toplumun yapısı, arkadaş ilişkileri gibi faktörlerden de kaynaklandığı söylenebilir (Satan, 2011; Barboza vd. 2009; UNESCO, 2017). Okullarda yaşanan akran zorbalığını okul yöneticileri, öğretmenler ve diğer personel tarafından yeterince tanımadığı, fark edilmediği ve bu sorunun öğrencileri ne derecede etkilediğini bilmedikleri için yaşanan bu tür durumlara karşı edilgen bir tutum sergileyecek ve müdahalede bulunmayacaklardır (Kartal ve Bilgin, 2009). Bu sebeple akran zorbalığının demografik, psikososyal ve davranışsal sebeplerinin tanınması okullarda yaşanan akran zorbalığı sorunun azaltılmasını sağlayacaktır (Totan, 2007; Koç, 2006).

Akran zorbalığına yol açan nedenler iki başlık altında incelenmiştir. Birincisi öğrencinin kendisinden kaynaklanan psikolojik ve fiziksel nedenler, ikincisi başta aile ve okul olmak üzere öğrencinin kendi dışındaki nedenlerdir. Okulda ortaya çıkan akran zorbalığında toplumsal nedenlerin kişisel nedenlere göre daha baskın bir rol oynadığı belirtilmektedir (Koç, 2007, Kartal ve Bilgin, 2008).

2.2.1. Bireysel Nedenler

Akran zorbalığının bireyin kendisinden kaynaklanan nedenleri psikolojik ve fiziksel olarak iki grupta inceleyebiliriz;

Psikolojik: Bireylerin davranışlarının genetik etkiler sonucunda şekillendiği yaygın olarak kabul edilen bir gerçektir. Bazı çocuklar genetik olarak saldırgan, dürtüsel ya da itaatkâr olma eğilimindedirler. Bununla beraber genetik faktörler tek başına bir çocuğu zorba ya da mağdur yapmazlar. Agresif olmak gibi genetik bir eğilim taşıyan çocukların zorlayıcı ebeveynler ve anti sosyal arkadaşlarla birlikte zorba olduğu, doğası gereği zayıf ve itaatkâr bir çocuğun annesinin aşırı korumasıyla beraber kurban olduğu görülmektedir (Berger, 2007). Kumpulainen, Räsänen ve Puura (2001)'de yapmış

olduğu çalışmaya göre akran zorbalığı olaylarına katılan zorba ve mağdur çocukların akran zorbalığı olaylarına katılmayan çocuklara göre psikiyatrik bozukluklara eğilimi olduğu sonucu bulmuştur. Bunlarla beraber araştırmalara bakıldığında genetiğin ve psikolojik sebeplerin akran zorbalığına katılmada tek başına bir neden oluşturmayacağı ancak çevresel etmenlerle birleşince zorba ya da mağdur olmada belirleyici olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Fiziksel: Kartal ve Bilgin (2012) yapmış oldukları çalışmada zorbalığa uğradığını bildiren ilköğretim öğrencilerine göre zorbalığa uğramanın nedenleri bedensel olarak güçsüz görünme (%48,6), aşırı kilolu olma (%42,6), ailesinin fakir olması (%41,5) ve aşırı kısa olmasıdır (%40,1). Çalışma sonucuna göre öğrenciler en çok fiziksel görünüşleri sebebiyle zorbalığa uğradıklarını düşünmektedir. Yine 13 yaş grubu çocuklara (zorba/mağdur/izleyici) zorbalığın nedenleri sorulduğunda katılımcıların neredeyse yarısının zorbalığa mağdurun dış görünümünün (boy farklılıkları, kilo, çirkinlik vb.) sebep olduğunu bildirmişlerdir (Frisen, Holmqvist ve Oscarsson, 2008).

2.2.2. Ailesel Nedenler

Günümüzde yaşanan toplumsal çatışmalar ve gerilimler yetişkinlerden çocuklara toplumun her kesimini olumsuz olarak etkilemektedir. Çeşitli yollarla toplum içinde şiddete maruz kalan çocukların akranları ile olan ilişkileri zarar görebilmektedir. Bunun birinci nedeni çocukların yetişkinleri kendilerine örnek almalarıdır. Aile içinde yaşanan olumlu veya olumsuz her türlü etkileşim çocukların davranışlarına yansımakta, okul ve arkadaş çevrelerinde kurdukları iletişim biçimini etkilemektedir (Seyitoğlu ve Gül, 2016). Bu bağlamda zorbalık davranışının ortaya çıkmasında ve zorbalıkların önlenmesinde ailesel faktörler büyük bir öneme sahiptir (Ekşisu, 2014).Yapılan bazı çalışmalarda akran zorbalığı davranışı gösteren kız ergenlerin genel olarak babalarıyla çatışma içinde oldukları ve anne babanın öğrenciye karşı olumsuz tutumlar sergiledikleri, kurban olan kız ergenler de ise anne baba denetiminin az olduğu ve öğrenciyi bireyselliklerini ifade ederken desteklemedikleri, ailenin tutarsız disiplin yöntemleri ile çocuğa davranmasının ve sosyal desteğinin az olmasının, aile içi iletişim ve empatinin yetersizliğinin, aile içinde yaşanan gerginlikler ve kavgaların çok olmasının, ailenin çevre tarafından arka plana itilmesinin, ailede sevgi ve şefkatin az olmasının zorbalık davranışının ortaya çıkmasında büyük etkisi olduğu ayrıca kendine

güveni yüksek olan aile içi ilişkilerin iyi olduğu ailelerden gelen öğrencilerin zorbalıktan kaçındığı sonucuna ulaşmışlardır (Pontzer, 2009; Rigby, 2002: 75; Akgün, 2005; İrfaner, 2009; Curtner-Smith, 2000; Olweus, 1993; Ekşisu, 2014; Ögel, Tarı ve Yılmazçetin Eke, 2006). Zorba çocukların ailelerinin genel olarak çocuk yetiştirmekte otoriter bir doğası bulunduğu ve bu doğanın özelliklerinin dayak ve ceza ile şekil bulduğu, zorba çocukların şiddetin ceza olarak kullanıldığı, problem çözmede gücün öneminin vurgulandığı ve bu gücü nasıl kullanacağını öğretildiği aile desteği ve sıcaklığının olmadığı, denetimin yetersiz olduğu ailelerden geldiği, zorbalık süresince kurban olan çocukların aile ilişkilerinin yakın olduğu ve ailelerin aşırı koruyucu olduğunu belirtmiştir (Besag, 1993; Banks 1997 akt. Yaman, Eroğlu ve Peker, 2011, Limber, 2002: 8). Yine yapılan başka bir çalışmada otoriter ebeveynlik stiline sahip olan ailelerin çocuklarının zorba, açıklayıcı otoriter ebeveynlik stiline sahip ailelerin çocuklarının kurban ya da karışmayan olduğu sonucuna varılmıştır (Ahmed ve Braitwaite, 2004). Bunlara karşın çatışmalara karşı koyabilmek için şiddet gerektirmeyen yöntemlerinde olduğunu söyleyen ebeveynlere sahip olan çocukların daha az zorba oldukları belirlenmiştir (Espelage, Bosworth ve Simon, 2000). Özetle aile içi ilişkiler, aile içi şiddet, anne baba tutumları, disiplin yöntemleri zorbalık davranışının ortaya çıkmasında rol oynayan büyük etmenlerdir (Ekşisu, 2014).

2.2.3. Çevresel Nedenler

Yapılan çalışmalar ve araştırmalar TV, yazılı-görsel medya araçlarının çocuğu tek başına şiddete ve zorbalığa yöneltmediği ancak uzun süre şiddet içerikli medya ürünleriyle vakit geçiren çocukların ve gençlerin şiddet ve zorbalık gibi davranışları içselleştirdiği ve aynı zamanda da bu davranışlara olan eğilimini arttırdığı sonucuna ulaşmıştır (İrfaner, 2009; Büyükbaykal, 2007; Zorlu, 2016). Kuntsche ve arkadaşlarının (2006)'da sekiz ülkede televizyonun akran zorbalığına etkisini araştırmak için yapmış oldukları bir çalışmaya göre sık televizyon izleyen öğrencilerin söylenti yayma, lakap takma ve sözel tepkiler, vurma ve itme gibi zorbalık içeren davranışlar yapmaya daha meyilli oldukları sonuçları elde edilmiştir. Ülkemizde lise öğrencileri yapılan bir araştırmada okul türlerine göre farklılık göstermekle birlikte öğrencilere okullarda yaşadıkları şiddet olaylarının sebebi sorulduğunda televizyondan etkilenme olarak görüş bildirmişlerdir (Kırbaş, Taşmektepligil ve Üstün, 2007). Yine 2006 yılında Radyo ve

Televizyon Üst Kurulunun (RTÜK), Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) ile birlikte yaptığı araştırma televizyon izlemenin çocuklar üzerinde şiddeti tetikleyici bir güç olduğunu ortaya koymuştur (Milliyet Gazetesi, 2006):

Çocuklar günde 3-4 saat televizyon izliyor. 6-17 yaş arasındaki çocuklar ve gençlerin okul dışındaki birinci etkinliği televizyon izlemek. Çocuklar yılda yaklaşık 900 saati okulda, 1500 saati televizyon karşısında geçiriyor. İlköğretim çağını tamamlamış bir çocuk, yaklaşık 100 bin şiddet sahnesi, 8 bin ölüm ya da öldürülme sahnesi izliyor. 5 çocuktan birinin odasında televizyon bulunuyor ya da çocuklar televizyon bulunan odada yatıyor. Medyada izledikleri şiddet arttıkça çocuklar, daha fazla saldırgan davranış sergiliyor, düşmanlık duyguları besleniyor, başkalarının çektiği acı ve eziyete karşı duyarsızlaşıyor, şiddeti arzular hale geliyor, kaygı ve uyku bozuklukları görülüyor.

Televizyon ve diğer medya araçlarının yanı sıra öğrencilerin davranışlarına etki eden diğer bir güç olarak bilgisayar oyunlarını da görmekteyiz. Artık kullanımı çok yaygın hale gelen bilgisayar oyunları internetin de yaygınlaşması ile beraber gündelik yaşamda eğlenmek için sıkça başvurulmuş bir yöntem haline gelmiştir (Zorlu, 2016). RTÜK'ün 2006'da yapmış olduğu bir çalışmaya göre ilköğretim çağındaki çocukların bilgisayarı daha çok oyun ve eğlence amacıyla kullandıkları görülmüştür (RTÜK, 2006: 17. ve 31. Madde). Ayrıca BTK'nın 2010 yılında yapmış olduğu açıklamaya göre Türkiye'de internet abonesi sayısının 7.6 milyona, internet kullanıcısının da 35 milyona çıktığını belirterek, belli bir yaşın altındaki kişilerin interneti oyun amaçlı kullandığını ve kullanıcılar arasında online oyun oynayanların oranının yüzde 25 olduğu belirtilmiştir (Hürriyet Gazetesi, 2010). Bilgisayar oyunları üzerine yapılan çalışmalara baktığımızda oyunların genel olarak öldürme, yok etme, rakipleri alt etme, hırsızlık, düşmanlık vb. gibi olumsuz eylemler içerdiği görülmektedir (Zorlu, 2016: 26). Bilgisayara oyunlarının çocuklar ve gençler üzerindeki olumsuz etkileri birçok bilimsel çalışma tarafından doğrulanmakta ve bu oyunların çocukları ve gençleri şiddet ve akran zorbalığı gibi olumsuz davranışlara yöneltmekte etkili olabileceği ortaya konulmaktadır (Dolu, Bükür ve Uludağ, 2010).

2.2.4. Akran İlişkilerinden Kaynaklanan Nedenler

Bireyin zorba, mağdur ya da izleyici olma durumu aile içinde olduğu kadar akranları arasındaki iletişiminden etkilenmektedir (Yen ve diğ., 2013). Akran grupları, çocuğun yakın çevresini oluşturan ve onun kişiliğinin oluşumunda önemli rolü olan gruplardır (Tezcan, 1985). Akran grubu, aileye göre çocuğun kendini daha yansız olarak

tanıyabileceği ve kişiler arası ilişkiler bakımından gerçeklerle yüz yüze gelebileceği bir ortamdır. Akran grubunun çocuk üzerindeki etkisi, çocuk büyüdükçe artmakta, özellikle ergenlik döneminde en üst noktaya ulaşmaktadır (Delikara, 2002 akt. Akduman, 2010). Okul dönemi çocuğun, sosyal çevresinin aileden arkadaş gruplarına doğru kaydığı bir dönemdir. Bu dönem de arkadaşlıklar sayesinde oyun ve etkinliklere kabul görme duyguları gelişir ve desteklenir (Alkaya Ayaz ve Avşar, 2017). Çocuğun sosyal ve sağlıklı psikolojik gelişimi yetişkinlik dönemindeki kişilik yapısı üzerinde etkili olacaktır. Bu sebeple çocukların arkadaşları ve akranları tarafından kabul görmesi çok önemlidir (Seyitoğlu ve Gül, 2016). Akran gruplarının kişilere sağladığı yararların çok olmasına karşın eğer grup anti sosyal davranışlarda bulunuyorsa üyelerde bu davranışa uyabilir, grupların antidemokratik ve diğerlerinden kendini üstün gören tutumları gruba giren zayıf çocukları mağdur konumuna düşürebilir, ya da bu gruplara alınmayarak dışlanan öğrencilerin kişilikleri zedelenebilir (Tezcan, 1985). Yapılan çalışmalar çocukluk çağında yaşanan olumsuz akran ilişkilerine ilişkin bir önlem alınmazsa kişilerin ileriki yaşamlarında yetişkin istismarı, işyeri zorbalığı ve şiddet göstermek gibi olumsuz davranışlarını sürdürme bildirdiği göstermektedir (Limpan, 2003; Uysal ve Dinçer, 2012).

2.2.5. Okul ve Okul Ortamından Kaynaklanan Nedenler

Okulda zorba davranışları kabul etmeyen ya da bu tip davranışları umursamayan öğretmen tutumları, okul kurallarının uygulanmasında yönetici ve diğer personellerin tutarlı davranmaması, akran zorbalığı davranışlarının artmasına sebep olurken, akran zorbalığının gerçekleştiği süreç içinde öğretmenlerin davranışları ve verdikleri tepkiler kurbanın mağdur olmamasına, zorbanın davranışının güçlenmemesi ve seyircilerin de olumsuz davranışları rol model almaması açısından çok etkilidir (Ural ve Özteke, 2010; Kartal ve Bilgin, 2008; Yoon ve Kerber, 2003). Okul yönetimi ve öğretmenler tarafından akran zorbalığına ilişkin herhangi bir önlem alınmadığında eğer zorbalık davranışları başarıya da ulaşıyorsa ilk olarak zorbalığın tekrar etme olasılığı yükselir, zorbalığı izleyenler bir sonraki kurbanın kendileri olacağı ve zorbalığa uğrayacağı günü beklemeye başlarlar. Zorbalık karşısında herhangi bir müdahalede bulunamayan öğrenciler ise kendilerini suçlu hissetmektedirler. Tam bu noktada öğrenciler kurban ya da zorba olmaya itilmektedirler (Tezcan, 2015). Yapılan çalışmalarda yüksek düzeyde

öğretmen desteğine sahip özgüveni yüksek olan öğrencilerin zorbalıkla karşılaştıklarında kurbanlara yardım ettiği, zorbalığa karışmayan öğrencilerin diğerlerine göre daha olumlu sınıf iklimi algısına sahip oldukları, bu öğrencilerin öğretmenlerinin paylaşımcı, destekleyici ve rahatlatıcı ve öğretmenleriyle daha iyi ilişkiler kurma eğiliminde oldukları sonuçlarına ulaşılmıştır (Ekşisu, 2014; Bilgiç ve Yurtal, 2009). Buna karşın okula aidiyet hissi düşük olan öğrencilerin, akademik başarısı düşük olan öğrencilerin, disiplinsiz sınıf ortamlarının ve öğretmenlerin öğrencilerine adil davranmamasının okullar da görülen akran zorbalığı davranışının artırdığı sonuçlarına ulaşılmıştır (OECD, 2017). Ayrıca Norveç'te yapılan bir araştırmada sınıf yönetiminin iyi olduğu ortamlarda akran zorbalığının azaldığı buna karşın okulda yaşanan akran zorbalığı ve şiddet davranışlarına karşı okul müdürlerinin, öğretmenlerin ve diğer personelin yeterli müdahalede bulunmamasının okuldaki şiddet ve zorbalığı yaygınlaştırdığı sonucunu elde etmiştir (UNESCO, 2017).

Okulda gençlerin ve çocukların en kritik sosyal deneyimlerini yaşadıkları dönemlerde güçlü rol model olan öğretmenler, müdürler ve müdür yardımcıları akran zorbalığına neden olan bireysel ve ailesel etkenlerini kontrol etmeseler bile akran zorbalığını azaltmak için zorbalığa asla müsamaha etmemek, denetim arttırmak, okul iklimini düzenlemek ve zorba/kurban ve izleyicilere sosyal destek sağlamak gibi bir takım önlemler olarak okullarda yaşanan akran zorbalığının sıklığını ve çeşitliliğini azaltabilirler (Güvenir, 2004; Besag, 1993: 121).

2.3. Akran Zorbalığına Katılanlar: Zorba, Mağdur ve İzleyiciler

Akran zorbalığı davranışlarını sebep ve sonuçlarıyla anlamak ve sağlıklı bir şekilde çözüm önerisi üretilmek için bu davranışlara katılan öğrenciler hakkında yeterli bilgiye sahip olmak gerekir (İrfaner, 2009). Çalışmanın bu bölümünde zorba, mağdur ve izleyici öğrencilerin kişilik özellikleri ve zorbalık davranışındaki rolüne ilişkin bilgi verilmeye çalışılacaktır.

2.3.1. Zorba

“Zorba”, okul içerisinde akranlarıyla baskıcı bir sosyalleşme ve iletişim biçimi geliştiren ve bundan kendisi de olumsuz yönde etkilenen gençleri nitelemektedir

(Tezcan, 2015). Arkadaşlarını ve akranlarını kasıtlı ve bilinçli eylemlerle mağdur eden zorbaların en önemli ayırt edici özellikleri sadece yaşıtlarına karşı değil çevresindeki yetişkinlere, anne babalarına, öğretmenlerine karşı da saldırganca davranışlar göstermesidir (Olweus, 1993). Onlar için şiddet ve zorbalık diğerlerine karşı üstünlük sağlamak anlamına gelir bu sebeple şiddete karşı olumlu tutumları vardır, problem çözmede saldırganlık içeren stratejiler izlemekte olup olumlu ve yapıcı alternatifler üretememektedirler. Zorbalar mağdurların zorbaca davranışları hak ettiğine inanırlar. En tipik duygusal davranışları mağdurlara karşı empati kuramamalarıdır. Kaygı ve kendini güvensiz hissetme düzeyleri çok düşüktür. Öz güvenleri yüksektir. Erkek zorbalar genellikle diğer erkeklerden ve zorbalığa uğrayan mağdurlardan fiziksel olarak daha güçlüdür. Güç ve baskı kurmak için büyük bir arzu duyarlar onlar için bu bir eğlence aracıdır (Satan, 2011; Glew, Rivara ve Feudtner, 2000; Kartal ve Bilgin, 2007; Arslan Özdiğer, 2008).

Pearce ve Thompson (1998) zorbaların genel özelliklerini şu şekilde sıralamışlardır:

- Otoriter pozisyonu ne olursa olsun herhangi bir kişiye karşı saldırganlardır.
- Dürtülerini kontrol etmekte zorlanırlar.
- Şiddeti önemli bir yetenek gibi algırlar.
- Diğer bireylere karşı baskın olmak isterler.
- Fiziksel ve duygusal olarak güçlüdürler.
- Başkalarının duygularını önemsemezler.
- Özsayıları yüksektir.

Her zorba öğrenci akran ilişkileri, aile yapısı, sosyal biliş stilleri ve bireysel farklar sebebiyle kendine özgü bir tablo çizer (Kartal ve Bilgin, 2008). Coloroso (2003), zorbaları yedi alt türe ayırmıştır.

1) Kendinden Emin Zorba: Ego düzeyleri çok yüksek olan kendinden emin zorbalar kendini diğerlerinden üstün görerek her konuda hak iddia ederler, davranışlarının kurbanı verdiği zararı anlayacak empati yeteneğinden yoksundurlar.

2) Sosyal Zorba: Kurbanın sahip olduğu özellikleri kıskanarak onları dedikodu yapma, küçük düşürme ve alay etme gibi davranışlar göstererek yalnız bırakmayı amaçlarlar. Kendilerine ilişkin benlik algıları zayıftır bunu diğer insanlara yakın davranarak gizlemeye çalışırlar.

3) Tedbirli Zorba: Kendilerini durduracak herhangi birinin olmadığı durumlarda zorbalık yapmaktadırlar başkalarının yanında kendilerini gizlerler. Sosyal hayatlarına kayıtsız ve akranlarına karşı ilgisizdirler

4) Hiperaktif Zorba: Akademik başarıları düşük ve sosyal becerileri zayıf olan hiperaktif zorbalar kendilerini zorbalık yapmaya zorlayacak bir etkenle karşılaştıkları zamanlarda bu davranışı gösterdiklerini bildirirler.

5) Zorbalığa Uğrayan Zorbalar: En seilmeyen gruptur. Kendisini incitenlere şiddetle saldırır. Uğradıkları zorbalığı telafi etmek için zorbalık yaptıklarını bildirirler. Dıştan gelen en ufak bir kışkırtmaya misliyle cevap verirler. Bir taraftan zorbalığa uğrarken diğer taraftan zorbalık yaptıkları için psikolojik olarak bitik bir durumdadırlar.

6) Grup Zorbalığı: Ortaklaşa hareket eden bir grup öğrencinin bir kişiyi günah keçisi ilan edip hedef göstererek zarar vermesi ve onu dışlaması olarak tanımlanmaktadır.

7) Zorbalık Çeteleri: Bir grup öğrencinin başka öğrenciler üzerinde kontrol sağlamak ve güç göstermek amacıyla stratejik olarak bir araya gelmesiyle oluşmaktadır. Bu çetelerin grup zorbalığından farkı grup üyelerinin birbirine derinden bağlı olmasıdır.

Sullivan, Cleary ve Sullivan (2004: 15) ise zorbaları üç farklı tipte açıklamıştır.

1. **Zeki Zorba:** Kendilerini çok iyi bir şekilde gizleyen zeki zorbalar çevrelerinde popülerdirler. Organizasyon becerileri yüksektir. Akademik ve sosyal olarak başarılıdır. Diğer zorbalık türlerinde olduğu gibi empati duygusundan yoksundurlar.
2. **Çok da Zeki Olmayan Zorba:** Özsaygı ve özgüven eksiklikleri vardır. Akademik başarıları düşüktür. Çevrelerine karşı olumsuz bir bakış açısına sahiptirler. Kendilerinden daha güçsüz birini gördüklerinde hemen öfkelerini boşaltırlar. Yaşları ilerledikçe bu davranışın dozunu arttırabilirler genel olarak okul başarıları da düşük olduğu için okulu bırakırlar.
3. **Mağdur/Zorba:** Olumlu akran ilişkileri kurmakta zorlanırlar. Bazen zorbalığı yapan olurken bazen de kendilerinden daha güçlü öğrenciler karşısında mağdur olurlar. Özkontrol becerileri zayıftır, akademik yönden başarısızdırlar.

Besag (1989) yapmış olduğu çalışmalar sonucu akran zorbalığı davranışında bulunan öğrencilerin geniş bir profilini çıkarmıştır.

Tablo 2.3. Zorba Öğrencilerin Özellikleri

Fiziksel Faktörler	Kişisel Faktörler	Ailesel Faktörler	Okula İlişkin Faktörler
√Fiziksel olarak güçlüdürler	√Evde çok az vakit geçirirler aileleri ile olumlu bir etkileşimleri yoktur.	√Aile denetimi yok denecek kadar azdır.	√Okula, okul çalışanlarına ve okul yönetimine karşı olumsuz davranış sergilerler.
√Erken yaşlardan itibaren oyunlarda ve spor aktivitelerinde iyi performans gösterirler	√Kendilerine güvenirler, iletişim becerileri iyidir.	√Ailelerinden çok az sevgi ve ilgi görürler, ebeveynleri arasında iyi olmayan √yaşantılar vardır.	√Okulda baskınlığa bağlı olarak liderliği vardır yaşı yükseldikçe popüleritesi düşer ama baskın olduğu için dışlan (a)maz.
√Enerjiktirler	√Etrafındaki akranlarına hakim ve onlardan güçlü olma yönünde istekleri vardır.	√Aile kontrol ve disiplin sağlarken ya aşırı serbesttir ya da cezalandırıcı bir tutum sergiler.	√Ortalama bir zekâları vardır, ders başarıları genelde düşüktür.
√Ağrı eşikleri yüksektir ve cesaretlidirler	√Özgüvenleri yüksektir, kendilerini başarılı ve yetenekli görürler.	√Aile içinde çatışma vardır.	√Okul arkadaşlarına karşı olumsuz bir tutum sergilerler.
√Kurbanlarından daha büyük ve güçlüdürler	√Mağdurların cezayı hak ettiğini düşünürler √Kendilerini cesur olarak tanımlarlar.	√Aile zorbalığa karşı olumlu tutum sergiler.	

Kaynak: Besag, 1989: 29–33'ten uyarlanmıştır.

Araştırmacılar akran zorbalığı davranışındaki tarafları zorba, kurban ve dahil olmayanlar üç sınıfa ayırmışlardır. Ancak daha sonra yapılan çalışmalarda bu sınıflandırmanın durumu basitleştirdiğini akran zorbalığı davranışı gösterme sürecinde çocukların büyük bir kısmının zorbalık yaparken aynı zamanda zorbalığa da maruz kaldığı sonucuna ulaşmıştır. Hem zorbalığa uğrayan hem de kendisi zorba olan çocuklar yukarıda sayılan sebeplerle literatürde zorba/kurban olarak tanımlanmıştır (Wolke, Woods, Standford ve Schulz, 2001). Zorba-kurbanlar kendilerini zorbalarla kıyasladıklarında kendilerini daha kaygılı, daha mutsuz, daha az popüler, daha az zeki ve daha az çekici olarak algılamaktadırlar (O'Moore ve Kirkham, 2001).

Zorba/kurbanların karakteristik özellikleri ile ilgili az sayıda araştırma yapılmış olmakla birlikte zorba/kurban grupta yer alan çocuklar; zorbalardan farklı olarak kışkırtma sonucu daha kolay tahrik olarak çabuk sinirlenmek de, sözel ve fiziksel agresyon içeren davranışlarında daha fazla bulunmaktadır. Zorba/kurbanların öfke ve nefretinin kendi kurbanlık deneyimlerinden kaynaklandığını ileri sürülmektedir (Pellegrini, 2002; Siyez ve Kaya, 2011). Zorba-kurban çocukların zorbalardan temel farkı bir kışkırtma sonrası zorbalık girişiminde bulunmaları (Pellegrini, 2002) ve diğerleri tarafından kolay tahrik olmalarıdır.

2.3.2. Mağdur

Zorbaların kendilerine hedef olarak seçtikleri mağdur öğrencilerin genel özelliklerine baktığımızda onların akranları arasında popüler olmayan, reddedilmiş, kötü sosyal becerilere sahip özgüveni düşük ve okul bağları zayıf olan kimseler olduğu görülmektedir (Farrington, 1993). Ayrıca kendilerini okulda terkedilmiş ve yalnız hissederler. Oyun alanlarında yalnız kalmaktan daha çok hoşlanırlar. Diğer öğrencilerin saldırısı karşısında genel olarak pasif tepki gösteren mağdurlar kendilerini savunmakta güçlük çekerler, bu durumda ya ağlarlar ya da okula gitmeme ya da belirli yerlere gitmeme gibi geri çekilme davranışı gösterirler. Kendilerine yönelik olumsuz yargıları vardır ve kendilerini, aptal beceriksiz, başarısız, çirkin ve mahcup (utanmış) hissederler (Glew, Rivara ve Feudtner, 2000; Bayraktar, 2006; Kartal ve Bilgin, 2007). Yine Sullivan ve diğ (2004: 18) mağdur öğrencilerin özelliklerini şu şekilde sıralamıştır:

- Sosyal, akademik ve duygusal olarak kendilerini kötü durumda gören mağdurlar, zorbalıkla baş edemedikleri ve kendilerini yetersiz hissettikleri için zorbalığı hak ettiklerini düşünürler.
- Tekrar tekrar zorbalığa maruz kalmak mağdurun değer hissinin düşmesine neden olur ve bu onu depresyona sürükleyebilir, mağdurun bu davranışa maruz kalma sıklığı artarsa mağduru intihara kadar götüren bir dizi olumsuz sonuçlara sebep olabilir.
- Okulda akranları tarafından bir kez zorbalığa hedef olduğunun farkına varan çocuk bir sonraki saldırıyı bekler ve bu durumdan kaçınmak için okuldan uzak durmaya başlayabilir.

- Yoğun stres altında oldukları ve korktukları için akademik başarı onların gözünde önemsiz görünmeye başlar. Hem okuldan uzak kalıp hem de ders takibi yapamayan mağdurlar için akademik başarısızlık kaçınılmaz olur.

Boulton (1999) doğal gözlem yöntemi kullandığı çalışmasında, çocukların oyun alanındaki davranışlarını izlemiş ve çocukların yalnız geçirdikleri zamanla akran zorbalığına maruz kalmaları arasında olumlu bir ilişki bulmuştur. Çocukların akran grubu içinde yalnız olmaları, zorbalığa uğradıklarında ağlayarak ya da çekilerek tepki vermeleri zorbaca davranışlara maruz kalma olasılıklarını arttıran bir faktördür (Pekel Uludağlı ve Uçanok, 2005), bu da arkadaşlık kavramının öğrencinin mağdur olup olmamasında önemli bir etken olarak karşımıza çıktığını göstermektedir. Mağdur çocukların arkadaşları olmadığında zorba çocuklar gösterdikleri davranışlar nedeniyle - kurbanların arkadaşlarının kendilerinden öğ alacakları ya da kendilerini dışlayacakları - konusunda kaygı duymayacakları için desteği ve koruyucu arkadaşları olmayan akranlarına saldırmayı tercih etmektedirler. Bu nedenle yalnız ve arkadaşlık ilişkisinde başarısız olan çocuklar hedef olarak daha ulaşılabilir ve uygun kişi olmaktadır (Hodges ve Perry, 1999; Satan, 2011). Buna ek olarak Olweus ve Breivik (2014)'de yaptığı deneysel çalışmalarda mağdur olarak tanımlanan çocuklar ve gençlerin araştırmaya başlamadan önce de uzun süren depresyon yaşadıklarını tespit etmiştir. Mağdurlar tipik olarak iki kategoriye ayrılabilirler pasif mağdur ve kışkırtıcı mağdur bununla birlikte zorbalık mağdurlarının çoğu pasiftir.

Pasif Mağdur: Tavrı ve davranışlarıyla saldırıya, hakarete uğrarsa bile diğer öğrenciler karşısında herhangi bir şey yapamayacağı, duruma itaat edeceği hissini veren, zorbaları memnun etmek için uğraşan kişiler olarak tanımlanmakta olan pasif mağdurlar fiziksel olarak genellikle diğerlerinden daha güçsüz, yalnız daha güvensiz endişeli bir görünüme sahiptirler (Olweus, 1993: 32, Sullivan, Cleary ve Sullivan, 2004: 18). Çok az sayıda arkadaşları olan pasif mağdurlar zorbalığa uğradıkları için kendilerini suçlarlar. Öğretmene ve ebeveynlerine yakın olmalarına rağmen onların kendilerini koruyacağına dair inançları zayıftır (Berger, 2007). Sıklıkla arkadaşları tarafından izole edilirler ve bu izolasyon çocukların mağdur olma riskini arttıran bir faktördür. Çünkü yakın çevredeki arkadaşların varlığı zorbaların davranışlarını engellemesine sebep olur (Limber, 2002: 9).

Kışkırtıcı Mağdur: Mağdurlar içinde sayısı oldukça az olan bu gruptakiler genellikle konsantrasyon problemleriyle yaşarlar, daha çok çevresinin dikkatini çekmek için çevresindekileri tahrik edecek ve onlarda gerginliğe neden olabilecek uygunsuz davranışlar gösterirler. Kışkırtıcı mağdurlar baskın, saldırgan ve anti sosyal davranış düzeylerinde yükseliş göstererek zorbalarla benzerlik göstermektedir. Kaygı düzeyleri yüksektir ve arkadaşlık ilişkilerinde genel olarak saldırgan tutum ve davranış gösterirler. Bu öğrencilerin bazıları dikkat eksikliği ve hiperaktivite olarak tanısı almış olabilirler. Bu çocuklar zorlandığında, birçok öğrenci (ve bazen tüm sınıf) istismara karışabilir. Kışkırtıcı mağdurlar sıkça zorbalık hedefleri olsalar da, daha küçük ya da daha zayıf çocuklara karşı zorbalık eğiliminde olabilirler. Kötü sosyal ve problem çözme becerilerine sahip, yıkıcı ve iticidirler. Ebeveynleri onları cezalandırır, öğretmenleri onlardan hoşlanmaz ve akranları onlarla oynamak istemez bu sebeple de zorbalığa uğradıklarında destek istedikleri zaman genelde karşılık görmezler (Olweus, 1978'den akt. Olweus, 1993: 33; Besag, 1989: 24; Sullivan, Cleary ve Sullivan, 2004: 18-19; Limber, 2002:10; Berger, 2007; Solberg ve Olweus, 2007; Bonds ve Stoker 2000'den akt Anderson, 2007).

Besag (1989: 29–33) yapmış olduğu çalışmalar sonucunda geniş bir mağdur profili çıkarmıştır.

Tablo 2.4. Mağdur Öğrencilerin Özellikleri

Fiziksel Faktörler	Kişisel Faktörler	Ailesel Faktörler	Okula İlişkin Faktörler
√ Zorbalığa uğradığında fiziksel olarak misilleme yapamayacak kadar güçsüzdürler.	√ Ailesi ile yakın ilişki içindedirler.	√ Koruyucu bir aile yapısına sahiptir ve ailesine bağımlıdır.	√ Okuldaki çalışmalara karşı pozitif tutum içerisindeyler
√ Genel olarak kiloca zayıftırlar.	√ Utangaç, içine kapanık, kaygılı, pasif, başkalarına karşı ilgisiz olup iletişim becerileri zayıftır.	√ Aile içi ilişkileri yakındır.	√ Akranları kadar popüler değildirler akranları tarafından reddedilirler
√ Koordinasyon problemi yaşarlar, spor alanında başarısızdırlar, bahçe oyunları oynamaya karşı motivasyonları düşüktür.	√ Sosyal açıdan duyarsızdır, takıntılı düşünceleri vardır, sosyal ilişkilerinde itaatkâr bir tutum izlerler	√ Kendini savunamaz ve bu sebeple ebeveynlerinin beklentilerini karşılamadığını düşünmektedir.	√ Ortalama zekaya sahiptirler.
√ Çok enerjik değildirler	√ Kaygı sorunları, yeme ve uyku bozuklukları, depresyon, öfke patlaması yaşarlar		
√ Ağrıya karşı toleransları çok düşüktür, korkak ve kaygılıdırlar.	√ Aşağılık duygusu yaşarlar, entelektüel yeteneklerden yoksun olduklarını düşünürler ve özsaygıları düşüktür		
√ Zorbalara göre daha hem fiziksel olarak hem de yaş olarak küçüktürler.	√ Zorbalığa uğradıklarında akranlarından yardım isteyemezler, kendilerini çaresiz hissederler.		
√ Gözlük takmak, şişman olmak, uzunluk ya da kısalık vb. farklı fiziksel özellikleri vardır.	√ Zorbalığı hak ettiklerini düşünürler		
√ Cezbedici tarafları pek yoktur.	√ Tehdide karşı duyarlıdır		

Kaynak: Besag 1989: 29–33'ten uyarlanmıştır.

2.3.3. İzleyiciler

Araştırmalar akran zorbalığının sadece zorbalar ve kurbanlar için değil, tüm çocukları etkileyen okulu güvensiz bir yer haline getiren bir durum olduğu sonucuna varmışlardır. Akran zorbalığının bu büyük grubun içerisinde gerçekleşmesi, zorbalık davranışlarında ve bu davranışların önlenmesinde -akran zorbalığı çalışmalarında genellikle göz ardı edilen bir grubun- zorbalık davranışına şahit olan izleyicilerin etkisinin incelenmesini önemli kılmaktadır. Dölek (2002)'in çalışması öğrencilerin büyük bir bölümünün okullarında akran zorbalığına uğrayan mağdurlara karşı sempati besledikleri ve zorbalığın önlenmesini istedikleri sonucuna ulaşmıştır. Bununla beraber akran zorbalığına şahit olan izleyiciler de kaygı, stres ve korku duygularını yaşarlar. Zaman içerisinde kurbanlara yardım edemedikleri için büyük bir suçluluk duyan izleyiciler okula gitmeyi durdururlar ya da kurbanın zorbalığı hak ettiğini düşünerek zorbalığı görmezden gelebilirler (Newman, 2010). Beran ve Tutty (2002)'de yapmış oldukları çalışmada öğrencilere herhangi bir zorbalık davranışı ile karşılaştıklarında ne yaptıkları sorulmuş, öğrencilerin %36'sı zorbalığı durdurmaya çalıştığını, %25 kurbanın yardım isteyip istemediğini sorduğunu, %30 zorbalığı görmezden geldiğini, %82 'si ise bu üçünü birlikte yaptığını belirtmiştir. Ayrıca Genç (20007)'de ülkemiz genel liselerinde yapmış olduğu çalışmada öğrencilere herhangi bir akran zorbalığı olayına şahit olduklarında ne yaptıkları sorulmuş %18,7 bir yetiškine haber vererek olayı durdurmasını istedim, %16,6'sı zorbalığı durdurmalarını söyledim, %13,2'si sıkça müdahale ettim, ben de karıştım,%6,5'i karışmadım ancak olanları seyretmek hoşuma gitti, %1,8'ise diğer öğrenciler tarafından karışmaya zorlandım cevaplarını vermişlerdir. Salmivalli (1999) kurban ve zorba dışında kalanları 4 ayrı kategoriye ayırmaktadır bunlar; zorbayı destekleyenler, zorbaya yardım edenler, kurbanı savunanlar ve bu rollerin dışındakiler. Dışarıda kalanlar zorbalık davranışı ile karşılaştığında fark etmemiş gibi davranırken, zorbayı destekleyenler, yardım edenler zorbanın mağdura saldırganca davranış göstermesi için onu kışkırtır, saldırganlığını teşvik eder yaptıkları hakaretlere gülerek ya da beden dilleri ile onları cesaretlendirirler (Berger, 2007; Criado Martinez, 2014), kurbanı destekleyen grup ise kurbanın haksızlığa uğradığını düşünerek durumu öğretmene anlatma yolunu seçerler hatta bazen zorbaya karşı saldırganca davranışlarda bulunabilirler. Olweus ve Limber (1999)

zorbalık davranışı karşısında izleyicilerin yedi rolden birine sahip olduklarını belirtmişlerdir.

- Zorbalık davranışının başlamasında aktif rol üstlenenler
- Zorbalık davranışında zorbaya aktif bir şekilde yardım edenler
- Zorbalık davranışını kısmen destekleyenler
- Zorbalık davranışını pasif olarak destekleyenler
- Olaylara hiç karışmadan uzaktan izleyenler
- Zorbalığı desteklemeyenler önlenmesi içinde herhangi bir şey yapmayanlar
- Mağduru savunanlar

Bunlarla beraber yapılan çalışmalar zorbalık davranışına hiç karışmayan öğrencilerin okul ve sınıf atmosferini daha iyi algıladıkları, akademik başarılarının daha yüksek olduğu ve olumlu akran ilişkileri içerisinde bulundukları sonuçlarına ulaşmıştır (Bilgiç, 2007).

2.4. Akran Zorbalığının Sonuçları

Akran zorbalığı hem mağdur, hem de zorbalığı yapan çocukların fiziksel ve psikolojik sağlığı ile yetişkin olarak gelecekteki psikososyal uyumları üzerinde olumsuz etkileri vardır (Ttofi ve Farrington, 2008).

Mağdur Olmanın Sonuçları

Akran zorbalığına uğrayan kurbanlar için zorbalık davranışının gerçekleştiği ortamlar kaygı dolu ve korkunç yerlerdir (Satan, 2011). Okulu güvensiz bir yer olarak algılayan mağdur öğrenciler akran zorbalığına en çok uğradıkları yer olan okullardan korkarlar ve gitmek istemezler (Furniss, 2008). Bir çalışmaya göre 8. Sınıf öğrencilerinin %7'si ayda bir kez zorbalar yüzünden okula gitmediğini bildirmiştir (Foltz-Gray, 1996). Akran zorbalığına uğramak sadece okul devamsızlığına değil, okulu sevmeme, okulu terk etme ve okulu bırakma, zayıf akademik başarı gösterme, kendini değersiz hissetme, okula kendini koruma amaçlı silah getirmek gibi bir dizi okula ilişkin olumsuz sonuçlara sebep olur (Bilgiç, 2007; Ural ve Özteke, 2010; Forero, McLellan, Rissel ve Bauman, 1999; Whitted ve Dupper, 2005; Satan, 2011). Bu çocuklar zorbalar tarafından dalga

geçilme, küçük düşürülme ve hatta yaralanma korkusundan dolayı oyun alanı gibi kalabalık ortamlardan kaçınırlar (Garrity ve Barris,1996).

İngiltere’de 8–9 yaşlarındaki 3000 çocukla yapılan bir çalışma akran zorbalığına uğramanın bir takım sağlık sorunlarına da sebep olduğunu göstermektedir. Akran zorbalığına uğrayan öğrencilerin %3,6’sı uyku problemleri yaşadığı, %2’si altını ıslattığı,%’3,6’sının kendini üzgün hissettiği ve %2’sinin sıklıkla karın ve baş ağrısı çektiği bulunmuştur (School Bullying and Common Health Syptoms, 1996).

Akran zorbalığına uğramak bireylerin ruh sağlığını da oldukça olumsuz etkilemektedir. Bu kişilerde zorbalık uyku sorunları, huzursuzluk, panik ve gerginlik hissi, konsantrasyon bozukluğu, okul içi uyumsuzluk, utangaçlık, içe kapanma gibi bazı sorunlara yol açabilir. Uzun süre akran istismarına uğramak önceden var olan ruhsal sorunun ya da çatışmanın artmasına, genel kaygı düzeyinin yükselmesine neden olabilir (Delikara, 2002 akt. Akduman, 2010). Kapçı (2004) yaptığı çalışmada fiziksel, sözel ve cinsel olarak zorbalığa uğrayan çocukların diğerlerine göre daha yüksek düzeyde depresyon belirtileri gösterdiği sonucuna ulaşmıştır. Elliot (2002) yapmış olduğu bir çalışmada zorbalığa uğrayan mağdurların intihar etmeye kalkıştıkları, okula gitmeyi reddettikleri ve kronik hastalıklara kadar zorbalığın hayatlarını etkiledikleri sonuçlarına ulaşmıştır.

Mağdur olmak kişinin gelecek yaşamını da olumsuz etkilemektedir; zorbalığa maruz kalmanın ve sosyal olarak dışlanmanın yetişkinlik süresince de devam ettiği sonuçlarına ulaşılmış olup akran zorbalığına uğrayan kişilerin çocuklarının da kendileri gibi kurban olma ihtimalinin yüksek olduğu görülmüştür (Farrington, 1993). Ayrıca Norveç’te ortalama 35 yaşındaki -ilk kez psikiyatrik tedavi alan- 160 kişi ile yapılan araştırma sonucunda tedavi alan bireylerin %50’sinin okul yıllarında akran zorbalığına uğradığı tespit etmiştir (Fosse, 2006).

Zorba Olmanın Sonuçları

Zorbalar ergenlik döneminde davranış bozuklukları ve suçlu davranışların yanı sıra yetişkinlikte ciddi anti sosyal ve cezai davranışlar geliştirebilir (Muscari, 2002). Olweus (1993) yaptığı çalışmada 6–9 yaş arasında zorba olarak tanımlanan çocukların %60’nın 24 yaşına gelene kadar bir kez ceza-i suça karıştığını tespit etmiştir. Ayrıca araştırmacı zorbaların zorbalığa karışmayan diğer çocuklara göre şiddete, hırsızlığa ve madde

kullanımına daha meyilli olduğunu belirtmektedir. Bu çocukların çoğu yaşamları boyunca zorba olarak kalır Genellikle okuldan ayrılırlar, iş sahibi olmakta zorluk çekerler ve olumlu yakın ilişkileri sürdürmekte başarısız olurlar (Garrity ve Barris, 1996).

2.5. Akran Zorbalığını Önlemeye Yönelik Müdahale Yöntemleri

Zorbalık, büyümenin gelişimsel bir aşaması değildir, öğrencilerin akademik ve sosyal olarak ilerlemelerini büyük ölçüde etkileyebilecek ciddi bir sosyal problemdir (Koki, 1999). Araştırmacılar okullarda yaşanan akran zorbalığının tüm öğrenciler açısından olumsuz sonuçlar doğuracağına konusunda fikir birliğine varmıştır. Bu sebeple zorbalığı önlemek ve azaltmak için okul kültüründe sistematik değişiklik yapacak şekilde birçok program geliştirmişlerdir (Bauman, 2008; Yoon ve Kerber, 2003). Bu programlar önleme, müdahale etme ve iyileştirme olmak üzere üç temel amaç taşımaktadır. Zorbalığa ilişkin bir program geliştirilirken bu üç amaç birbirinden ayrılmamalıdır. Bütüncül bir okul politikası olarak düşünülmelidir.

- Okulda zorbaca davranışların önüne geçme ve önleme
- Var olan zorbaca davranışlara müdahale etme ve durdurma
- Akran zorbalığına karışan zorba ve mağdur çocukları iyileştirme güçlendirme çalışmaları (Dölek, 2002: 109).

Smith ve diğerleri (2003) okullarda yaşanan akran zorbalığını önlemek için bir takım müdahale teknikleri geliştirmiş ve uygulamışlardır. Bu çalışmalarını farklı ülkelerde uygulayıp olumlu sonuçlar aldıklarını belirtmişlerdir. Bu yöntem ve teknikler:

1. Bütüncül Okul Politikası: Bütün okulun demokratik katılımıyla okulda yaşanan akran zorbalığına ilişkin okulda ne yapılacağına ilişkin stratejiler yazılı bir belge olarak hazırlanır. Bu belgede amaçların ve stratejilerin uygulanması, izlenmesi, devam ettirilmesi ve ihtiyaç duyulduğunda yeniden gözden geçirilmesi yer almaktadır.
2. Sınıf İklimi: Okul içindeki ilişkilerin düzenlenmesi ve geliştirilmesine yönelik politikalar üretilmeli ve bunun için çaba gösterilmelidir. Norveç'te öğretmen-öğrenci ilişkileri ve öğrenci ilişkilerini düzenlemeye yönelik yapılan politikalar sayesinde mağdur öğrenci sayısının azaldığı görülmüştür.

3. Akran Desteği Sistemleri: Okulda zorbalığı desteklemeyen öğrencilerden yararlanarak okulda yaşanan akran zorbalığını öğrencilerin kendi çabalarıyla çözmesi amaçlanmaktadır. Sınıfta işbirliğine yönelik çalışmalar yapmak, sınıfta yaşanan kavga, şiddet ve zorbalık gibi davranışlar için zaman ayırmak, savunmasız mağdur öğrencileri destekleyecek akran çevresi oluşturmak, okuldan mağdur öğrencilere danışmanlık yapıp destek sağlayacak, okulda yaşanan akran zorbalığı olaylarına karşı rapor tutup izlem yapacak, kurbanın yanında yer alan onları destekleyecek, rahatlatacak ve zorbalığa uğramasını engelleyecek okul politikaları geliştirilirken aktif katılım gösterecek bir grup öğrenci seçmek gibi yöntemlerle akran desteği sağlanmaktadır (Salmivalli, 1999).
4. Okul Mahkemeleri: Okulda akran zorbalığı için kurulan mahkemelerde zorbalığa karışan öğrencilerin dinlenmesi, kanıtların tespiti, yaptırım ve cezaların ne olacağına dair karar vermesi için öğrenciler seçilir. Kanada’da bu yöntemin uygulandığı okullarda zorbalık davranışının düşüp okulda akran zorbalığına ilişkin farkındalığın arttığı görülmüştür.
5. Oyun Alanlarının İyileştirilmesi: Yapılan çalışmaların büyük bir kısmı çoğunlukla ilkokullarda olmak üzere akran zorbalığının denetimin ve gözetimin en az olduğu okul bahçelerinde gerçekleştiğini tespit etmişlerdir. Bu sebeple okul bahçelerinde denetimin artırılması, öğrenci davranışlarının çeşitli araçlarla izlenmesi ve bu alanların iyileştirilmesi gerekmektedir.
6. Müfredat Çalışması: Sınıf içinde akran zorbalığına ilişkin farkındalığı arttırmak ve öğrencilerin zorbalıkla ilgili düşüncelerini öğrenmek ve onunla başa çıkabilmek için sınıf içinde tartışmalar düzenlemek, çeşitli materyallerden yararlanarak konunun kalıcılığını sağlamak gibi çalışmaların okul müfredatlarına dahil edilmesi gerekmektedir.
7. Belirli Öğrencilerle Çalışma: Akran zorbalığına maruz kalan mağdurları ve mağdur olma potansiyeli olan öğrencilerin kendini savunabilmesi ve rahatça ifade edebilmesi, kendi haklarına sahip çıkması hem de başkalarının haklarına saygı göstermesi gibi davranışları öğreneceği atılganlık eğitimi gibi eğitimlerden yararlanmalarını sağlamak ve bu öğrencileri desteklemek gerekmektedir.
8. Topluluk Konferansı: Avustralya Dönüştürücü Adalet (TJA) sisteminin geliştirdiği bir tekniktir. Avustralya’da uygulanan bu teknik pilot okullarda oldukça başarı elde

etmiştir. Bu teknikte zorbalığa karışan öğrencilerle, zorba ve mağduru destekleyecek birer kişi bir araya getirilir zorba mağdurdan özür diler ve olay bitmiş olarak kabul edilir.

Olweus (1993) okulda yaşanan akran zorbalığını önlemek ve en aza indirmek için hazırlamış olduğu programa okulun tüm öğelerini -okul-öğrenci-veli- dahil etmiş ve zorbalığı okul, sınıf ve bireysel bağlamlarda ele almıştır (Bauman, 2008). Programa göre okul bağlamında sırayla öğrencilere zorbalığın sıklığı ölçmek için anket uygulanmış, zorba/kurban problemine ilişkin konferans günü düzenlenmiş, teneffüslerde ve öğle yemeği süresince öğrencilerin vakit geçirdiği alanlarda daha iyi denetim yapılmış, okul bahçesi öğrenciler için daha cazip hale getirilmiş, okul personeli ile aileleri bir araya getiren toplantılar düzenlenmiş, okul iklimini geliştirmek için öğretmenlere bilgilendirme çalışmaları yapılmıştır. Sınıf bağlamında öğrencileri de işin içine katarak olumlu ifadelerin olduğu ve yaptırımların açıkça ifade edildiği zorbalığa ilişkin sınıf kuralları konulmuş, zorbalık üzerinde konuşmak ve tartışmak için sınıf toplantıları düzenlenmiş, alan yazın incelenerek rol oynama aktiviteleri yapılmış, sınıf içinde işbirlikçi öğrenme yöntemi uygulanmış, olumlu sınıf aktiviteleri düzenlenmiş, sınıfta öğretmen-öğrenci ve veli katılımı ile toplantılar düzenlenmiştir. Bireysel bağlamda ise; zorba ve mağdur öğrencilerle ciddi bir şekilde zorbalık üzerine konuşulmuş, zorbalığa katılan öğrencilerin aileleri ile görüşme yapılmış, zorbalığa katılmayan öğrencilerden yardım alınmış, aile desteğinde bulunulmuş, zorba ve kurban çocukların aileleri ile tartışma toplantıları yapılmış ve nihayetinde okul ve sınıfta yaşanan değişime bakılmıştır (Olweus, 1993: 64). İki yıl boyunca bazı okullarda bu program uygulanmış ve öğrenciler okulda yaşanan akran zorbalığının %50'den fazla azaldığını belirtmişlerdir (Olweus, 1993: 113). Okullarda zorbalığı azaltma ve önlemek amacıyla programlar geliştirilirken her okulun kendine has problemleri olduğu ve bu problemlerin çözümünde kendine has yaklaşımların gerektiği unutulmamalıdır (Genç, 2007). Kaldı ki araştırmacılar farklı okullarda Olweus (1993) programını uygulamış, bazı okullarda sadece erkek öğrenciler arasında zorbalığın artması, bazı okullarda da iki yıl boyunca uygulanan program sonunda akran zorbalığının okul genelinde arttığı sonucu ile karşılaşmıştır (Bauman, 2008). Olweus (1993) akran zorbalığına müdahaleye yönelik geliştirmiş olduğu program Tablo 2.5.'te açıklanmıştır.

Tablo 2.5. Olweus'un Akran Zorbalığına Müdahaleye Yönelik Programın Öğeleri

Okul Düzeyinde Önlemler	Sınıf Düzeyinde Önlemler	Bireysel Düzeyde Önlemler
√Öğrenci anketleri	√Akran zorbalığına açıklayıcı karşı sınıf kuralları	√Zorbalar ve mağdurlarla ciddi konuşmalar
√Akran zorbalığına yönelik okul konferansları	√Düzenli sınıf toplantıları	√Akran zorbalığına katılan çocukların aileleri ile ciddi konuşmalar
√Okulun alanlarında daha iyi denetim	√Drama	√Tarafsız öğrencilerden destek
√Daha cazip okul bahçesi	√İşbirlikçi Öğrenme	√Velilere tavsiye içeren mektuplar broşürler
√Öğretmen-veli görüşmeleri	√Olumlu sınıf aktiviteleri	√Mağdurların ve zorbaların ebeveynleri ile tartışma grupları
√Okul ikliminin geliştirilmesi ve iyileştirilmesi için öğretmen grupları	√Öğretmen, veli ve öğrenci buluşmaları	Okul veya sınıf değiştirme şansı
√Veli grupları		
√Daha iyi iletişim		

Kaynak: Olweus 1993: 64'ten uyarlanmıştır.

Dölek (2002)'in uyguladığı "Zorbalığı Önleme Tutumunun Geliştirilmesi" programının öğrencilerin zorbalık eğilimlerinin azalmasında ve zorbalıkla baş etme tutumları arasında herhangi bir etkisinin olmadığı görülmüştür. Akran zorbalığını önlemek için tek bir çözüm yolu yoktur, okullarda uzun soluklu değişiklikler yaratmak zaman alabilir bu nedenle uzun dönemli zorbalığı önleme azaltma programlarına aile ve okulda çalışan öğretmen, yönetici ve personelin dahil edilmesinin zorbalığı önlemek adına daha kalıcı çözümler sunacağını düşünmek son derece akılcıdır (Dölek, 2002; Kartal ve Bilgin, 2007; Yaman, Eroğlu ve Peker, 2011).

2.6. Okul Yöneticisinin ve Öğretmenlerin Akran Zorbalığına Tepkisi

Okullar sadece eğitim-öğretim yapılan yerler değil çocukların sosyal hayatı ve sosyal ilişkileri öğrendiği en önemli kurumlardır (İrfaner, 2009; Akyol Atış, Yıldız ve Akman, 2018). Okul yöneticileri ve öğretmenlerin okullarda öğrenciler için olumlu bir iklim yaratmak ve bu nedenle de okulun güvenliğini sağlamak gibi yasal sorumlulukları vardır. Bu anlamda okul yöneticilerinin ve yönetim organlarının şiddet ve zorbalığın

kabul edilemez olduğuna dair açık bir mesaj iletmeleri gerekir. Araştırmalar güvenli okulların güçlü yönetim ve etkili okul liderleri ile karakterize olduğunu göstermektedir yine Norveç'te yapılan başka bir araştırma sonucuna göre iyi sınıf yönetimi teknikleri ile azalan akran şiddeti arasında bir ilişki olduğu görülmüştür (UNESCO, 2017). Öğrenciler genellikle ebeveynlerinin ve okul yetkililerinin (okul idaresi, öğretmen, diğer personel) onları zorbalıktan ve çete kurbanı olmaktan tam olarak koruyamayacaklarına inanmaktadırlar. Okul yönetimlerinin akran zorbalığı gibi sorunlar anlatıldığında ya da yardım isteğinde bulunulduğunda bunu öğrenci, öğretmen, veliler ve diğer meslektaşlarının karşısında otorite boşluğu ve yönetim zaafı gibi algılanacağını düşündükleri için bu konularda duyarsız davranmaktadırlar. Bu sebeple bir yetişkin gözetimi altında bile zorbalık davranışını meydana gelebilmektedir. Ebeveynlerin ve okul yönetiminin akranlar arası ilişkilerde zorbalık davranışının farkında olmaları bir hayli önemlidir (Koç, 2006; Bakioğlu, 2009). Araştırmalar okul yöneticilerinin ve personelin akran zorbalığını önlemeye ya da müdahale etmeye yönelik tepkilerinin yetersiz olduğunu göstermektedir. Buchanan ve Winzer (2001) öğrencilerle yaptıkları çalışmada “Öğretmenlerinin okulda yaşanan akran zorbalığını fark ettiğini düşünüyor musun?” sorusuna öğrenciler %29'u öğretmenlerin zorbalığı fark ettiğini, %58'i ara sıra fark ettiğini ve %13 ise hiç fark etmediğini düşünmekte olduklarını belirtmişlerdir. Karaman Kepenekçi ve Çınkır (2006) lise öğrencileriyle yaptıkları çalışmada; öğrencilere “okul yönetimi tarafından zorbalığa karşı ne gibi önlemler aldığı” sorulduğunda, %34,5'i okul disiplin kurulunun öğrenciyi sözlü olarak uyardığını; %16'sı okul yönetiminin zorba öğrenciyi yazılı olarak (disiplin cezası) uyardığını; %15,1'i hiçbir şey yapılmadığını ve %34,4'ü yorum yapmamayı tercih ettiğini belirtmiştir. Okul yöneticisi ve öğretmenlerin zorbalığa karşı ciddi müdahalelerde bulunmamasının çeşitli sebepleri olabilir. Bu sebeplerden biri zorbalığın daha çok sözlü sataşma, kızdırma, gruptan dışlama şeklinde ortaya çıkması gerek okul yöneticilerinin gerekse de diğer öğretmenlerin sonucu maddi hasarlar gibi kolayca ortada görülmediği için önemsememeleridir. Bir diğer sebebi de mağdur olan öğrencilerin durumu paylaşmamalarıdır (Pişkin, 2002: 548). Mağdur olan öğrencilerin veya duruma şahit olan izleyicilerin durumu okul yöneticilerine ya da öğretmenlere anlatmamasının sebeplerini; öğrenciler okuldaki yetişkinlerce durumun ciddiye alınmaması veya misillemeden korkmak şeklinde belirtmişlerdir (Kartal ve Bilgin, 2009; Harris ve Petrie,

2003: 8). Okul yöneticilerinin, öğretmenlerin ve diğer yetişkinlerin akran zorbalığına karşı etkin bir müdahalede bulunmamalarının sebeplerinden bir tanesi de yetişkinler akran zorbalığını büyümenin olağan bir parçasıymış gibi değerlendirilmesidir (Olweus, 1993). Çalışmalar okul yöneticilerinin, öğretmenlerin ve diğer personelin akran zorbalığına karşı katı müdahalede bulunmamasının öğrenciler arasında şiddetin yaygınlığı arttırdığını göstermiştir (UNESCO, 2017). Ayrıca öğretmenlerin zorbalıkla nasıl etkin bir şekilde başa çıkacaklarını bilmemeleri de onları akran zorbalığı davranışı karşısında pasif kılmaktadır. Boulton (1997) öğretmenlerin %87'sinin kendilerini zorbalıkla baş etmede yetersiz gördüklerini bulmuştur. Okul müdürleri, öğretmenler ve diğer okul personeli, okul şiddeti ve zorbalık anlayışı ve bunun temelindeki nedenlerini anlamalarını artırmak, öğrencilerin şiddet olaylarını ve zorbalık olaylarını önleme, tanımlama ve bunlara yanıt verme konusunda yardımcı olmaları ve kullanmalarını sağlamak için eğitim ve desteğe ihtiyaç duyar (UNESCO, 2017).

Yapılan çalışmalar öğretmenlerin akran zorbalığına müdahale ettiği, rahatlatıcı, destekleyici ve paylaşımcı olduğu sınıflarda öğrencilerin daha olumlu sınıf algılarına sahip oldukları ve zorbalığa karışmadıkları ve öğretmenleriyle daha iyi bir iletişim kurdukları görülmüştür (Bilgiç ve Yurtal, 2009; Kartal ve Bilgin, 2008; Kartal ve Bilgin, 2009; Borg, 1998). Akran zorbalığı ve şiddetin olmadığı bir ortam, her öğrenci için özen ve kabul duygusunun hâkim olduğu eğitimsel bir iklim sağlar (Mabie, 2003). Bu anlamda hem okul yöneticilerinin hem de öğretmenlerin okullarda yaşanan akran zorbalığına karşı bakışlarının zorbalığın yaygınlaşması ya da önüne geçilmesinde konusunda önemli bir etkiye sahip olduğu görülmektedir.

BÖLÜM III: YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin akran zorbalığını önlemeye ve müdahale etmeye ilişkin görüşlerinin incelendiği bu araştırma nitel veri toplama ve çözümleme tekniklerinden durum çalışması ile yürütülmüştür. Nitel araştırmayı, görüşme, doküman analizi ve gözlem gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir şekilde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlayabiliriz. Başka bir deyişle nitel araştırma, teori oluşturmayı temel alan bir anlayışla sosyal olguları bağlı bulundukları çevre içerisinde araştırmayı ve anlamayı ön plana alan bir yaklaşımdır (Yıldırım, 1999)

Durum çalışması nitel araştırma yöntemlerinin sahip olduğu özellikleri taşıyan bir yöntemdir (Yılmaz Kaleli, 2014). Durum çalışması sınırlı bir sistemin derinlemesine incelenmesi ve betimlenmesi olarak tanımlanmaktadır (Merriam, 2013). Araştırmalarda durum çalışması bir olayı meydana getiren detayları tanımlamak ve görmek, bir durumu değerlendirmek ve ona ilişkin olası açıklamalar getirmek amacıyla kullanılır (Gall, Borg ve Gall, 2003). Durum çalışmalarında birden çok veri toplama yöntemi kullanılabilir. Bununla beraber görüşme tekniği durum çalışmalarının ayrılmaz bir parçasıdır (Yılmaz Kaleli, 2014).

Sosyal bilimlerde çok sık kullanılan soru yolu ile veri toplama teknikleri arasında yer alan görüşme tekniği, görüşmecinin cevap almak amacıyla soruları, sözlü ve genellikle yüze yüze olmak koşulu ile katılımcılara yönelttiği bir araştırma tekniğidir (Kaptan, 1998). Görüşmenin araştırma verisi sağlamak, işbirliği sağlamak ya da sürdürmek ve sağaltım gibi üç ana amacı vardır (Karasar, 2002).

3.2. Çalışma Grubu

Çalışma grubunu 2018–2019 eğitim-öğretim yılında İstanbul ili Fatih, Kadıköy, Bakırköy ve Bağcılar ilçelerindeki ortaokullardan seçilen 18 okul yöneticisi ve 20 öğretmen olmak üzere toplam 38 katılımcıdan oluşmaktadır. Bu araştırmada amaçlı

örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Ölçüt örneklemedeki temel anlayış, önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan bütün durumların çalışılmasıdır (Baltacı, 2018). Ölçüt örnekleme önceden hazırlanmış bir ölçüt listesi ya da araştırmacı tarafından oluşturulan ölçüt kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu araştırmada okul yöneticileri ve öğretmenler için en az 3 eğitim-öğretim dönemi bulundukları kurumda çalışıyor olmaları ölçüt olarak alınmıştır.

Tablo 3.1. Okul Yöneticileri için Demografik Bilgiler

No	Cinsiyet	Branş	Yaş	Kıdem Yılı	Unvan	Eğitim Düzeyi
Y ₁	K	Fen Bilgisi	40-50	16-20	Okul Müdürü	YL
Y ₂	E	Matematik	40-50	21-25	Müdür Yardımcısı	Lisans
Y ₃	E	Türkçe	20-30	1-5	Müdür Yardımcısı	Lisans
Y ₄	E	Bilişim ve Teknoloji	30-40	11-15	Okul Müdürü	YL devam
Y ₅	K	Teknoloji Tasarım	40-50	16-20	Müdür Yardımcısı	Lisans
Y ₆	E	DKAB	50-60	31-35	Okul Müdürü	YL
Y ₇	E	Türkçe	50-60	26-30	Müdür Yardımcısı	Lisans
Y ₈	E	Fen Bilgisi	30-40	6-10	Müdür Yardımcısı	Lisans
Y ₉	E	Sosyal Bilgiler	30-40	6-10	Müdür Yardımcısı	Lisans
Y ₁₀	E	Sosyal Bilgiler	40-50	21-25	Okul Müdürü	YL
Y ₁₁	K	Matematik	30-40	11-15	Müdür Yardımcısı	YL devam
Y ₁₂	K	Fen Bilgisi	40-50	21-25	Müdür Yardımcısı	Lisans
Y ₁₃	K	Okul Öncesi	40-50	11-15	Müdür Yardımcısı	Lisans
Y ₁₄	E	Türkçe	60-70	36-40	Okul Müdürü	Lisans
Y ₁₅	E	DKAB	40-50	21-25	Müdür Yardımcısı	Lisans
Y ₁₆	K	Okul Öncesi	30-40	6-10	Müdür Yardımcısı	Lisans
Y ₁₇	K	Türkçe	30-40	6-10	Müdür Yardımcısı	Lisans
Y ₁₈	E	Fen Bilgisi	40-50	26-30	Okul Müdürü	YL

Tablo 3.2. Öğretmenler İçin Demografik Bilgiler

No	Cinsiyet	Branş	Yaş	Kıdem Yılı	Eğitim Düzeyi
Ö ₁	K	Rehberlik	30-40	16-20	Lisans
Ö ₂	K	Rehberlik	20-30	1-5	Lisans
Ö ₃	K	Rehberlik	30-40	11-15	YL devam...
Ö ₄	K	Rehberlik	20-30	1-5	Lisans
Ö ₅	K	DKAB	30-40	6-10	YL devam...
Ö ₆	K	Matematik	40-50	16-20	Lisans
Ö ₇	K	Rehberlik	20-30	1-5	Lisans
Ö ₈	K	Matematik	50-60	26-30	Lisans
Ö ₉	K	Fen Bilgisi	20-30	1-5	Lisans
Ö ₁₀	K	İngilizce	20-30	1-5	Lisans
Ö ₁₁	K	Türkçe	30-40	6-10	Lisans
Ö ₁₂	K	Rehberlik	20-30	6-10	YL devam...
Ö ₁₃	E	Beden Eğitimi	40-50	16-20	Lisans
Ö ₁₄	E	Matematik	30-40	11-15	Lisans
Ö ₁₅	E	Rehberlik	30-40	6-10	Lisans
Ö ₁₆	K	Sosyal bilgiler	30-40	1-5	Lisans
Ö ₁₇	K	Teknoloji Tasarım	40-50	6-10	Lisans
Ö ₁₈	K	Türkçe	40-50	16-20	Lisans
Ö ₁₉	E	Fen Bilgisi	30-40	11-15	Lisans
Ö ₂₀	E	Rehberlik	20-30	6-10	YL devam...

Tablo 3.1.'de görüldüğü üzere çalışmaya katılan okul yöneticilerinin 5'i müdür iken, 13'ü müdür yardımcısıdır. Çalışmaya katılan okul yöneticilerinin 5'i kadın, 13'ü ise erkektir; öğretmenlerin ise 13,2ü kadın, 7'si erkektir. Okul yöneticilerinin yaş aralığına bakıldığında 20–30 arası 1 kişi, 30–40 arası 6 kişi, 40–50 arası 8 kişi, 50–60 arası 2 kişi, 60–70 arası 1 kişi bulunmaktadır. Öğretmenlerin yaş aralıkları ise 20–30 arası 7 kişi, 30–40 arası 8 kişi, 40–50 arası 4 kişi, 50–60 arası 1 kişi bulunmaktadır. Okul yöneticilerinin mesleki kıdem yılına bakıldığında 1–5 yıl kıdem yılına sahip 1 kişi, 6–10 kıdem yılına sahip 4 kişi, 11–15 kıdem yılına sahip 3 kişi, 16–20 kıdem yılına sahip 2 kişi, 21–25 kıdem yılına sahip 4 kişi, 26–30 kıdem yılına sahip 2 kişi, Öğretmenlerin mesleki kıdem yılına bakıldığında 1–5 kıdem yılına sahip 6 kişi, 6–10 kıdem yılına sahip 6 kişi, 11–15 yılına sahip 3 kişi, 16–20 kıdem yılına sahip 4 kişi, 26–30 kıdem yılına sahip 1 kişi bulunmaktadır. Çalışmaya katılan okul yöneticilerinin 12 lisans

mezunu, 4'ü yüksek lisans mezunu iken 2'si yüksek lisansa devam etmektedir. Öğretmenlerin ise 16'sı lisan mezunu 4'ü yüksek lisansa devam etmektedir. Çalışmaya katılan okul yöneticilerinin 4'ü fen bilgisi öğretmenliği, 2'si matematik öğretmenliği, 4'ü Türkçe öğretmenliği, 1'i bilişim ve teknoloji öğretmenliği, 1'i teknoloji tasarım öğretmenliği, 2'si sosyal bilgiler öğretmenliği, 2'si din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenliği, 2'si okul öncesi öğretmenliği mezunudur. Öğretmenlerin ise 8'inin rehberlik ve psikolojik danışmanlık, 1'i din kültürü ve ahlak bilgisi, 3'ü matematik, 2'si fen bilgisi, 1'i İngilizce, 1'i beden eğitimi, 1'i sosyal bilgiler, 1'i teknoloji tasarım öğretmenliği, 2'si Türkçe öğretmenidir.

3.3. Veri Toplama Aracı

Bu araştırmada okul yöneticileri ve öğretmenlerin; okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin okullarda yaşanan akran zorbalığını önlemeye ve müdahale etmeye ilişkin görüşlerinin ölçülmesi amacıyla 6 demografik ve 8 açık uçlu sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme yapılmıştır. Ne tam yapılandırılmış görüşmeler kadar katı ne de yapılandırılmamış görüşmeler kadar serbest olan araştırmacıya esneklik sağlayan bir yöntem olduğu için yarı yapılandırılmış görüşme tercih edilmiştir (Karasar, 2012). Görüşmenin ilk bölümünde kişisel bilgi formu ikinci bölümünde konuyla ilgili soruların yer aldığı görüşme formu bulunmaktadır. Görüşme soruları oluşturmak için ilgili literatür incelenmiştir, daha sonra 4 kişi ile ön görüşmeler yapılmış ve yapılan değişiklikler üzerine form uzman görüşüne sunulurak son halini almıştır (Bknz. Ek 1 ve Ek 2). Hazırlanan görüşme formunda okul yöneticileri ve öğretmenlere cinsiyet, yaş, branş, kıdem yılı, eğitim düzeyi sorularına da yer verilmiştir.

3.4. Verilerin Toplanması

Yapılan araştırmanın verileri nitel araştırma yöntemlerinden birisi olan görüşme yöntemi ile toplanmıştır. Bu araştırmada araştırmacı tarafından geliştirilen bir yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme yönteminde görüşmeci daha önce hazırladığı alan veya konulara sadık kalarak, önceden hazırlanmış soruları sorma ve bu sorular konusunda daha detaylı bilgi alma amacıyla ek sorular sorma esnekliğine sahiptir (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Geliştirilen formda konu ile ilgili literatür incelenerek ortaya çıkan sorular belirlenmiştir. Veriler okul yöneticileri ve öğretmenlerle yüz yüze gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış soruların kullanıldığı görüşmeler yoluyla toplanmıştır. Görüşme yapılmadan önce okul yöneticilerinden izin istenilmiş, okul yöneticilerinden ve öğretmenlerden randevu talep edilmiş ve görüşmeler mesai saatleri içerisinde katılımcıların kurumlarında yapılmıştır. Görüşmenin ve araştırmanın amacı katılımcılara açıkça ifade edilmiştir. Görüşmeler sırasında olası veri kayıplarını önlemek için görüşme başlamadan önce katılımcılardan izin alınarak ses kayıt cihazı kullanılmıştır ve katılımcılara kurum ve şahıs isimlerinin hiçbir şekilde paylaşılmayacağı ve verilerin bilimsel amaçlar dışında kesinlikle kullanılmayacağı bildirilmiştir. Araştırmada katılımcıların kendilerini rahatça ifade edebilecekleri ve görüşlerini içtenlikle açıklayabilecekleri bir ortam sağlanmasına özen gösterilmiştir. Görüşmeler 30 dakika ile 35 dakika arasında değişen süreler içinde gerçekleştirilmiştir.

3.5. Verilerin Çözümlemesi

Araştırma sonucu elde edilen veriler çözümlenirken içerik analizi tekniği kullanılmıştır. İçerik analizinde amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Görüşmelerden elde edilen veriler yazıya aktarılmış ve incelenerek araştırmanın amacı çerçevesinde önemli olan cümle ve sözcüklerden yola çıkılarak kodlar oluşturulmuştur. Kodlama; verilerin içerik analizine tabi tutulması, yani veriler arasında yer alan anlamlı bölümlere (bir sözcük, cümle, paragraf gibi) isim verilmesi sürecidir (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 259). Görüşler öncelikle benzer konu başlıkları altında toplanmış, daha sonra görüşler kodlanıp analiz edilip birbiriyle uyumlu olan veriler sınıflandırılarak alt temalar belirlenmiştir. İlk taslak bittikten sonra analiz tekrar gözden geçirilerek, tekrarlayan veya birbiriyle uyumlu olmayan temalar yeniden sınıflandırılmıştır. Veriler belli bir konuya ya da noktaya işaret edilmesi ve bunun büyük çoğunluk tarafından ifade edilmesiyle, mevcut alan yazın bilgisinden istifade edilerek yorumlamaya gidilmiştir. Araştırmada kullanılan (./.) işareti görüşme yapılan okul yöneticisi ve öğretmen sayısının kaçının aynı görüşte olduğunu göstermek için kullanılmıştır. Görüşme yapılan okul yöneticileri tarafından dile getirilen görüş ve ifadelerin hangi okul yöneticisine ait olduğunu belirtmek için doğrudan alıntılarının sonlarına (Y₁, Y₂, ... vb.) şeklinde kodlar; öğretmenler tarafından dile getirilen görüş ve

ifadelerin hangi öğretmene ait olduğunu belirtmek için doğrudan alıntılarının sonlarına (Ö₁, Ö₂, ...vb.) kodlar verilmiştir.

BÖLÜM IV: BULGULAR

4.1. Akran Zorbalığının Anlamına İlişkin Bulgular

Okul yöneticilerinin akran zorbalığının anlamına ilişkin görüşleri aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 4.1. Okul Yöneticilerinin Akran Zorbalığının Tanımına İlişkin Görüşleri

Tema	Alt Tema	(f)	Katılımcılar
Akran Zorbalığının Anlamı	Bir kişiye yönelik kasıtlı olarak yapılan fiziksel, psikolojik ve sözel şiddet	7	Y ₁ , Y ₃ , Y ₅ , Y ₇ , Y ₉ , Y ₁₁ , Y ₁₄ , Y ₁₆ , Y ₁₇
	Güçlü bir öğrencinin güçsüz bir öğrenciye baskı uygulaması	5	Y ₂ , Y ₄ , Y ₈ , Y ₁₃ , Y ₁₈
	Sınıfta veya okulda üstünlük kurma amacıyla yapılan olumsuz davranışlar	3	Y ₆ , Y ₁₀ , Y ₁₂
	Okul içindeki grupların birbirleri arasındaki çatışmalardır	1	Y ₁₅

Okul yöneticilerinin akran zorbalığının anlamına ilişkin görüşleri; akran zorbalığı bir kişinin diğerine kasıtlı olarak yaptığı fiziksel, psikolojik ve sözel şiddettir (7/18), akran zorbalığı güçlü öğrencinin güçsüz öğrenciye baskı kurmasıdır (5/18), akran zorbalığı sınıfta ve okulda üstünlük kurmak amacıyla bir öğrencinin diğer bir öğrenciye yaptığı baskıdır (3/18), akran zorbalığı okul içindeki grupların birbirleri arasındaki çatışmalarıdır (2/18) alt temalarında toplanmıştır. Bu temaya ilişkin katılımcı okul yöneticilerinin görüşlerinden bazıları aşağıda sunulmuştur.

“Arkadaş ortamında, okulda ya da sosyal ortamlarda çocukların ya da ergenlerin arkadaşlarına karşı bilerek uyguladıkları duygusal, fiziksel ya da sözel şiddete akran zorbalığı denir.” (Y₁)

“Okullarda sıkça rastladığımız sorunların başında gelen akran zorbalığı daha çok yaşıt olan öğrencilerin birbirlerine kullandıkları fiziksel (vurma, itme, tekme atma vb.), sözel (küfür, hakaret), psikolojik (tehdit etme, dışlama) şiddettir.” (Y₅)

“Akran zorbalığı okul içinde genel olarak aynı yaşta olan öğrencilerin birbirlerine karşı vurma, tekme atma ve saç çekme gibi fiziksel, küfür etme ve lakap takma gibi

sözel, özellikle parçalanmış aile çocuklarıyla alay etme, fiziksel kusurla dalga geçme gibi psikolojik şiddetine denir.” (Y₉)

“Akran zorbalığı bir öğrencinin kendisiyle yaşıt ya da kendinden küçük sınıflara uyguladığı sözlü (küfür, hakaret, konuşma bozukluğunu taklit etme), fiziksel (vurma, itme, tekme atma), psikolojik (tehdit etme, korkutma) şiddete denir.” (Y₁₇).

“Fiziksel olarak daha büyük bir öğrencinin okuldaki diğer öğrencileri ezmesine akran zorbalığı denir.” (Y₄)

“Hem yaş olarak hem de fiziksel olarak büyük olan öğrencilerin kendilerinden küçük olan öğrencilerden emir bildiren ifadelerle bir şeyler istemesi, onları darp etmesi, onların üstüne giderek sindirmesi gibi davranışlar göstermesine akran zorbalığı denir.” (Y₈).

“Kendini diğerlerine göre güçlü gören ya da güçlü görmeye çalışan öğrencinin diğerlerini tehdit ederek, aşağılayarak, arkadaş grubundan dışlayarak, küfür veya hakaret ederek baskı altına almasını akran zorbalığı olarak tanımlayabiliriz.” (Y₁₃)

“Aynı yaş grubundaki öğrencilerin birbirlerine üstünlük sağlamak amacıyla ruhsal ya da fiziksel olarak karşısındakini arkadaşlarının yanında küçük düşürücü hareketlerde bulunmasına akran zorbalığı diyebiliriz.” (Y₁₀)

“Aynı yaş düzeyindeki öğrencilerin birinin diğerine sözel ya da psikolojik olarak üstünlük sağlayıp kendi isteklerini yaptırmaya çalışmasına akran zorbalığı denmektedir.” (Y₁₂).

“Öğrencilerin kendi içlerindeki kurdukları grupların birbirleri arasındaki çatışmasına denir.” (Y₁₅).

Tablo 4.2. Öğretmenlerin Akran Zorbalığının Tanımına İlişkin Görüşleri

Tema	Alt Tema	(f)	Katılımcılar
Akran Zorbalığının Anlamı	Bir kişiye yönelik kasıtlı olarak yapılan fiziksel, psikolojik ve sözel şiddet	7	Ö ₂ , Ö ₃ , Ö ₅ , Ö ₈ , Ö ₁₀ , Ö ₁₇ , Ö ₂₀
	Bir kişiye yönelik tekrarlı olarak yapılan şiddet	5	Ö ₁ , Ö ₆ , Ö ₉ , Ö ₁₈ , Ö ₁₉
	Güçlü bir öğrencinin güçsüz bir öğrenciye baskı uygulaması	6	Ö ₄ , Ö ₇ , Ö ₁₂ , Ö ₁₃ , Ö ₁₅ , Ö ₁₆
	Sınıfta veya okulda üstünlük kurma amacıyla yapılan baskıcı davranışlar	1	Ö ₁₄
	Bir grubun bir kişiye ya da başka bir gruba yapmış olduğu baskı	1	Ö ₁₁

Öğretmenlerin akran zorbalığının anlamına ilişkin görüşleri; akran zorbalığı bir kişinin diğerine kasıtlı olarak yaptığı fiziksel, psikolojik ve sözel şiddettir (7/20), Bir kişiye yönelik tekrar tekrar uygulanan şiddettir (5/20), akran zorbalığı güçlü öğrencinin güçsüz

öğrenciye baskı kurmasıdır (6/20), akran zorbalığı sınıfta ve okulda üstünlük kurmak amacıyla bir öğrencinin diğer bir öğrenciye yaptığı baskıdır (1/20), akran zorbalığı okul içindeki bir gurubun bir kişiye ya da başka bir gruba yönelik yapmış olduğu baskı alt temalarında toplanmıştır. Bu temaya ilişkin katılımcı öğretmen görüşlerinden bazıları aşağıda sunulmuştur.

“Bir öğrencinin kendi yaş grubundaki başka bir öğrenciyi kızdıracak kasıtlı olarak yaptığı psikolojik (aşağılama, fiziksel görünümüyle alay etme), sözel (küfür etme), fiziksel (itme, vurma) davranışlardır” (Ö₂).

“Öğrencilerin birbirlerine karşı bilerek yaptığı olumsuz davranışlardır.” (Ö₈)

“Akran zorbalığı bir öğrencinin yaşıtı olan başka bir öğrenciye bilerek isteyerek yaptığı her türlü fiziksel (vurma, dokunma), sözel (küfür etmek, konuşma bozukluğu olanların konuşmalarını taklit etmek), psikolojik (dışlama, birinin derste söz hakkı almasına engel olma, alay etme) olumsuz davranışlara denir.” (Ö₁₉).

“Aynı yaş ya da yakın yaş grubundaki çocukların bir kişiye yönelik sürekli olarak zor kullanmasıdır.” (Ö₂)

“Akran zorbalığı bir kişinin kendi yaş grubundaki birine sürekli olarak yaptığı fiziksel, duygusal (farklı yönleriyle veya üstün olan yönleri ile alay etmek) şiddet ya da aynı kişinin sürekli olarak kişisel eşyalarına zarar vermek gibi davranışlar içeren sıkıntı yaratacak bir durumdur.” (Ö₆)

“Güçlü öğrencinin güçsüz öğrenciye özellikle psikolojik olarak yaptığı baskıya akran zorbalığı denir.” (Ö₄)

“Öğrencilerin okul zamanlarında aradaki güç eşitsizliğinden yararlanarak arkadaşlarına uyguladığı her türlü olumsuz davranışa akran zorbalığı denir.” (Ö₇).

“Akran zorbalığının fiziksel, psikolojik ve sözel boyutu olan çok geniş yelpazesi olan bir kavram olduğunu düşünüyorum. Ama kısaca güçlü olanın güçsüz olanı ezmesidir diyebiliriz.” (Ö₁₂).

“Bir öğrencinin kendi üstünlüğünü sağlamak amacıyla birinin açığını yakalayıp onu başkalarına söylemekle tehdit etme, akademik başarısı düşük olanlarla dalga geçme, hakaret etme gibi davranışlarda bulunmasına akran zorbalığı denir” (Ö₁₄)

“Bir grup öğrencinin bir tek kişiye yaptığı fiziksel ve psikolojik baskıya akran zorbalığı denir.” (Ö₁₁).

4.2. Akran Zorbalığına Uğrayan Öğrencilerin Tepkilerine İlişkin Bulgular

Okul yöneticilerinin akran zorbalığına uğrayan öğrencilerin tepkilerine ilişkin görüşleri aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 4.3. Akran Zorbalığına Uğrayan Öğrencilerin Tepkilerine İlişkin Okul Yöneticilerinin Görüşleri

Tema	Alt Temalar	Kodlar	(f)	Katılımcılar
Akran Zorbalığına Uğrayan Öğrencilerin Tepkileri	Kısa Vadeli Etkiler	Durumu bir yetişkine anlatma	4	Y ₃ , Y ₄ , Y ₅ , Y ₇
		Okuldan soğuma ve devamsızlık yapma	7	Y ₁ , Y ₈ , Y ₉ , Y ₁₀ , Y ₁₁ , Y ₁₄ , Y ₁₅ , Y ₁₇
	Uzun vadeli etkiler	İçine kapanma ve sessizleşme	15	Y ₁ , Y ₂ , Y ₃ , Y ₄ , Y ₆ , Y ₈ , Y ₉ , Y ₁₀ , Y ₁₁ , Y ₁₂ , Y ₁₃ , Y ₁₄ , Y ₁₅ , Y ₁₇ , Y ₁₈
		Akademik başarıda düşüş	1	Y ₃
		Kendinden güçsüz birine zorbalık yapma	2	Y ₅ , Y ₁₆
		Gece alt ıslatması	1	Y ₁₇

Okul yöneticilerinin okulda yaşanan akran zorbalığı davranışının mağdur öğrencileri üzerindeki etkisine ilişkin görüşleri kısa vadeli etkiler ve uzun vadeli etkiler olmak üzere iki alt temada toplanmıştır. Okul yöneticilerinin akran zorbalığına uğrayan öğrencilerin tepkilerine ilişkin kısa vadeli etkiler temasında; akran zorbalığına uğrayan öğrenciler yaşadıkları bu durumu çevresindeki bir yetişkine anlatıyor (4/18), akran zorbalığına uğrayan öğrenciler okuldan soğuyorlar ve buna bağlı olarak devamsızlık yapıyorlar (7/18), uzun vadeli etkiler temasında, akran zorbalığına uğrayan öğrenciler içlerine kapanıyor ve sınıyorlar (15/18), akran zorbalığına uğrayan öğrencilerin akademik başarıları düşüyor (1/18), akran zorbalığına uğrayan öğrenciler de başka öğrencilere zorbalık yapıyor (1/18), akran zorbalığına uğrayan öğrenciler gece yatak ıslatması sorunu yaşıyorlar (1/18), şeklinde görüşlerini bildirmişlerdir.

Kısa Vadeli Etkiler

Kısa vadeli etkiler alt temasına ilişkin katılımcı okul yöneticilerinin görüşlerinden bazıları şöyledir.

“Akran zorbalığına uğrayan öğrencilerimizin bazıları yaşadığı durumu öncelikle ailesine anlatıyor aile de yaşanan zorbalığı gelip okul yöneticilerine anlatıyor.” (Y₃)

“Eğer akran zorbalığına uğrayan öğrenci biraz daha dışa dönükse durumu hemen sınıf rehber öğretmene anlatıyor.” (Y₄)

“Akran zorbalığına uğrayan öğrencilerimizin bir kısmı da yaşadığı durumu okul idaresine ya da okuldan kendine yakın gördüğü bir öğretmenine anlatıyor.” (Y₅)

“Akran zorbalığına uğrayan öğrenciler sınıf rehber öğretmenine ya da okul idaresine gelerek yardım istiyorlar.” (Y₇)

“Öğrenciler akran zorbalığına uğradıkları ortamlara girmek istemiyorlar böylece okuldan soğuyorlar.” (Y₁)

“Akran zorbalığına maruz kalan öğrencilerimiz genel olarak korkuyorlar bu sebeple de okuldan soğuyorlar ve devamsızlık yapıyorlar.” (Y₈)

“Öğrenci özellikle de eğer psikolojik olarak zorbalığa uğrarsa okula gelmek istemiyor. Ailesine ve bize karşı okula gelmek konusunda direniyor.” (Y₁₁)

“Akranları tarafından dışlanan herhangi bir gruba dahil olamayan çocuk çok üzülüyor, okuldan soğuyor ve devamsızlık yapıyor.” (Y₁₅)

“Akran zorbalığına uğrayan öğrencilerimiz genelde içe kapanma ve okuldan soğuma gibi olumsuz davranışlar gösteriyorlar.” (Y₁₇)

Uzun Vadeli Etkiler

Uzun vadeli etkiler alt temasına ilişkin katılımcı okul yöneticilerinin görüşlerinden bazıları şöyledir.

“Akran zorbalığına uğrayan öğrencilerimiz genel olarak sessizleşiyorlar ve içlerine kapanıyorlar hatta okulla ve aile ile ilgili herkese ve her şeye karşı kendilerini kapatıyorlar.” (Y₃).

“Genelde akran zorbalığına uğrayan öğrencilerimiz korkuyorlar uğradıkları zorbalığa karşı seslerini çıkaramıyorlar ve gitgide içlerine kapanıyorlar.” (Y₄).

“Aslında mağdur olan öğrencilerimiz bu tarz akran zorbalığı durumuna uğramadan önce de içlerine kapanık ve sessiz tipte oluyorlar. Akran zorbalığına uğradıklarında durumun şiddeti her seferinde biraz daha artıyor. Doğrusu içine kapanmak tepki mi yoksa sebep mi bilmiyorum.” (Y₅).

“Akran zorbalığına uğrayan öğrencilerimiz genel olarak bu durumu içlerinde tutmaya çalışıyor, eğer bir grup tarafından zorbalığa uğratılmışsa da kendisini diğer arkadaşlarından ve derslerinden tamamen soyutluyor.” (Y₁₀)

“5. ve 6. Sınıf öğrencilerimiz için aynı şeyi söyleyemem ama 7. ve 8. Sınıf öğrencilerimiz akran zorbalığına uğradıkları vakit genel olarak bunu hiç kimseye paylaşmıyorlar ve sessizleşiyorlar.” (Y₁₂).

“Akran zorbalığına uğrayan öğrencilerimizin derslere olan ilgileri azalıyor ve haliyle de akademik başarısı düşüyor.” (Y₃)

“Akran zorbalığına uğrayan öğrencinin karakteri de verdiği tepki açısından çok etkili. Mesela bazı öğrencilerimiz akran zorbalığına uğradıklarında kendinden güçsüz birine zorbalık yaparak kendini ispat etmeye çalışıyor” (Y₅)

“Bizim okulumuzda tam olarak mağdur diye nitelendireceğimiz bir öğrenci yok esasında.%100 mağdur diye bir şeye de inanmıyorum. Çünkü akran zorbalığına maruz kalan bir öğrenci kendi gücünün yeteceğini düşündüğü kişiye karşı zorbalık yapıyor.” (Y₁₆)

“Akran zorbalığına uğrayan bir öğrencimiz çok korkmuş ne bize ne de ailesine durumu anlatamamış. Öğrenci gece yatağını ıslatınca velisi okula geldi ve başlarına böyle bir şey geldiğini sebebinin ne olduğunu bilmediğini söyledi. Biz de öğrenciyle yaptığımız bir dizi görüşme sonucunda akran zorbalığına uğradığını ve çok korktuğu için böyle sonuçla karşılaştığını tespit ettik.” (Y₁₇).

Öğretmenlerin akran zorbalığına uğrayan öğrencilerin tepkilerine ilişkin görüşleri aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 4.4. Akran Zorbalığına Uğrayan Öğrencilerin Tepkilerine İlişkin Öğretmenlerin Görüşleri

Tema	Alt Temalar	Kodlar	(f)	Katılımcılar
Akran Zorbalığına Uğrayan Öğrencilerin Tepkileri	Kısa Vadeli Etkiler	Durumu bir yetişkine anlatma	7	Ö ₃ ,Ö ₄ ,Ö ₅ ,Ö ₁₄ ,Ö ₁₆ ,Ö ₁₈ ,Ö ₁₂
		Okuldan soğuma ve devamsızlık yapma	6	Ö ₁ ,Ö ₂ ,Ö ₇ ,Ö ₈ ,Ö ₁₃ ,Ö ₉
	Uzun vadeli etkiler	İçine kapanma ve sessizleşme	14	Ö ₃ ,Ö ₄ ,Ö ₅ ,Ö ₆ ,Ö ₈ ,Ö ₉ ,Ö ₁₄ ,Ö ₁₅ ,Ö ₁₇ ,Ö ₁₈ ,Ö ₁₉ ,Ö ₁₁ ,Ö ₁₀ ,Ö ₂₀
		Akademik başarıda düşüş	7	Ö ₇ ,Ö ₉ ,Ö ₁₇ ,Ö ₁₈ ,Ö ₁₁ ,Ö ₁₀
		Kendinden güçsüz birine zorbalık yapma	1	Ö ₁₅
		Gece korkusu	1	Ö ₂

Öğretmenlerin okulda yaşanan akran zorbalığı davranışının mağdur öğrencileri üzerindeki etkisine ilişkin görüşleri kısa vadeli etkiler ve uzun vadeli etkiler olmak üzere iki alt temada toplanmıştır. Öğretmenlerin akran zorbalığına uğrayan öğrencilerin tepkilerine ilişkin kısa vadeli etkiler alt temasından, akran zorbalığına uğrayan öğrenciler yaşadıkları bu durumu çevresindeki bir yetişkine anlatıyor (7/20), akran zorbalığına uğrayan öğrenciler okuldan soğuyorlar ve buna bağlı olarak devamsızlık yapıyorlar (6/20), uzun vadeli etkiler alt temasından, akran zorbalığına uğrayan öğrencilerin içlerine kapanıyor ve sınıyorlar (14/20), akran zorbalığına uğrayan öğrencilerin akademik başarıları düşüyor (7/20), akran zorbalığına uğrayan öğrenciler

de başka öğrencilere zorbalık yapıyor (1/20), akran zorbalığına uğrayan öğrenciler gece korkuları yaşıyorlar (1/20), şeklinde görüşlerini bildirmişlerdir.

Kısa Vadeli Etkiler

Kısa vadeli etkiler alt temasına ilişkin katılımcı öğretmenlerin görüşlerinden bazıları şöyledir.

“Az sayıda öğrencimiz akran zorbalığına uğradığında durumu aileleriyle paylaşıyorlar nadiren de olsa biz öğretmenlerden birine anlatıyorlar.” (Ö₃)

“Eğer sınıf rehber öğretmeniyle öğrenci arasında iyi bir diyalog varsa öğrenci akran zorbalığı gibi durumları sınıf rehber öğretmenine anlatıyor.” (Ö₁₄)

“Öğrenci eğer aile desteği görüyorsa öncelikle ailesine anlatıyor ya da güvendiği bir öğretmene.” (Ö₁₆)

“Öğrencilerimiz akran zorbalığı gibi bir durum yaşadıklarında genel olarak ailelerine anlatmayı tercih ediyorlar.” (Ö₁₈)

“Akran zorbalığına uğrayan öğrencilerimiz okulda zorba ile yalnız kalmamak için ya derslere geç giriyorlar bu zorbalık davranışından başka bir çıkış yolu da bulamıyorlarsa okula gelmek istemiyorlar.” (Ö₁)

“Tekrar aynı davranışa uğramamak için akran zorbalığına uğrayan öğrencilerimiz okula gelmek istemiyorlar.” (Ö₇)

“Akran zorbalığına uğrayan öğrencilerimizin bazıları okuldan soğuyor ve okulu bırakmak istediklerini söylüyorlar.” (Ö₈)

“Akran zorbalığına uğrayan öğrencilerimiz çok sık devamsızlık yapıyor. Okulda sık sık akran zorbalığına maruz kalan yabancı uyruklu bir öğrencimiz okulu tamamen bıraktı.” (Ö₉)

Uzun Vadeli Etkiler

Uzun vadeli etkiler alt temasına ilişkin katılımcı öğretmenlerin görüşlerinden bazıları şöyledir.

“Öğrenciler ilk başta yaşadıkları akran zorbalığı davranışını görmezden geliyorlar, içlerine çekiliyorlar, hiçbir şey yapamıyorlar sessizce olanı biteni izliyorlar” (Ö₃)

“Akran zorbalığına maruz kalan öğrencilerimiz uzun bir süre sessiz kalıyorlar. Teneffüslerde onları tek başlarına dolaşırken ya da sınıfta tek başına otururken görüyorum.” (Ö₄)

“Genelde içlerine kapanıyorlar, davranışın tekrarlamasından korktukları için hiç tepki vermeden sessiz kalıyorlar.” (Ö₆)

“Zaten sessiz olan mağdur öğrencilerimiz akran zorbalığına iyice sessizleşiyorlar ve içlerine kapanıyorlar.” (Ö₁₀)

“Özgüvenlerini kaybediyorlar iyice içlerine kapanıyorlar. Ne yaparsam yapayım kimse beni sevmez, hiçbir alanda başarılı olamam gibi yetersizlik duygusuna kapılıyorlar” (Ö₁₁)

“ Akran zorbalığı yaşayan öğrencilerimiz derslerde dikkatini toplamakta zorlanıyorlar. Bu sebeple de akademik başarıları düşüyor.” (Ö₁₀)

“Akran zorbalığına uğrayan öğrencilerin derslere ilgisi azalıyor ve böylece akademik başarısı da düşüyor.” (Ö₁₇)

“Akran zorbalığına uğrayan öğrencilerimin ders başarısının ciddi anlamda düştüğünü gözlemliyorum.” (Ö₁₈)

“Akran zorbalığına uğrayan öğrencilerimiz zorbalık yapacak bir duruma geldiğinde yani kendinden güçsüz biriyle karşılaştığında çok şiddetli bir zorbalık gösterebiliyor.” (Ö₁₅)

“Veli bildirimlerine göre akran zorbalığı yaşayan öğrencilerimizin bazılarında gece korkuları da görmekteyiz. Aslında gece korkusu yaşayan öğrenciyle konuştuğumuzda bunun akran zorbalığına uğramaktan kaynaklandığını tespit edebildik.” (Ö₂)

4.3. Akran Zorbalığını Gerçekleştiği Yerlere İlişkin Bulgular

Okul yöneticilerinin okullarda yaşanan akran zorbalığının nerelerde gerçekleştiğine ilişkin görüşleri aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 4.5. Akran Zorbalığının Nerelerde Gerçekleştiğine İlişkin Okul Yöneticilerinin Görüşleri

Tema	Alt Tema	(f)	Katılımcılar
Akran Zorbalığını Gerçekleştiği Yerler	Sınıf	9	Y ₂ , Y ₃ , Y ₄ , Y ₅ , Y ₇ , Y ₉ , Y ₁₂ , Y ₁₆ , Y ₁₈
	Bahçe	1	Y ₈
	Koridor	1	Y ₁₃
	Okul Yolu	2	Y ₆ , Y ₁₀
	Kantin	2	Y ₁ , Y ₁₅
	Öğrenci Tuvaletleri	3	Y ₁₁ , Y ₁₄ , Y ₁₇

Okul yöneticilerinin akran zorbalığının gerçekleştiği yerlere ilişkin görüşleri teneffüs saatlerinde sınıfta (9/18), bahçede (1/18), koridorda (1/18), okul yolunda (2/18), kantinde (3/18) ve tuvaletlerde (2/18) olduğu yönünde görüş bildirmişlerdir. Akran zorbalığının gerçekleştiği yerlere ilişkin katılımcı okul yöneticilerinin bazılarının görüşleri aşağıda sunulmuştur.

“Okulumuzda akran zorbalığı en çok öğretmenlerin görmeyeceği kameraların izleyemeyeceği alanlarda gerçekleşiyor. En çok rastladığımız yer ise teneffüs bitimi ile öğretmen zili arasındaki o iki dakikalık sürede sınıflarda.” (Y₃)

“Öğrencilerimiz denetime dışarıda devam edemeyeceğimizi bildikleri için genelde bu tarz davranışlara okul yolunda başvuruyorlar.” (Y₁₀)

“Öğretmenlerin tuvaletleri kontrol etmeyeceğinin çok farkında öğrenciler. Akran zorbalığı ile ilgili bize gelen şikâyetlerin %90’nı tuvaletlerde gerçekleşiyor.” (Y₁₇)

Öğretmenlerin okullarda yaşanan akran zorbalığının nerelerde gerçekleştiğine ilişkin görüşleri aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 4.6. Akran Zorbalığının Nerelerde Gerçekleştiğine İlişkin Öğretmenlerin Görüşleri

Tema	Alt Tema	(f)	Katılımcılar
Akran Zorbalığını Gerçekleştiği Yerler	Sınıf	12	Ö ₁ , Ö ₂ , Ö ₄ , Ö ₆ , Ö ₇ , Ö ₈ , Ö ₉ , Ö ₁₀ , Ö ₁₁ , Ö ₁₂ , Ö ₁₈ , Ö ₂₀
	Bahçe	1	Ö ₅
	Koridor	2	Ö ₃ , Ö ₁₉
	Öğrenci Tuvaletleri	5	Ö ₁₃ , Ö ₁₄ , Ö ₁₅ , Ö ₁₆ , Ö ₁₇

Öğretmenlerin akran zorbalığının gerçekleştiği yerlere ilişkin görüşleri teneffüs saatlerinde sınıfta (12/20), bahçede (1/20), koridorda (2/20), tuvaletlerde (5/20) olduğu yönünde görüş bildirmişlerdir. Akran zorbalığının gerçekleştiği yerlere ilişkin katılımcı öğretmenlerin bazılarının görüşleri aşağıda sunulmuştur.

“Akran zorbalığı en çok teneffüs saatlerinde sınıflarda oluyor.” (Ö₆)

“Okul bahçemiz çok büyük ve bir nöbetçi öğretmen yeterli değil. Akran zorbalığına ilişkin en çok şikâyet aldığımız yer bahçe.” (Ö₅)

“Akran zorbalığı denetimin ve hiçbir baskının olmadığı tuvaletlerde en sık gerçekleşiyor.” (Ö₁₄)

4.4. Akran Zorbalığının Nedenlerine İlişkin Bulgular

Okul yöneticilerinin okullarda yaşanan akran zorbalığının ortaya çıkma nedenlerine ilişkin görüşleri aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 4.7. Akran Zorbalığının Nedenlerine İlişkin Okul Yöneticilerinin Görüşleri

Tema	Alt Tema	Kodlar	(f)	Katılımcılar
Akran Zorbalığının Nedenleri	Bireysel Nedenler	Öğrencinin psikolojik rahatsızlıkları	2	Y ₅ , Y ₁₂
	Ailesel Nedenler	Anne babaların ebeveynlik tutumları	16	Y ₁ , Y ₂ , Y ₄ , Y ₅ , Y ₆ , Y ₈ , Y ₉ , Y ₁₀ , Y ₁₁ , Y ₁₂ , Y ₁₃ , Y ₁₄ , Y ₁₅ , Y ₁₆ , Y ₁₇ , Y ₁₈
		Ailenin ilgisizliği ve ihmalkârlığı	11	Y ₃ , Y ₄ , Y ₆ , Y ₇ , Y ₈ , Y ₉ , Y ₁₀ , Y ₁₁ , Y ₁₄ , Y ₁₅ , Y ₁₇
	Çevresel Nedenler	TV/İnternet-Sosyal Medya	10	Y ₁ , Y ₂ , Y ₉ , Y ₁₀ , Y ₁₂ , Y ₁₃ , Y ₁₅ , Y ₁₇ , Y ₁₈
		Öğrencinin yaşadığı çevre	3	Y ₃ , Y ₇ , Y ₁₀
	Okula Ait Nedenler	Öğrencinin akademik başarısı	1	Y ₂
		Okulun lideri olma arzusu	5	Y ₃ , Y ₈ , Y ₁₀ , Y ₁₃ , Y ₁₅
		Öğretmenin ilgisizliği	1	Y ₃
		Öğretmen-Yönetici otoritesinin azaltılması	3	Y ₁ , Y ₇ , Y ₁₄

Okul yöneticilerinin okullarda yaşanan akran zorbalığının sebeplerine ilişkin görüşleri bireysel nedenler, ailesel nedenler, çevresel nedenler ve okula ait nedenler olmak üzere dört alt temada toplanmıştır. Okul yöneticilerimize göre okullarda akran zorbalığının ortaya çıkmasının nedenleri; bireysel nedenler alt temasından, öğrencinin tanısı konulmuş psikolojik rahatsızlıkları (2/18), ailesel nedenler alt temasından anne-babaların ebeveynlik tutumları (16/18), öğrencilerin ailelerinin ilgisiz ve ihmalkâr olması (11/18), çevresel nedenler alt temasından, TV, internet ve sosyal medya araçlarının kontrolsüz kullanımı (10/18), öğrencinin yaşadığı çevreden gördüğü olumsuz davranışlar (3/18), okula ait nedenler temasından öğrencinin akademik başarısının düşük olması (1/18), öğrencinin okulda lider olma arzusu (5/18),

öğretmenlerin ilgisizliği (1/18), öğretmen-okul yöneticisinin otoritesinin azalması (3/18), şeklinde görüşlerini bildirmişlerdir.

Bireysel Nedenler

Bireysel nedenler alt temasına ilişkin katılımcı okul yöneticilerinin görüşlerinden bazıları şöyledir.

“Öğrencinin içinde bulunduğu psikolojik rahatsızlıklar da zorbalık yapmasına sebep olabiliyor. Böyle örneklerimiz var mesela çocuk öfkesini kontrol edemiyor bunun için zorbalık yapıyor.” (Y₅)

“Öğrencilerimiz genel olarak ruh sağlıkları ile ilgili sıkıntı yaşıyorlar. Bu da onları zorbalık yapmaya itiyor.” (Y₁₂)

Ailesel Nedenler

Ailesel nedenler alt temasına ilişkin katılımcı okul yöneticilerinin görüşlerinden bazıları şöyledir.

“Akran zorbalığının en büyük nedeni anne-babaların çocuklarını yetiştirirken aşırı baskıcı ya da aşırı serbest bir tutum izliyor olmalarıdır. Baskı içinde büyüyen öğrenci ailesi içinde gördüğü baskıyı normalleştiriyor ve okulda arkadaşlarına uyguluyor. Serbest tutumlarla büyüyen çocuklar ise genel olarak empati becerilerinden yoksun oluyorlar. Buda bir başkasının canını kolayca yakmalarına neden oluyor.” (Y₁)

“Öğrenci ailesinden gördüğü zorbalığı okulda gösteriyor. Zorba öğrencilerin aileleriyle konuştuğumuzda ailenin çocuk üzerinde ciddi bir otorite kurduğunu görmekteyiz.” (Y₂)

“Mağdur öğrencilerimizin velileri de biraz pasif içine kapanık karakterde olabiliyorlar.” (Y₅)

“Aile içinde anne baba arasında çocuk yetiştirirken gösterilen disiplin tutarsızlıkları çocukların akran zorbalığı göstermek de dahil tüm olumsuz davranışlarının nedenidir.” (Y₆)

“Eğer anne baba arasında bir çekişme varsa evdeki ilişkiler fiziksel ya da ekonomik güç üzerinden yürüyorsa öğrenci de güçlü olmanın güçlü görünmenin hayatın normal akışında gerekli olan bir şeymiş gibi düşünüyor. Bu da onu arkadaşlarına karşı zorbalık davranışlarında bulunmaya itiyor.” (Y₁₀)

“Mağdur çocukların ailelerine baktığımız zaman onların çocuğun kendini koruyup kollamasına hiç fırsat verilmeyen sürekli anne babası tarafından kollanan, söz hakkı verilmeyen pasif kalan çocuklar olduğunu görüyoruz. Bu çocuklar herhangi bir zorbanın güç göstermesine kolaylık sağlıyorlar.” (Y₁₄).

“Çocuklarını sen çok kıymetlisin, çok değerlisin, her şeyden önemlisin gibi mesajlarla yetiştiren aileler çocukları zorbalık yaptığında da benim çocuğum böyle bir şey yapmaz diyerek çocuğunu haklı çıkarmaya çalışıyor. Böyle olunca da zorba öğrencinin davranışı pekişiyor nasıl olsa ailem arkamda diye davranışının şiddetini arttırarak devam ediyor. (Y₁₅).

“Anne baba sevgisi görmeyen öğrenciler genelde mağdur oluyorlar. Aile desteği ve sevgisi almayan çocuklar çok çabuk hedef oluyorlar.” (Y₆)

“Aileler çocukları yetiştirilmesi gereken bir varlık değil de biyolojik ihtiyaçları karşılanacak biri olarak görüyorlar. Çocuk da kendi kimliğini bir şekilde ortaya koymak istediğinde genelde akran zorbalığı gibi olumsuz davranışlara başvuruyor.” (Y₉)

“Ailenin ekonomik yetersizlikleri neticesinde anne ve babaların geç saatlere kadar çalışması ve çocuğu takip, kontrol ve izleme konusunda ihmal etmesi neticesinde başıboş kalan öğrenci genel olarak olumsuz davranışlara yönelerek birilerinin dikkatini çekmeye çalışıyor.” (Y₁₄)

“Parçalanmış ailelerin çocuklarında akran zorbalığına çok sık rastlıyoruz. Öğrenciyle ilgili velileriyle konuşmak istediğimizde bir muhatap bulamıyoruz. Öğrenci de kontrolsüz olduğu için aynı davranışı şiddetini arttırarak yapmaya devam ediyor.” (Y₁₅)

Çevresel Nedenler

Çevresel nedenler alt temasına ilişkin katılımcı okul yöneticilerinin görüşlerinden bazıları şöyledir.

“TV dizilerini izlemek de öğrencilerimizi çok etkiliyor. Özellikle çeteleşmenin ve şiddetin konu olarak işlendiği dizilerin bir kısmının da okulumuzun bulunduğu mahallede çekilmesi öğrencilerimizin dizi karakterlerini rol model almasına sebep oluyor.” (Y₉)

“Öğrencilerin kullandıkları sosyal medya hesapları üzerinden zorbalık yaptıklarını görüyoruz. Bir öğrencinin çok takipçisinin olup olmaması, paylaşılan bir fotoğrafın çok beğeni alıp almaması öğrenciler arasında güç gösteren bir sosyal statü oluşmasına neden oldu. Okulda kendini kabul ettirmek, sözünü dinletmek sosyal medyada ki popülerlikle alakalı bir hale gelmeye başladı” (Y₁₀)

“Teknolojinin yoğun kullanımı çocukları eve hapsederek onların sosyal iletişim becerileri olumsuz olarak etkilemektedir. Öğrencilerimiz paylaşmayı, yardımlaşmayı bilmiyor empati duygusundan yoksunlar. Bu sebeple zorbalığı iletişim olarak kullanıyorlar.” (Y₁₂)

“Öğrencilerimizin bilgisayarda uzun zaman dilimlerini vererek oynadıkları şiddet içerikli oyunlar da okullarda yaşanan akran zorbalığını arttırıyor. Öğrenci birine olumsuz bir şey yaparken karşıdakinde nasıl bir tahribat yarattığının farkında değil makineye karşı bir yarış veriyormuş gibi davranıyor.” (Y₁₄)

“Çağımızda yaşanan dijital dönüşüm neticesinde öğrencilerimizin sözel bağı neredeyse kopma noktasına geldi. Öğrencilerin okuma yazma ile olan ilişkileri

zayıfladı bu konularda kendilerini ifade edemedikleri için de başarıları düştü. Okulla aralarına bir mesafe koymaya başladılar. Okula gelmek istemiyorlar, sıkılıyorlar bu da onları bir şekilde olumsuz davranışlar yapmaya itiyor. Çünkü diğer öğrencilerle herhangi bir paylaşımı yok.” (Y₁₇)

“Şehir kültürü almış öğrencilerimiz arasında çok fazla akran zorbalığına denk gelmiyoruz ancak görece olarak daha çok sokakta yetişen çocuklarda daha büyük bir üstünlük yarışı kendini güçlü hissetme ve diğerlerine de bunu hissettirme durumu görüyoruz.” (Y₁₀)

“Öğrencilerimizin yetiştiği mahallede eğer şiddet problem çözmenin tek yoluysa ve mahallede kim güçlüyse onun sözü geçiyorsa çocuklarımız aynını okulda uygulamaya çalışıyor.” (Y₂)

Okula Ait Nedenler

Okula ait nedenler alt temasına ilişkin katılımcı okul yöneticilerinin görüşlerinden bazıları şöyledir.

“Akademik olarak başarısızlık gösteren öğrenciler okulda bir şekilde kendini ispatlamak için akran zorbalığına başvuruyor.” (Y₂)

“Özellikle erkek öğrencilerin herhangi bir alanda başarısı yoksa kendini okulda göstermek, diğerlerine üstünlük kurup kendisinden korkutmak amacıyla akran zorbalığına başvurduğunu gözlemlemekteyim.” (Y₃)

“Öğrencilerin okulda sözü dilenilen çekinilen okulun lideri olma isteği.” (Y₁₃)

“Özellikle 8. Sınıflarda gözlemlediğimiz okulun en büyüğü biziz, biz hepinizin lideriyiz, tüm okul biz ne dersek onu yapacak gibi havalara giriyorlar.” (Y₁₅)

“Akran zorbalığına uğrayıp bunu öğretmenleriyle paylaştığı zaman herhangi bir yaptırımını göremeyen mağdur ya da izleyici öğrencilerde nasıl olsa bir şey olmuyor diye zorbalık yapma yolunu tercih edebiliyor.” (Y₃)

“Eğitim ortamlarında okul yöneticisinin ve öğretmenlerin öğrenci üzerindeki yaptırım gücü azaldı çocuklara olumlu davranışlarla ilgili ne söylesek boş.” (Y₁)

“Öğretmen artık öğrenci üzerinde herhangi bir yaptırım uygulayamıyor bu da olumsuz davranışı pekiştiriyor ve zorbalığın yaygınlaşmasına neden oluyor.” (Y₁₄).

Öğretmenlerin okullarda yaşanan akran zorbalığının ortaya çıkma nedenlerine ilişkin görüşleri aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 4.8. Akran Zorbalığının Nedenlerine İlişkin Öğretmenlerin Görüşleri

Tema	Alt Tema	Kodlar	(f)	Katılımcılar
Akran Zorbalığının Nedenleri	Bireysel Nedenler	Öğrencinin psikolojik rahatsızlıkları	2	Ö ₁₄ , Ö ₂₀
	Ailesel Nedenler	Anne babaların ebeveynlik tutumları	11	Ö ₂ , Ö ₃ , Ö ₄ , Ö ₅ , Ö ₆ , Ö ₈ , Ö ₁₀ , Ö ₁₄ , Ö ₁₅ , Ö ₁₈ , Ö ₁₉
		Ailenin ilgisizliği ve ihmalkârlığı	12	Ö ₁ , Ö ₂ , Ö ₃ , Ö ₄ , Ö ₅ , Ö ₉ , Ö ₁₀ , Ö ₁₁ , Ö ₁₂ , Ö ₁₃ , Ö ₁₅ , Ö ₁₉
	Çevresel Nedenler	TV/İnternet-Sosyal Medya	10	Ö ₂ , Ö ₃ , Ö ₄ , Ö ₅ , Ö ₆ , Ö ₈ , Ö ₁₀ , Ö ₁₅ , Ö ₁₆ , Ö ₁₉
		Öğrencinin yaşadığı çevre	4	Ö ₅ , Ö ₈ , Ö ₉ , Ö ₁₃
	Okula Ait Nedenler	Okulun fiziksel şartları	2	Ö ₈ , Ö ₁₃
		Okulun lideri olma arzusu	5	Ö ₁ , Ö ₅ , Ö ₁₀ , Ö ₁₆ , Ö ₁₉
		Öğretmenin ilgisizliği	2	Ö ₂ , Ö ₃
		Öğretmen-Yönetici otoritesinin azaltılması	2	Ö ₁₄ , Ö ₇

Öğretmenlerin okullarda yaşanan akran zorbalığının sebeplerine ilişkin görüşleri bireysel nedenler, ailesel nedenler, çevresel nedenler ve okula ait nedenler olmak üzere dört alt temada toplanmıştır. Öğretmenlere göre okullarda akran zorbalığının ortaya çıkmasının nedeni bireysel nedenler temasından öğrencinin tanısı konulmuş psikolojik rahatsızlıkları (2/20), ailesel nedenler temasından anne-babaların ebeveynlik tutumları (11/20), öğrencilerin ailelerinin ilgisiz ve ihmalkâr olması (12/20), çevresel nedenler temasından, okulun fiziksel şartları (2/20), TV, internet ve sosyal medya araçlarının kontrolsüz kullanımı (10/20), öğrencinin yaşadığı çevreden gördüğü olumsuz davranışlar (4/20), öğrencinin okulda lider olma arzusu (5/20) öğretmenlerin ilgisizliği (2/20), öğretmen-okul yöneticisinin otoritesinin azalması (2/20) olduğuna yönelik görüşlerini bildirmişlerdir.

Bireysel Nedenler

Bireysel nedenler alt temasına ilişkin katılımcı öğretmenlerin görüşlerinden bazıları şöyledir.

“Okulumuzda akademik başarı her şey demek. Bir öğrencinin akademik başarısının yüksek olması arkadaşının çok olduğu ve sınıf içinde sözünün geçtiğinin de göstergesidir. Dikkat eksikliği tanısı olan öğrenciler bir türlü akademik başarıyı yakalayamıyorlar bu da onları sınıf içinde zorbalığa hedef haline getiriyor.” (Ö₁₄)

“Öfke kontrol problemi olan öğrenciler sık sık kendine yeni hedefler bularak akran zorbalığında bulunuyor. Öğrenciyi bu problem zorbalığa itiyor.” (Ö₂₀)

Ailesel Nedenler

Ailesel nedenler alt temasına ilişkin katılımcı öğretmenlerin görüşlerinden bazıları şöyledir.

“Aileler çocuklarını o kadar korumacı yetiştiriyor ki çocuk hiçbir şeye tepki vermiyor karşı çıkamıyor ve akran zorbalığına uğruyor.” (Ö₂)

“Anne babalar çocuklarını yetiştirirken güç üzerinden onlar üzerinde tahakküm kurma gibi bir durumları var. Evde kim güçlüyse onun sözü geçiyor öğrencilerde aynısını okulda yapmaya çalışıyorlar.” (Ö₄)

“Aileler çocuk yetiştirirken çok denge kuramıyorlar, öğrenciyi yetiştirirken ya aşırı baskıcı ya da aşırı serbest bırakıyorlar böyle ailelerin çocukları ya zorba oluyor ya da zorbalık yapmaya meyilli.” (Ö₁₀)

“Ailelerin çocuklarını birer yarış nesnesi gibi görüp sen herkesten iyi olacaksın, güçlü olacaksın gibi verdikleri alt mesajlar neticesinde çocuk okula geldiğin de diğerlerini de yenilmesi gereken varlıklar olarak görüyor.” (Ö₁₁)

“Öğrencilerimiz inanılmaz bencil ve bu bencilliklerini destekleyecek aileleri var. Öğrenciler sadece kendilerini düşünüyor, başkasının ne kadar acı çekebileceğini düşünmüyor.” (Ö₁₈)

“Zorbalığa başvuran çocukların aileleri genellikle ilgisiz oluyor. Öğrenci ailesinden göremediği ilgiyi bu şekilde davranarak telafi etmek istiyor.” (Ö₁)

“Zorba öğrencilerin ailelerinin genelde ekonomik seviyeleri düşük ve çocuk sayısı çok. Aile içinde çocuk başına ayrılan zaman dilimi çok az. Genelde bu aileler öğrencilerin temel ihtiyaçlarını gidermek dışında öğrencinin sosyal gelişimi için bir şey yapmıyor. Bu öğrencilerimiz de hayatla mücadele etmenin yolunun zorbalık yaparak kendi gücünü ispat etmekten geçtiğini düşünüyor ve bunu uyguluyor.” (Ö₂)

“Aile çocuğu boş bırakıyorsa ilgilenmiyorsa ve sevgi göstermiyorsa bu çocuklarda ilgiyi bir şekilde üzerlerine çekmek için zorbalığa başvurabiliyorlar.” (Ö₃)

“Ailelerin ihmalkârlığı, çocuk sayıları çok fazla, fazla olunca da ilgi de haliyle azalıyor. Velileri çocuğunuzla ilgili görüşmek için çağırdığımızda sıklıkla aldığımız cevap” beni küçük çocuğum var gelemem” o küçük çocuk hep var ve diğer çocuklarıyla ilgilenmesine engel. Babalar çok geç saatlere kadar çalışıyorlar çocuklar çoğu zaman babalarını görmeden uyumuş oluyorlar. Öğrencilerimizin neredeyse %60 okuldan sonra eve gitmiyor gitmek istemiyor. O çocukların sokaklarda ne yaptığına ilişkin ailenin hiçbir izlemi, fikri yok. Okul olarak aile desteği olmadan problemi çözmemiz mümkün değil çözmediğimiz içinde okul içinde birbirlerinden görerek zorbalık davranışı yaygınlaşıyor.” (Ö₁₂).

Çevresel Nedenler

Çevresel nedenler alt temasına ilişkin katılımcı öğretmenlerin görüşlerinden bazıları şöyledir.

“Şiddet içeren mahalle dizileri okulumuzun iki sokak altında çekiliyor. Çocuk o yaşamı kendisiyle özdeşleştiriyor ve kendi içsel çukurunu oluşturuyor.” (Ö₃)

“TV dizilerinde gördükleri sözel ve fiziksel zorbalıkların aynılarını okulda uyguluyorlar.” (Ö₈)

“TV’lerde şiddet kültürünün yüceltilmesi var. TV dizilerinin geneline baktığımızda şiddet ve zorbalık iyi karakterler tarafından uygulanıyor. Böylece çocuğun gözünde zorbalığı normalleştiriyor.” (Ö₁₅)

“Öğrencilerin bilgisayarda oynadıkları oyunları gerçek yaşama uydurmak istemeleri.” (Ö₁₉)

“Öğrencilerimiz yaşadıkları mahallelerde fiziksel güç ya da ekonomik olarak güç sahibinin sözünün geçtiğini görüyor okulda da o gücü kazanmak için zorbalık yapıyor.” (Ö₅)

“Okulda yaşanan akran zorbalıkları genel de okul dışında öğrencilerin oturdukları mahallelerde başlıyor. Oturdukları çevredeki insanların bu tarz zorbalık davranışlarına olumlu tutum sergilemeleri çocukların aynı davranışı okulda da göstermesine neden oluyor. (Ö₈)

“çocukların yaşadıkları çevrede zorbalığı destekleyecek yetişkinler varsa çocuk okula geldiğinde zorba oluyor.” (Ö₁₃)

Okula Ait Nedenler

Okula ait nedenler alt temasına ilişkin katılımcı öğretmenlerin görüşlerinden bazıları şöyledir.

“Okulun fiziksel şartları öğrenciye meşguliyet alanı bırakmıyor. Bahçemiz küçük teneffüste top oynatmıyoruz. Kantinimiz küçük çocuklar yemeklerini ayakta yemek zorunda kalıyorlar. Her tarafı beton olan bir yapıda bu öğrenciler enerjilerini nasıl atacaklar. Bu çocukları zorbalığa biz kendimiz itiyoruz.” (Ö₈)

“Okulların yaşam alanı olarak tasarlanmaması öğrencileri akran zorbalığına iten en büyük sebeplerden biridir. İnsan sosyal bir varlık sosyal ihtiyaçlarını rahatça karşılayabilmesi için doğayla hemhal olması gerekir. Bizim binalarımızın her tarafı beton. Öğrenciler içlerindeki enerjiyi atacak alan bulamıyorlar zorbalık yaparak, şiddet uygulayarak birbirlerinin üzerinden enerjilerini atmaya çalışıyorlar.” (Ö₁₃)

“Göz önünde olmak, lider olmak ya da grup içinde öne çıkabilme arzusu öğrencileri bir başkasına karşı akran zorbalığında bulunmaya itiyor.” (Ö₁)

“Öğrenciler ilgi çekmek için ve okulda göz önünde bulunmak için zorbalığa başvuruyor.” (Ö₅)

“Öğrencilerimizde ergenliğin getirdiği dönemsel etkilerin sonucu olarak öne çıkma, lider olma arzusu ya da kendini kanıtlama gibi hissiyatlar öğrenciyi arkadaşlarına akran zorbalığında bulunma davranışlarına kadar götürebiliyor.” (Ö₁₀)

“Okulda zorba öğrencileri düşünüyorum da hepsi de dikkati kendi üstüne çekme, kendini ispatlamak için akran zorbalığına başvuruyor.” (Ö₁₉)

“Bazı öğretmenlerimiz başarısız öğrencileri yok sayıyorlar. Bu sebeple o öğrencilerde öğretmenin dikkatini çekmek için özellikle sınıf içinde arkadaşlarına karşı zorbalık yapıyorlar.” (Ö₂)

“Öğretmenlerin öğrenci davranışlarını izlememesi, sınıf içindeki yaşantılardan bihaber olması, müdahale etmemesi zorbalığı arttıran etmenler arasındadır.” (Ö₃)

“Öğrenciler akran zorbalığı yaptığında okul tarafından verilen cezaların çocuklar üzerinde ne bir yaptırımı ne de caydırıcılığı var. Bu sebeple zorbalık yapan öğrenci yaptığının yanına kar kalacağını düşünüyor. Mağdur olan öğrencinin de okul yönetimine ve öğretmene saygısı kalmıyor.” (Ö₇).

“Öğrencilerin okulda yaptıkları zorbalık davranışına karşı müdahalede bulunduğumuzda veliler tarafından okul yönetimine şikâyet ediliyoruz. Bu sebeple de öğrencilerin yaptıkları davranışları bazen görmezden geliyoruz. Olan mağdur öğrenciye oluyor.” (Ö₁₄)

4.5. Akran Zorbalığını Önlemeye İlişkin Bulgular

Okul yöneticilerinin okullarda yaşanan akran zorbalığını önlemeye ilişkin görüşleri Tablo 4.9.'da sunulmuştur.

Tablo 4.9. Akran Zorbalığını Önlemeye İlişkin Okul Yöneticilerinin Görüşleri

Tema	Alt Temalar	Kodlar	(f)	Katılımcılar
Akran Zorbalığı Önleme Çalışmaları	Eğitim	Veli, öğrenci, öğretmen eğitimi	15	Y ₁ , Y ₂ , Y ₃ , Y ₄ , Y ₇ , Y ₈ , Y ₉ , Y ₁₀ , Y ₁₁ , Y ₁₂ , Y ₁₄ , Y ₁₅ , Y ₁₆ , Y ₁₇ , Y ₁₈
		Değerler eğitimi	2	Y ₂ , Y ₁₈
		Okul toplantıları	6	Y ₃ , Y ₄ , Y ₉ , Y ₁₀ , Y ₁₄ , Y ₁₇
	Denetim	Fiziksel düzenleme	4	Y ₂ , Y ₆ , Y ₁₄ , Y ₁₇
		Akran zorbalığının görüldüğü alanların denetimi	5	Y ₅ , Y ₇ , Y ₁₅ , Y ₁₇ , Y ₁₈
		Zorbaların takibi, izlenmesi	3	Y ₁₀ , Y ₁₄ , Y ₁₅
	Yönlendirme	Kültürel faaliyetler	5	Y ₂ , Y ₄ , Y ₁₄ , Y ₁₅ , Y ₁₆

Okul yöneticilerimizin okulda akran zorbalığını olaylarının önlenmesine ilişkin görüşleri eğitim, denetim ve yönlendirme olmak üzere üç alt temada toplanmıştır. Okul yöneticilerimiz okullarında akran zorbalığını önlemeye ilişkin eğitim alt temasından, akran zorbalığına yönelik farkındalığı arttırmak için veli-öğrenci-öğretmen seminerlerinin yapıldığı (15/18), okulda yapılan toplantılarda akran zorbalığına yer verildiği (6/18), okulda değerler eğitimi uygulandığı (2/18), denetim alt temasından, okulun fiziksel düzenlemesini yapıldığı (4/18), akran zorbalığının sık görüldüğü yerlerde denetimini arttırıldığı (5/18), okulda akran zorbalığı davranışına katılan öğrencilerin tespiti, takibi ve izlemesini yapıldığı (2/18), yönlendirme akran zorbalığı davranışı gösteren öğrencileri kültürel faaliyetlere yönlendirildiği (5/18), şeklinde görüş bildirmişlerdir.

Eğitim

Eğitim alt temasına ilişkin katılımcı okul yöneticilerinin görüşlerinden bazıları şöyledir.

“Akran zorbalığı konusunda ilk hedefimiz velilerin farkındalık düzeyini arttırmak bunun için okul genelinde seminerler düzenliyoruz, velilere akran zorbalığı ile karşılaşıldığında neler yapmaları gerektiğine ilişkin bilgiler içeren mektuplar gönderiyoruz.” (Y₁)

“Her dönem başında toplu bir veli toplantısı yapıyoruz orada okul yönetimi olarak içinde akran zorbalığına ilişkin maddelerin de yer aldığı okul kurallarından bahsediyoruz.” (Y₄)

“Veli akademileri çalışmasını okulumuzda yürütüyoruz. Okul dışından bir psikolog davet ettik velilere akran zorbalığına ilişkin seminer verdi” (Y₁₀)

“Velilerimize öğrencilerin hem içinde bulundukları ergenlik dönemiyle alakalı hem de şiddet ve akran zorbalığına ilişkin farkındalık arttırıcı seminerler düzenliyoruz.” (Y₁₅)

“Okulda gördükleri öğretmenlerin yaptıkları seminerle çok yerine ulaşmıyor biz de onun için önce okul rehber öğretmenimize akran zorbalığına ilişkin broşür ve pano hazırlattık ve tüm öğrencilerimize ve velilerimize bu broşürleri ulaştırdık.” (Y₂)

“5. Sınıflar okula ilk geldiği dönemde onların oryantasyonu sürecinde hem ders öğretmenleri hem de okul yönetimi olarak okulda karşılaşabilecekleri akran zorbalığı gibi sorunlardan ve ne yapacaklarına dair bilgilendirme çalışması yapıyoruz. Öğrenci davranış değerlendirme kurulundan bahsediyoruz. Hangi durumlarda ceza alınacağı konusunda bilgi veriyoruz. (Y₉)

“2 yıl önce “zorba olma kanka ol” diye Erasmus projesi yaptık proje ilimizde epey de ses getirdi. Öğrencilere akran zorbalığının ne olduğunu anlatan kısa bir film hazırlamıştık onu öğrencilerimize izletiyoruz.” (Y₁₄)

“Akran zorbalığının en büyük sebebi bence öğrencilerin iletişim becerilerden yoksun oluşu bu sebeple sınıf içindeki etkileşimli tahtalara iletişim becerileri, yardımlaşma ve paylaşma temalı kısa seminer videoları yükledik. Öğrencilerimiz sınıf rehber öğretmenleri ile o konuları işliyorlar.” (Y₁₂)

“Her yıl okul rehber öğretmenimiz tarafından öğretmenlere yönelik akran zorbalığına ilişkin bilgilendirme semineri yapılıyor” (Y₁₀)

“Okul dışından konu ile ilgili uzman psikologlar davet edip tüm öğretmenlerimizin akran zorbalığına ilişkin farkındalıklarını arttırmaya yönelik seminerler düzenliyoruz.” (Y₁₄)

“Olumlu bir sınıf iklimi yaratmak aslında birçok problemin önüne geçiyor. Sınıf rehber öğretmenlerimiz değerler eğitimi üzerinde çok duruyor ve bununla ilgili çalışmalar yapıyorlar. Böylece öğrencilerin empati gibi duyguları gelişiyor birine zara vermeden önce biraz daha düşünüyor.” (Y₁₈)

“Okulda kardeşlik, paylaşma, yardımlaşma gibi değerleri sürekli gündemimizde tutmak için pano çalışmaları, yardım kampanyaları gibi şeyler yapıyoruz. Bu bazı öğrencilerin zorbaca davranış göstermesine engel oluyor fark ediyorum.” (Y₂)

“Öğretmenler kurulu toplantısında okul için de yapılan diğer toplantılarda akran zorbalığı konusu muhakkak gündemimizde yer alıyor. Bu toplantılarda zorbalık yapan öğrenciler değil de mağdur olan öğrencileri güçlendirmek ve özgüvenlerini yeniden temin etmek için neler yapılabilir onu konuşuyoruz.” (Y₃)

“ Sene başı öğretmenler kurul toplantısında öğretmen arkadaşlarla beraber içinde akran zorbalığı ve şiddet maddelerinin de olduğu okul kuralları belirledik. Sınıf rehber öğretmenleri aracılığı ile öğrencilerimize bu kuralları bildirdik.” (Y₄)

“Öğretmenler kurul toplantısında ve veli toplantılarımızda gündem maddelerimizde akran zorbalığı ve şiddet konularına da yer veriyoruz.” (Y₁₇)

Denetim

Denetim alt temasına ilişkin katılımcı okul yöneticilerinin görüşlerinden bazıları şöyledir.

“Tuvaletler ve sınıflar dışında okulun tüm noktalarını kontrol eden kameralarımız var. Öğrenciler izlenildiklerini bildiklerinden çok da fazla akran zorbalığına başvurmuyorlar.” (Y₂)

“Akran zorbalığı genelde denetimin az olduğu ya da hiç olmadığı yerlerde gerçekleşiyor bunun için biz de bodrum depo gibi alanları kapattık. Ön ve arka bahçemizde iki ayrı nöbetçi öğretmen görevlendiriyoruz.” (Y₁₇)

“Okulun yakınında bir park var öğrencilerimiz okulda bizim müdahale edeceğimizi bildikleri için mağdur öğrencileri oraya çekiyorlar. Bu sebeple okul çıkış saatinden sonra her gün diğer müdür yardımcısı arkadaşım ile o parka gider öğrencileri takip ederiz.” (Y₅).

“Okulda zorbalığın yapıldığı yerler belli sınıf koridor bahçe bu sebeple zorbalığın önlenmesinde nöbet büyük önem kazanıyor. Nöbet yönergemiz çok detaylıdır. Kadim tuvaletinin olduğu katlara kadın öğretmen erkek tuvaletlerinin olduğu katlara erkek öğretmen görevlendiriyoruz. Nöbet tutan öğretmenlerimizi de nöbetçi müdür yardımcısı denetliyor.” (Y₇)

“Öğrencilerin kontrolsüz vakitlerde (ders sırasında koridorlarda ve tuvaletlerde bulunmasını) engellemeye yönelik okul kurallarımız var. Teneffüs saatlerinde de okul yöneticilerimiz akran zorbalığının sık yaşandığı yerleri denetlerler.” (Y₁₈)

“Akran zorbalığı yapan öğrencileri tespit ediyoruz. Aileleri ile konuşuyoruz.” (Y₁)

“Özellikle 5. Sınıf öğrencilerinden akran zorbalığı yapanlar varsa mezun oldukları okulla irtibata geçip öğrencinin geçmişe yönelik bilgilerini alıyoruz.” (Y₅)

“Okul rehber öğretmenimiz sene başında tüm sınıfları ziyaret ediyor ve zorbalık eğilim anketi uyguluyor. Tespit ettiği potansiyel zorba öğrencilerle birebir görüşmeler yapıyor.” (Y₁₆)

Yönlendirme

Yönetim alt temasına ilişkin katılımcı okul yöneticilerinin görüşlerinden bazıları şöyledir.

“Öğrencilerimizin meşgul olacağı enerjilerini atacağı alanlar açmaya çalışıyoruz. Futbol kursu, resim kursu açtık. Sınıf rehber öğretmenlerimize özellikle zorbalık davranışına katılan öğrencileri buralara teşvik etmesini söylüyoruz.” (Y₂)

“Öğrencilerin beraberce yer alacakları sosyal etkinlikler yapmaya çalışıyoruz, büyük bir korumuz var bir de halkoyunları ekibi beraber bir şeyi başarmanın hazzı onları akran zorbalığı da dahil birçok olumsuz davranıştan uzak tutuyor.” (Y₄)

“Spor takımları kurduk. Her öğrencinin en az bir spor dalı ile ilgilenmesini teşvik ediyoruz. Takım hocalarımızdan öğrenci seçiminde mağdur olan çocuklara öncelik vermesini istiyoruz ki bu öğrencilerimizin özgüveni biraz yerine gelebilsin.” (Y₁₅)

“Her sınıfa beden eğitimi alanında destekleme kursu açılması için teşvik ediyoruz. En azından öğrenciler haftanın 4 günü bir spor dalıyla uğraşarak enerjilerini atabilsinler. Okul bahçesinde ve koridorlarımızda masa tenisleri var öğrenciler teneffüslerde buradan yararlanıyorlar. Kendine meşguliyet bulan çocuk çok da zorbalık falan yapmıyor fırsatı olmuyor.” (Y₁₆)

Öğretmenlerin okullarda yaşanan akran zorbalığını önlemeye ilişkin görüşleri aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 4.10. Akran Zorbalığını Önlemeye İlişkin Öğretmenlerin Görüşleri

Tema	Alt Temalar	Kodlar	(f)	Katılımcılar
Akran Zorbalığı Önleme Çalışmaları	Eğitim	Veli, öğrenci, öğretmen eğitimi	14	Ö ₁ , Ö ₂ , Ö ₃ , Ö ₄ , Ö ₇ , Ö ₈ , Ö ₉ , Ö ₁₁ , Ö ₁₃ , Ö ₁₅ , Ö ₁₇ , Ö ₁₈ , Ö ₁₉ , Ö ₂₀
		Değerler eğitimi	2	Ö ₄ , Ö ₈
		Okul toplantıları	5	Ö ₃ , Ö ₆ , Ö ₁₀ , Ö ₁₁ , Ö ₁₇
	Denetim	Fiziksel düzenleme	6	Ö ₁ , Ö ₃ , Ö ₄ , Ö ₅ , Ö ₉ , Ö ₁₁ ,
		Akran zorbalığının görüldüğü alanların denetimi	2	Ö ₁₆ , Ö ₁₇
	Yönlendirme	Kültürel faaliyetler	8	Ö ₁ , Ö ₃ , Ö ₁₀ , Ö ₁₁ , Ö ₁₂ , Ö ₁₄ , Ö ₁₅ , Ö ₁₈ , Ö ₁₉

Öğretmenlerin okulda akran zorbalığını olaylarının önlenmesine ilişkin görüşleri eğitim, denetim ve yönlendirme olmak üzere üç alt temada toplanmıştır. Öğretmenler okulda akran zorbalığını olaylarının önlenmesine ilişkin eğitim alt temasından; akran zorbalığına ilişkin farkındalığı arttırmak için veli-öğrenci-öğretmen seminer çalışmaları yapıldığı (14/20), okulda değerler eğitimi uygulandığı (2/20), okulda yapılan toplantılarda gündeme akran zorbalığını alındığı (5/20), denetim alt temasından; okulda

fiziksel düzenlemelerin yapıldığı (6/20), akran zorbalığının sık görüldüğü yerlerin denetimini arttırıldığı (2/20), yönlendirme alt temasından; öğrencileri kültürel faaliyetlere yönlendirmenin olduğuna (8/20), yönelik görüşleri olduğunu bildirmişlerdir.

Eğitim

Eğitim alt temasına ilişkin katılımcı öğretmenlerin görüşlerinden bazıları şöyledir.

“Bireysel olarak özellikle mağdur olan öğrencilerin velilerini okula davet ediyorum. Onlarla bireysel görüşmeler yapıyorum. Onlara akran zorbalığına uğramanın kısa ve uzun vadede öğrenci üzerinde oluşturacak etkilerinden bahsediyorum. Bunun dışında okulumuzda tüm velilerimize yönelik akran zorbalığına ilişkin farkındalık kazandırmak için veli semineri yapıyoruz. Doğrusunu isterseniz genele yapılan seminerlerin çok yararlı olacağına inanmıyorum.” (Ö₃)

“Velileri seminer çalışmalarına davet ettiğimizde çok fazla katılım olmuyordu. Biz de seminerlerin formatını değiştirdik çay partisi yaptık. Sınıf bazında her hafta bir sınıfın velilerini ağırladık sohbet esnasında da akran zorbalığı ve şiddet konusunda bilgilendirme çalışmaları yaptık.” (Ö₄)

“Okulda tüm öğretmenlerin ve velilerin katıldığı büyük ölçekli veli toplantıları yapılıyor. Gündemimizde akran ve şiddet zorbalığına yer veriliyor.” (Ö₁₅)

“Okul yönetimiyle koordineli çalışarak öncelikle öğrencilerin akran zorbalığı konusundaki bilgi düzeylerini ölçmek amacıyla tüm okula anket uygulaması yapıyoruz. Bu anketin sonuçlarına göre öğrencilere iletişim becerileri, çatışma çözme becerileri konularında eğitimler veriyoruz.” (Ö₁₅)

“Özellikle zorba öğrenciler için okulda koçluk sistemi geliştirdik. Bir öğretmenimiz bir ya da iki öğrenciye koçluk ediyor. Onlarla daha çok vakit geçiriyor. Bu akran zorbalığı davranışının önüne geçiyor mu diye sorsanız evet diyemem ama akran zorbalığının yaygınlaşmasını engelliyor.” (Ö₁₂)

“Okul genelinde akran zorbalığını önlemeye ilişkin çok fazla çalışma yapılıyor diyemem ama biz öğretmenler olarak sınıf rehber öğretmeni olduğumuz sınıflarda hak ve sorumluluklar, iletişim becerileri konularında öğrencilerle görüşmeler yapıyoruz.” (Ö₁₃)

“Sınıflarda iletişim becerileri ve öfke kontrolü konusunda okul rehber öğretmenleri tarafından eğitimler veriliyor.” (Ö₂₀)

“Okulun tüm öğretmenlerine akran zorbalığı farkındalık semineri verildi.” (Ö₁)

“Okulumuzda akran zorbalığına ilişkin tüm öğretmenlerin de dahil olduğu bir proje gerçekleştiriyoruz. Bu projenin ilk ayağında öğretmenlere akran zorbalığının ne olduğuna ilişkin seminerler yapıldı.” (Ö₁₅)

“Bazı öğretmenler arkadaşlarımız sınıf öğretmenliği yaptığı sınıfta iletişim, paylaşma ve yardımlaşma gibi değerlerin kazanılmasına yönelik etkinlikler yapıyor. O sınıflarda akran zorbalığına daha az rastlıyoruz.” (Ö₄)

“Okul yönetimi akran zorbalığının önlenmesine ilişkin pek bir şey yapmıyor bize sınıflarımızda değerlerimizden bahsetmemizi söylüyor biz de kendimizce bu konuda bir şeyler yapıyoruz.” (Ö₈)

“Okul yöneticilerimiz öğretmenler kurul toplantılarında gündem maddesi olarak akran zorbalığı ve şiddet konusunu belirler. Okulda bilinen zorba ve mağdur öğrencilerle ilgili olarak toplantılarda öğretmen arkadaşlarımızla fikir alışverişinde bulunuruz.” (Ö₁₈)

“Okul yöneticimizin başkanlığında sene başında yapılan veli toplantısında akran zorbalığı ve şiddet konularıyla ilgili velilere bilgi verilir.” (Ö₁₁)

Denetim

Denetim alt temasına ilişkin katılımcı öğretmenlerin görüşlerinden bazıları şöyledir.

“Öğrenciler gözetlendikleri ortamlarda daha az zorbalık yapıyorlar. Bunun için okulun içini ve yakın çevresini izleyen kameralar takılmış. Ayrıca sınıf kapılarında camlar takıldı ki teneffüs saatlerinde kapı kapalı olduğunda bile kontrol edilebileceklerini bilsinler.” (Ö₃).

“Okulda bu davranışları önlemek için tek yapılan çalışma kamera sistemi kurmak olmuş diyebilirim” (Ö₁₁)

“Okul yönetimimiz teneffüs saatlerinde nöbet alanlarını dolaşırlar. Okulda akran zorbalığının en çok yapıldığı yerleri (sınıfları, tuvaletleri) dolaşırlar.” (Ö₁₆)

“Okul yönetimi nöbet esnasında biz öğretmenlere eşlik ederler. Öğrencileri teneffüste gözlerler.” (Ö₁₇)

Yönlendirme

Yönlendirme alt temasına ilişkin katılımcı öğretmenlerin görüşlerinden bazıları şöyledir.

“Okulumuzun görsel sanatlar ve beden eğitimi öğretmenleri öğrencilerin mağduriyet yaşaması konusunda çok hassaslar. Biz sınıf rehber öğretmenlerden mağdur olan ya da olması muhtemel öğrencileri kendilerine yönlendirmemizi istiyorlar. Bu öğrencileri güçlendirmek için sanatsal faaliyetlere ve spor aktivitelerinde bulunmalarını sağlıyoruz.” (Ö₁₂)

“Tam olarak akran zorbalığını önlemeyi amaçladığımızı söyleyemem ama birlikte yaşama kültürü oluşturma, doğru iletişim kurma ve empati yetenekleri gelişsin diye bahar şenlikleri yapıyoruz. Örneğin bu şenliklerin bir etkinliği: her sınıf istediği meyveden iki kilogram getiriyor. Öğrenciler bahçede oluşturduğumuz stantta bu ürünleri satıyorlar, elde edilen geliri de bir hayır kurumuna bağışlıyoruz. Bu faaliyetlerde zorba öğrencilere görev verdiğimizde öğrencilerin davranışlarının düzelmeye başladığını gördük” (Ö₁₉)

“Okul yönetimi resim yarışmalarına katılırken önceliği mağdur olan öğrencilere vermemizi istiyor. Başarılı olamamaları bile bir şeye katılmak bile onlara iyi geliyor. Kendilerini yavaş yavaş daha iyi ifade edebiliyorlar.” (Ö₁₈)

4.6. Akran Zorbalığına Müdahaleye İlişkin Bulgular

Okul yöneticilerinin okullarda yaşanan akran zorbalığını müdahalede bulunma yöntemlerine ilişkin görüşleri aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 4.11. Akran Zorbalığına Müdahale Etmeye İlişkin Okul Yöneticilerinin Görüşleri

Tema	Alt Tema	(f)	Katılımcılar
Akran Zorbalığına Müdahale Etme Çalışmaları	Zorbalığa katılan öğrenciler ile konuşma	11	Y ₁ , Y ₅ , Y ₆ , Y ₇ , Y ₈ , Y ₁₀ , Y ₁₁ , Y ₁₂ , Y ₁₄ , Y ₁₆ , Y ₁₇
	Veliye bildirme	11	Y ₂ , Y ₃ , Y ₄ , Y ₅ , Y ₇ , Y ₁₀ , Y ₁₁ , Y ₁₃ , Y ₁₅ , Y ₁₆ , Y ₁₇
	Okul rehberlik servisine yönlendirme	7	Y ₄ , Y ₆ , Y ₇ , Y ₉ , Y ₁₂ , Y ₁₃ , Y ₁₅
	Öğrenci davranış değerlendirme kurulunda görüşme	9	Y ₃ , Y ₄ , Y ₅ , Y ₇ , Y ₉ , Y ₁₃ , Y ₁₄ , Y ₁₅ , Y ₁₆

Okul yöneticileri okulda herhangi bir akran zorbalığı ile karşılaştıklarında müdahale etme yöntemlerine ilişkin; akran zorbalığına katılan öğrencilerle hem mağdur öğrenciyle hem de zorba öğrenciyle konuşurum (11/18), akran zorbalığına katılan öğrencilerin velilerine durumu anlatırım konu hakkında konuşurum (11/18), akran zorbalığına katılan öğrencileri okul rehberlik servisine yönlendiririm (7/18), akran zorbalığının sıklığına ve şiddetine göre durumu öğrenci davranış değerlendirme kurulunda görüşmek üzere öğrenciyi sevk ederim (9/18) şeklinde görüş bildirmişlerdir. Bu temaya ilişkin katılımcı okul yöneticisi görüşlerinden bazıları aşağıda sunulmuştur.

“Okulda herhangi bir yerde akran zorbalığı karşılaşıldığında iki önce iki öğrenci de öğrenci davranış değerlendirme kurulu başkanı müdür yardımcısına yönlendirilir. Olayın nasıl ve neden olduğunu öğrencilerden dinleriz. Davranışlarının sonuçları ile ilgili öğrencilere nasihatlerde bulunuruz” (Y₅)

“Akran zorbalığı hadiseleri ile karşılaştığımızda öğrenci hangi sınıftaysa o sınıfın rehber öğretmenini öğrencilerle konuşur gerekli ikazlarda bulunur.” (Y₇)

“Her zaman biz şahit olamıyoruz böyle durumlara. Okulda öğrenciler arasında akran zorbalığına ilişkin bir şey yaşandığında akran zorbalığına katılan öğrencilerle okul yönetiminden herhangi biri bireysel görüşmeler yapar.” (Y₁₁)

“Zorba öğrenci ile mağdur öğrenciyi bir araya getirip onlarla görüşme yapıyoruz.” (Y₁₆)

“Akran zorbalığına katılan öğrencilerin velilerine anında haber veriyoruz. Konuyu görüşmek için okula davet ediyoruz.” (Y₂)

“Okulda akran zorbalığı yaşandığında hemen iki tarafın velisini de okula çağırıyoruz. Onlara hem durum hakkında bilgi veriyoruz hem de bir daha yaşanmaması için önerilerde bulunuyoruz.” (Y₃)

“Bizim velilerimiz çok ilgisiz böyle bir olay olduğunda çağırdığımızda okula gelmiyor. Bu sebeple ben ve bir rehber öğretmen özellikle akran zorbalığını yapan öğrencilerin velilerine ev ziyaretlerine gidiyoruz. Orada konu ile ilgili görüşüyoruz.” (Y₁₁)

“Veliyi dahil etmediğimiz hiçbir şeyden sonuç alamayız. Onun için akran zorbalığı gibi olumsuz hadiselerde muhakkak velileri okula çağırır davranışın tekrarının yaşanmaması için beraber neler yapabileceğimizi konuşuruz.” (Y₁₈)

“Bize akran zorbalığına davranışında bulunan öğrenciler şikâyet edildiğinde mağdur öğrencileri de tespit ederek hemen okul rehber öğretmenine yönlendiriyoruz.” (Y₁₂)

“Okulda akran zorbalığı yaşandığında öğrencileri önce okul rehber öğretmenine yönlendiriyoruz, eğer sorun çözülmezse okul yönetimi olarak duruma müdahale ediyoruz.” (Y₆)

“Bize akran zorbalığına ilişkin bir şikâyet geldiğinde önce öğrencilerle genel bir konuşma yapar arkasından okul rehber öğretmenine öğrencilerle görüşmesi için çocukları yönlendiririz.” (Y₁₁)

“Öğrenciyi sözle uyardıktan sonra da akran zorbalığı davranışı devam ederse bu sefer gerekli yasal işlemleri başlatıyoruz. Durumu gören öğretmenler gerekli tutanakları tutuyor ve öğrenci davranış değerlendirme kurulunda öğrencinin davranışı görüşülüyor. İlk olarak uyarma cezası alıyor daha da ileri giderse kınama. Ceza veriyoruz ama öğrenci için hiçbir anlam ifade etmiyor. Davranış aynen devam ediyor.” (Y₃)

“Öğrenci ve velileriyle gerekli görüşmeleri yaptıktan sonra akran zorbalığını gösterme davranışında olumlu yönde herhangi bir değişiklik olmuyorsa öğrenci davranış değerlendirme kurulunda görüşme yapıyoruz bu da yeterli olmazsa okul değişikliği için ilçe disiplin kuruluna öğrenciyi bildiriyoruz. Okul değişikliği cezası alan öğrencilerde akran zorbalığı göstermenin düştüğünü gözlemliyorum o anlamda yararlı bir ceza diye düşünüyorum.” (Y₄)

“Öğrenciyi dinledikten ve konuştuktan, veliye de bilgi verildikten sonra durum değişmiyorsa öğrenciye bu olumsuz davranışın tekrarlamayacağına dair sözleşme imzalıyoruz. Sözleşmeye uyulmadığı zaman da öğrenci davranış değerlendirme

kurulunda öğrenciyle ilgili görüşmeler yaparız. İş hiç değerlendirme kuruluna kalmadı resmi bir şeyi imzalamak öğrenciler üzerinde ciddi caydırıcı oluyor.” (Y₅)

Öğretmenlerin okullarda yaşanan akran zorbalığını müdahalede bulunma yöntemlerine ilişkin görüşleri aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 4.12. Akran Zorbalığına Müdahale Etmeye İlişkin Öğretmenlerin Görüşleri

Tema	Alt Tema	(f)	Katılımcılar
Akran Zorbalığına Müdahale Etme Çalışmaları	Zorbalığa katılan öğrenciler ile konuşma	15	Ö ₁ , Ö ₂ , Ö ₃ , Ö ₄ , Ö ₅ , Ö ₆ , Ö ₇ , Ö ₈ , Ö ₉ , Ö ₁₀ , Ö ₁₅ , Ö ₁₆ , Ö ₁₇ , Ö ₁₈ , Ö ₁₉
	Veliye bildirme	14	Ö ₁ , Ö ₂ , Ö ₃ , Ö ₄ , Ö ₅ , Ö ₆ , Ö ₈ , Ö ₁₀ , Ö ₁₄ , Ö ₁₅ , Ö ₁₆ , Ö ₁₇ , Ö ₁₈ , Ö ₁₉
	Okul rehberlik servisine yönlendirme	13	Ö ₁ , Ö ₃ , Ö ₆ , Ö ₇ , Ö ₈ , Ö ₉ , Ö ₁₂ , Ö ₁₃ , Ö ₁₅ , Ö ₁₇ , Ö ₁₈ , Ö ₁₉ , Ö ₂₀
	Öğrenci davranış değerlendirme kurulunda görüşme	6	Ö ₃ , Ö ₄ , Ö ₁₀ , Ö ₁₁ , Ö ₁₂ , Ö ₁₅ ,

Okul yöneticilerimiz okulda herhangi bir akran zorbalığı ile karşılaştıklarında müdahale etme yöntemlerine ilişkin; akran zorbalığına katılan öğrencilerle hem mağdur öğrenciyle hem de zorba öğrenciyle konuşulduğu (15/20), akran zorbalığına katılan öğrencilerin velilerine durumu anlatırım konu hakkında konuşulduğu (14/20), akran zorbalığına katılan öğrencileri okul rehberlik servisine yönlendirildiği (13/20), akran zorbalığının sıklığına ve şiddetine göre durumu öğrenci davranış değerlendirme kurulunda görüşmek üzere öğrenciyi sevk edildiği (6/18) şeklinde görüş bildirmişlerdir. Bu temaya ilişkin katılımcı öğretmen görüşlerinden bazıları aşağıda sunulmuştur.

“Böyle bir olay olduğunda sınıf rehber öğretmenleri okul rehber öğretmenlerine bilgi veriyor. Rehber öğretmen de hem zorba hem de mağdur öğrencilerle birebir görüşme yapıyor.” (Ö₄)

“Akran zorbalığını hangi öğretmen gördüyse anında müdahalede bulunuyor. Öncelikle öğrencileri dinliyoruz sonra da onlara davranışlarının yanlış olduğunu ve sonuçlarının neler olabileceği konusunda konuşmalar yapıyoruz.” (Ö₅)

“Okul rehberlik servisi ve sınıf öğretmenleri ortak çalışıyor. Mağdur öğrencinin şikâyetçi olup olmaması önemli değil-genel olarak tekrarını yaşamaktan korktukları için şikâyetle bulunmuyorlar zaten-.Olay fark edildiği an iki taraf için de görüşmeler yapılıyor.” (Ö₆)

“Eğer olay çok büyük değilse öğretmenler olarak bizler müdahalede bulunup öğrencilerle konuşarak onları uzlaştırıyoruz.” (Ö₉)

“Zorbalık olayı bize yansıdığı an özellikle zorba öğrenciye yönelik sert konuşmalar yapıyoruz bu davranışının cezasız kalmayacağını bildiriyor ve öğrenci davranış değerlendirme kurulunun yaptırımlarını hatırlatıyoruz.” (Ö₁₅)

“Akran zorbalığı gibi durumlarla karşılaştığımızda hemen okul yönetimine iletiyoruz. Onlar da öğrencilerle bire bir konuşuyorlar.” (Ö₁₆)

“Biz öğretmenler akademik başarısı düşen, durgunlaşan öğrencileri okul idaresine bildiriyoruz. Onlar öğrenciyle görüşmeden aileyi okula davet ediyorlar ve önce aileden bilgi alıyorlar ve durumu onlara anlatıyorlar. Böyle durumlarda öğrencinin genel de akran zorbalığına uğradığı tespit ediliyor.” (Ö₂)

“Akran zorbalığı yaşandığında okul idaresi aracılığı ile durumu anlatmak ve çözüm önerisinde bulunabilmek velileri okula davet ediyoruz ancak genel olarak zorbaların ailelerine ulaşamıyoruz. Mağdur olan öğrencilerin aileleri de öğrencisinin başına gelenleri çok da önemsemiyor.” (Ö₃)

“Okul yönetimimiz bu konuda pek bir şey yapmıyor ama ben kendi sınıfımda özellikle mağdur olan öğrencilerin velileri ile sık sık bir araya geliyorum. Onlarla öğrencinin durumu hakkında görüşüyorum onların güçlenmesi için tavsiyelerde bulunuyorum Böyle davranınca kazandığımız öğrencilerim oldu.” (Ö₁₄)

“Akran zorbalığı yapan öğrencileri okul idaresine bildiriyoruz onlar da öğrencinin velisini görüşmek için okula çağırıyor.” (Ö₁₆)

“Okul rehber öğretmeni olarak akran zorbalığı yaşayan ve zorba olan öğrencileri bana yönlendirilmesi konusunda öğretmenler kurulu toplantısında konuşulmuştu. Benim dikkatimden kaçan bir olay olursa öğretmen arkadaşlarım ya da okul idaresi öğrencileri rehberlik servisine yönlendiriyor.” (Ö₃)

“Okulumuzun rehberlik servisi ve sınıf öğretmenleri ortak çalışıyor. Rehber öğretmenlerimiz bazen bireysel bazen de o öğrencilere grup çalışmaları yaptırıyor. Sonra bize bilgi veriyor. Bizde benzer şekilde sınıf içinde uygulamalar yapıyoruz. Bu çalışmalar sayesinde akran zorbalığının azaldığını söyleyebilirim.” (Ö₆)

“Akran zorbalığı davranışlarına müdahale konusunda okul yönetimimiz pek istekli değil. Bu sebeple böyle bir olay yaşandığında bizler direkt okul rehber öğretmenine öğrencileri yönlendiriyoruz ve onlardan tavsiyeler alıyoruz. Çoğu zaman okul idaresinin yaptıklarımızdan haberi bile olmuyor.” (Ö₈)

“Akran zorbalığı davranışlarında fiziksel bir yaralanma olana kadar okul yönetimimiz konuya dahil olmuyor. Bizler bu sebeple mağdur öğrencileri kendimiz okul rehberlik servisine bildiriyoruz. Onlar da diğer öğretmenleriyle görüşüp onları okul takımına alınması ya da sanatsal aktivitelerde öncelik alınması konusunda paylaşımlarda bulunuyor.” (Ö₁₄)

“Öğrenci görüşmesi, veli görüşmesi yapıldıktan sonra eğer öğrenci hala akran zorbalığı yapmaya devam ediyorsa öğrenci hakkında gerekli tutanaklar tutulup öğrenci davranış değerlendirme kurulunda görüşülmek üzere okul yönetimine dilekçe yazıyoruz.” (Ö₁₀)

“Ben her ne kadar caydırıcılığına inanmasam da okul yönetimi akran zorbalığına devam eden öğrencileri öğrenci davranış değerlendirme kuruluna sevk ediyorlar öğrenci ceza alıyor. Çocuğun bu ceza zerre umurunda değil.” (Ö₁₁)

“Öğrencinin akran zorbalığıyla mağdurda yarattığı tesir artarsa ancak o zaman öğrenci davranış değerlendirme kurulu toplanıyor zorba öğrenciye ceza veriliyor. Okulumuzda maalesef bu çok sık yaşanan bir durum.” (Ö₁₂)

4.7. Okul Yöneticilerinin Akran Zorbalığının Çözümünde Öğretmenlerden Beklentilerine İlişkin Bulgular

Okul yöneticilerinin akran zorbalığının çözümünde öğretmenlerden beklentilerine ilişkin görüşleri aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 4.13. Okul Yöneticilerinin Akran Zorbalığının Çözümünde Öğretmenlerden Beklentilerine İlişkin Görüşleri

Tema	Alt Temalar	Kodlar	(f)	Katılımcılar
Akran Zorbalığının Çözümünde Öğretmenlerden Beklentiler	İletişim	Öğrencilerle iletişimini arttırma	13	Y ₂ , Y ₄ , Y ₅ , Y ₆ , Y ₈ , Y ₉ , Y ₁₀ , Y ₁₁ , Y ₁₂ , Y ₁₃ , Y ₁₄ , Y ₁₅ , Y ₁₆
		Veliyle iletişimini arttırma	5	Y ₃ , Y ₄ , Y ₁₁ , Y ₁₃ , Y ₁₈
	Görev ve Sorumluluk	Nöbet Görevlerine Önem verme	7	Y ₇ , Y ₈ , Y ₁₁ , Y ₁₃ , Y ₁₄
		Mağdur ve Zorba öğrencileri takip etme	1	Y ₁
	Eğitim-Öğretim	Değerler eğitimi	2	Y ₄ , Y ₉

Okul yöneticileri okulda yaşanan akran zorbalığı davranışlarının çözümü ile ilgili öğretmenlerden beklentileri iletişim, görev ve sorumluluklar, eğitim öğretim faaliyetleri olmak üzere üç alt temada toplanmıştır. İletişim alt temasından okul yöneticileri öğretmenlerimizden öğrencileriyle iletişim halinde olmalarına (13/18), velileriyle iletişim halinde olmalarına (5/18), görev ve sorumluluklar alt temasından okul yöneticilerimiz öğretmenlerimizden nöbet görevlerini en az müfredat kadar önemsemelerine ve ciddiye almalarına (7/18), mağdur ve zorba öğrencileri izlemeye devam etmelerine (1/18), eğitim ve öğretim faaliyetleri alt temasından okul yöneticileri

öğretmenlerimizden müfredata değerler eğitimi girdirmelerine (2/18) yönelik görüş bildirmişlerdir.

İletişim

İletişim alt temasına ilişkin katılımcı okul yöneticilerinin görüşlerinden bazıları şöyledir.

“Öğretmenler özellikle sınıf rehber öğretmeni olduğu sınıfları iyi tanımalı. Onlarla ders dışında da vakit geçirmeli. Öğretmen sınıfını tanırsa problem çıkmadan önleniyor.” (Y₄)

“ Sınıf rehber öğretmenlerinin öğrencileri iyi tanınması için onlarla sürekli iletişim halinde olması gerekir. Öğretmen müfredatı yetiştirmek için hep yüzünü tahtaya dönüyor bu arada olan oluyor yüzünü biraz sınıfa dönse sorunlar büyümeden çözülecek.” (Y₆)

“Öğretmen öğrenciyle iletişim kursa öğrenci öğretmenine gelip problemlerini anlatacak. Belki de ilgi çekmek için akran zorbalığına başvurmayacak.” (Y₈)

“Öğretmen-öğrenci ilişkilerinin sağlıklı yürümesi için öğretmenlerin öğrencilerini tanınması şart. Öğrenci akademik bilgi yüklenecek bir varlık değildir onca onun gönülüne girmek gerekir.” (Y₁₀)

“Öğretmenlerimiz öğrencilerini tanımalıdır. Çünkü öğrencilerimiz kendisiyle aileleri de dahil olmak üzere ilgilenen öğretmene daha çok güveniyor. Güvendiği öğretmenin sözlerini de dinliyor.” (Y₁₁)

“Okul içinde yapılan her türlü faaliyete eğer velileri katmazsanız o çalışmalar ya yerine ulaşmaz ya da eksik kalır. Bu sebeple öğretmenlerimizden ısrarla velilerle sürekli irtibat kurmalarını okulda yaptıkları çalışmalara onları da davet etmelerini istiyoruz. Veli okulu sahiplenirse öğrencisini de ona göre yetiştirir.” (Y₁₈)

“Öğretmenlerimizden veliyle olan iletişimlerini arttırmalarını bekliyoruz. Veli toplantı sayılarını arttırmalarını veli ziyaretlerini çoğaltmalarını istiyoruz. Çünkü okulda yaşadığımız akran zorbalığı gibi problemleri velileri katmadan çözemeyiz.” (Y₃)

“Öğretmenlik ders anlatmaktan ibaret bir meslek değil. Öğretmenlerimiz en azından kendi sınıflarındaki öğrencilerle ilgilenmeli velileriyle irtibata geçmelidirler. Eğer bu sağlanırsa öğrencilerin olumsuz davranışlarını değiştirmek çok daha kolay olacaktır.” (Y₁₃)

Görev ve Sorumluluk

Görev ve sorumluluk alt temasına ilişkin katılımcı okul yöneticilerinin görüşlerinden bazıları şöyledir.

“Akran zorbalığı en çok denetimin az olduğu yerlerde ve zaman dilimlerinde görülüyor bu sebeple öğretmenlerimiz ders zili çaldığında vakitlice sınıflarına girmeli ve nöbet görevlerini hakkıyla yerine getirmelidirler.” (Y₇)

“Öğretmenlerden nöbetlerini daha dikkatli tutmalarını bekliyorum.” (Y₈)

“Nöbet tutmak ayakta öylece dikilmek değildir. Öğretmenlerimizden nöbet mahallini dikkatlice denetlemelerini bekliyoruz.” (Y₁₃)

“Öğretmenlerimizden zorba öğrencilerin takibini yapmalarını, gözlem yapmalarını, onlarla konuşmalarını ve gerçekten öğrencileriyle ilgilenmelerini bekliyoruz. Zorba öğrenci yaptığı davranışların izlendiğini bilmeli.” (Y₁)

Eğitim-Öğretim

Eğitim-öğretim alt temasına ilişkin katılımcı okul yöneticilerinin görüşlerinden bazıları şöyledir.

“Branş farkı gözetmeksizin öğretmenlerimiz ders planlarını hazırlarken kardeşlik, adalet, özgürlük ve eşitlik gibi değerlere yer vermelidir.” (Y₄)

“Öğretmenler derslerini işlerken ilgi çekici materyaller hazırlamalıdır ki öğrenci derste sıkılmasın. Kendine başka meşguliyet aramasın.” (Y₉)

4.8. Öğretmenlerin Akran Zorbalığının Önlenmesine Yönelik Okul Yönetiminden Beklentilerine İlişkin Bulgular

Öğretmenlerin okullarda yaşanan akran zorbalığının önlenmesine yönelik okul yönetiminden beklentilerine ilişkin görüşleri aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 4.14. Öğretmenlerin Akran Zorbalığının Önlenmesine İlişkin Okul Yönetiminden Beklentileri

Tema	Alt Temalar	Kodlar	(f)	Katılımcılar
Akran Zorbalığının Çözümünde Okul Yönetiminden Beklentiler	Eğitim-Öğretim	Öğrencileri tanıma	4	Ö ₇ , Ö ₁₁ , Ö ₁₄ , Ö ₁₈ ,
		Öğrenci ve veli eğitimleri	12	Ö ₄ , Ö ₅ , Ö ₈ , Ö ₉ , Ö ₁₀ , Ö ₁₂ , Ö ₁₄ , Ö ₁₆ , Ö ₁₇ , Ö ₁₈ , Ö ₁₉ , Ö ₂₀
		Kültürel faaliyetler düzenleme	7	Ö ₆ , Ö ₇ , Ö ₉ , Ö ₁₂ , Ö ₁₄ , Ö ₁₅ , Ö ₁₇ ,
	Müdahale Çalışmaları	Akran zorbalığı önleme programı düzenleme	4	Ö ₃ , Ö ₁ , Ö ₇ , Ö ₁₂
		Öğrenci Davranış Değerlendirme Kurulu Çalışmaları	4	Ö ₂ , Ö ₁₉ , Ö ₁₂ , Ö ₁₆
	Denetim	Nöbet Görevleri	2	Ö ₁ , Ö ₅

Öğretmenlerin okulda yaşanan akran zorbalığı davranışlarını önleme ile ilgili okul yönetiminden beklentileri eğitim öğretim faaliyetleri, müdahale çalışmaları yapmak ve okul içinde denetimi arttırmak olmak üzere üç alt temada toplanmıştır. Eğitim öğretim faaliyetleri alt temasından öğretmenlerimizin okul yöneticilerinden öğrenciyi tanımalarına (4/20), öğrenci ve velilere yönelik seminerler düzenlemelerine (12/20), kültürel faaliyetler düzenlemelerine (7/20), müdahale çalışmaları alt temasından öğretmenlerimizin okul yöneticilerinden akran zorbalığını önlemeye yönelik program geliştirmelerine (4/20), öğrenci davranış değerlendirme kurulunun çalışmalarını arttırmalarına (4/20) ve denetim alt temasından nöbet görevlerine dikkat etmelerine (2/20) yönelik görüş bildirmişlerdir.

Eğitim-Öğretim

Eğitim-öğretim alt temasına ilişkin katılımcı öğretmenlerin görüşlerinden bazıları şöyledir.

“Bir kere okul idaresi sürekli ceza-i yaptırımlarla konuşan kişiler olmamalıdır. Öğrencilerin arasına girmeliler onları tanımalı ki mağduriyet yaşadıklarında da gidip anlatabilsinler. (Ö₇)

“Öğrencileri tanımak gerek. Okulun ilk önceliği öğrencilere sayısal değer olarak değil birer birey olarak düşünmektir. Öğrenci bize gelene kadar ne yapmış, ailesi nasıl bu konularda araştırmalar yapılmalı ve bunun için çaba gösteren öğretmenleri desteklemeliler. (Ö₁₁)

“Öğrencilerimizin bir kısmı kendi haklarının ihlal edildiğinin farkında bile değil bu anlamda öğrencilerin akran zorbalığına ilişkin farkındalıklarını arttırmaya yönelik pano çalışmaları yapılmalı ve öğrencilere sınıflar bazında eğitim verilmelidir.” (Ö₅)

“Aile eğitimleri yapılması şart.” (Ö₈)

“Velilerimiz önce ana-babalık eğitimi verilerek işe başlamalıdır.” (Ö₁₂)

“Akademik başarının amaç değil hayatı kolaylaştırmak için bir araç olduğu ve her çocuğun özel olduğunu anlamalarını sağlayacak eğitimler düzenlenmeli.” (Ö₁₄)

“Öğrencilerimiz akran zorbalığının ne olduğunu bilmeli onların konu ile ilgili farkındalıklarını artırıcı seminerler vermeliyiz.” (Ö₁₈)

“Öğrencilere akran zorbalığına ilişkin eğitimler verilmeli. Ancak bu eğitimler okuldaki öğretmenler tarafından verilmemeli çünkü kendi öğretmeninden seminer almak öğrenciyi çok etkilemiyor.” (Ö₁₉)

“Akran zorbalığına katılan öğrencileri rehberlik servisine yönlendirmekle iş bitmiyor. O öğrencilere kendilerini ifade edecekleri spor aktiviteleri ve sanatsal faaliyetlere yönlendirmek gerek. Okul yönetimi okul içinde sanatsal ve spor aktiviteleri yapmalıdır.” (Ö₆)

“Öğrenci ile öğretmenin birbirini daha iyi tanıyacağı ortamlar oluşturmalı bu anlamda öğretmen-veli-öğrencinin ortak yer alacağı masa tenisi yarışmaları, futbol turnuvaları ve piknikler gibi sosyal etkinlikler düzenlemeli.” (Ö₁₄)

Müdahale Çalışmaları

Müdahale çalışmaları alt temasına ilişkin katılımcı öğretmenlerin görüşlerinden bazıları şöyledir.

“Tüm ders öğretmenlerinin, okul yöneticilerinin ve okulda çalışan personelin dahil olacağı 2–3 haftalık zorbalık temalı programlar düzenlenmeli. Hatta programın sürekliliğini sağlamak için her sınıftan iki öğrenciyi seçerek zorbalık timi oluşturulabilir. Tabi bu programı yapmadan önce öğrenciler eğitilecek onlar da kendi arkadaşlarına ders sırasında eğitim verecek. Herkesin katılacağı bir programın akran zorbalığını an aza indireceğini düşünüyorum.” (Ö₃)

“Okuldaki öğretmenlerin, yöneticilerin, öğrenci velilerinin ve öğrencilerin hep beraber katılımının sağlanacağı okula has bir akran zorbalığını önleme planı geliştirilebilir.” (Ö₇)

“Okulda küçük öğrenci ve öğretmen gruplarıyla akran zorbalığına ilişkin çalışmalar yapıyoruz. Ancak bu sadece zorbalığın yaygınlaşmasını engelliyor bu çalışmaların kapsamını genişletsek sanki daha yararlı olur.” (Ö₁₂)

“Aslında akran zorbalığı yapan öğrencilere yönelik ciddi ceza-i yaptırımlar var öğrencilere bu anlatılıyor ancak uygulanmıyor. Böyle olduğu zamanlarda da mağdur öğrencinin okul yönetimine olan güveni azalıyor hatta onlar da akran

zorbalığı yapmaya başlıyorlar. Eğer bu problemin bir cezası varsa öğrenci bunu görmeli.” (Ö₁₆)

“Öğrenci davranış değerlendirme kurulunun verdiği cezalar daha caydırıcı olmalı.” (Ö₁₉)

Denetim

Denetim alt temasına ilişkin katılımcı öğretmenlerin görüşlerinden bazıları şöyledir.

“Öğrencilerin zorbalığa mağdur kaldığı yerler tespit edilip bu alanlardaki denetimi arttırmalıdır.” (Ö₁)

“Nöbet tuttuğumuz alanlar çok geniş. Biz bir olayı görüp müdahale edene kadar işi ten geçmiş oluyor. Nöbet alanları öğretmenlerin gözlem yapmasına imkân verilecek şekilde daraltılmalı.” (Ö₅)

4.9. Okullarda Akran Zorbalığının Önlenmesine İlişkin Bulgular

Okul yöneticilerinin okullarda akran zorbalığının önlenmesine yönelik önerilerine ilişkin görüşleri aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 4.15. Okullarda Akran Zorbalığının Önlenmesine Yönelik Okul Yöneticilerinin Önerileri

Tema	Alt Temalar	Kodlar	(f)	Katılımcılar
Akran Zorbalığının Önlenmesine İlişkin Öneriler	Eğitim-Öğretim	Öğrenci-veli-öğretmen eğitimi	15	Y ₂ , Y ₄ , Y ₅ , Y ₆ , Y ₇ , Y ₈ , Y ₁₀ , Y ₁₁ , Y ₁₂ , Y ₁₃ , Y ₁₄ , Y ₁₅ , Y ₁₆ , Y ₁₇ , Y ₁₈
		Rehber öğretmen sayıları	3	Y ₅ , Y ₁₀ , Y ₁₃
		Rehberlik dersleri	7	Y ₅ , Y ₆ , Y ₉ , Y ₁₁ , Y ₁₄ , Y ₁₅ , Y ₁₈
		Mesleki ortaokul açma	4	Y ₂ , Y ₆ , Y ₁₀ , Y ₁₈
		Disiplin yönetmeliğinde düzenleme	5	Y ₁ , Y ₇ , Y ₈ , Y ₁₄ , Y ₁₈
	Çevre	Fiziki imkânların oluşturulması	9	Y ₄ , Y ₆ , Y ₇ , Y ₈ , Y ₉ , Y ₁₁ , Y ₁₂ , Y ₁₃ , Y ₁₆
		TV-internet kullanımı	3	Y ₂ , Y ₄ , Y ₁₃
		Kültür sanat faaliyetleri	3	Y ₂ , Y ₃ , Y ₅ , Y ₁₂ , Y ₁₅ , Y ₁₇

Okul yöneticilerimizin ülkemiz genelinde yaşanan akran zorbalığının önlenmesine ilişkin görüşleri eğitim-öğretim çalışmalarında düzenlemeler ve çevre düzenlemeleri olmak üzere iki alt temada toplanmıştır. Okul yöneticilerimiz eğitim-öğretim faaliyetleri alt temasında; akran zorbalığına ilişkin farkındalık yaratmak amacıyla öğrenci-veli-öğretmenlerin eğitilmesi gerektiğine (15/18), okullardaki rehber öğretmen sayılarının artırılması gerektiğine (3/18), beşinci, altıncı ve yedinci sınıflara yeniden rehberlik derslerinin gelmesi gerektiğine (7/18), yeni bir okul türü olacak meslek ortaokullarına ihtiyaç olduğuna (4/18), hali hazırdaki disiplin yönetmeliğine ilişkin düzenlemeler yapılması gerektiğine (5/18), çevre alt temasında ise okulun fiziki imkânlarının genişletilmesi gerektiğine (9/18), kültür-sanat faaliyetlerinin artırılması gerektiğine (3/18), TV dizileri ve internet kullanımında kontrolün sağlanması gerektiğine (3/18), yönelik görüş bildirmişlerdir.

Eğitim-Öğretim

Eğitim-öğretim alt temasına ilişkin katılımcı okul yöneticilerinin görüşlerinden bazıları şöyledir.

“Öğrencilerimize akran zorbalığının ne olduğuna ilişkin geniş kapsamlı eğitimler verilmeli” (Y₁₈)

“Her şeyden önce anne babaları çocuk yetiştirme eğitimi verilmeli.” (Y₄)

“Milli eğitim müdürlükleri nüfus müdürlükler ve yerel yönetimle ortak çalışmalı öğrencilerin ta en başından ilkokula başlamadan önce velilere ana-babalık eğitimi, çocuk yetiştirme eğitimleri verilmesi lazım.” (Y₆)

“Artık nasıl sağlanır bilmiyorum ama velilerimize ergenlik dönemi, akran zorbalığı ve şiddet konularında seminerler verilmeli ve katılımı zorunlu hale gelmeli.” (Y₈)

“Biz okulda istediğimiz kadar kural koyalım öğrenci görüşmesi yapalım veliyi işin içine katamazsak yaptıklarımız onlar tarafından desteklenmediğinde ne zorbayı durdurabiliyoruz ne de mağduru güçlendirebiliyoruz. Ana-babalık eğitimi velilerimize zorunlu hale getirilmeli.” (Y₁₁)

“Artık çağ değişti öğrenci değişti öğrencilerin yaptıkları zorbalık türleri bile değişti. Bu çağa ayak uydurmak için öğretmenlerin belli periyodlarla eğitimler alması gerekiyor.” (Y₁₀)

“Öğretmen ve öğrencilerimizin entelektüel kapasitelerini artırıcı eğitimler vermeliyiz.” (Y₁₇)

“Rehberlik desteğine çok ihtiyacımız var. Okuldaki rehber öğretmen sayımız yeterli değil rehber öğretmen sayısı artırılabilir.” (Y₅)

“Öğrenci sayısına göre norm olarak belirlenen rehberlik öğretmen sayısını yeterli bulmuyorum. Okulumda iki rehber öğretmen var bu arkadaşlar ancak sorun olduğunda devreye girebiliyor. Önleyici çalışmalar yapmaları için zaman kalmıyor.” (Y₁₃)

“Öğretmenlerimizin öğrencilerine daha çok zaman ayırabilmeleri için beş, altı ve yedinci sınıflara yeniden rehberlik saatleri gelmeli.” (Y₅)

“Öğretmenlerimiz müfredatı yetiştirmek kaygısı ile sınıflarının problemlerine yeterince eğilemiyorlar. Bu da problemlerin büyüüp kaosa dönüşmesine sebep oluyor. Beş, altı ve yedinci sınıflara da rehberlik saati yeniden getirilirse bu konu bir nebze olsun hallolur.” (Y₉)

“Öğrencileri 6. sınıftan sonra ilgi ve yeteneklerine göre mesleki eğitim verilmeli. Lise meslek öğrenimi için çok geç. Öğrenci akademik olarak başarılı olamadığı zaman da zorbalık gibi olumsuz davranışlara yöneliyor.” (Y₂)

“Mesleki ortaokullar şart öğrenci okumak istemiyorsa yeteneğini bulup ona göre yerleştirmek lazım yoksa öğrencilerin ortaokulda geçirdikleri süre ziyan oluyor. Diğer öğrencilerin zamanını da ziyan ediyor.” (Y₆)

“Zorunlu eğitimin şekli değiştirilebilir. İlkokuldan sonra öğrenciye bir yıl ortaokul hakkı tanınmalı öğrenci eğer akademik başarı gösteremezse yeteneğine göre meslek ortaokulları kurulup oralara yönlendirilmelidir. Akademik başarısı olmayan çocuk kendini bir şekilde göstermek için akran zorbalığına başvuruyor.” (Y₁₀)

“Eğitim sistemimizde disiplin yönetmeliklerinin daha işlevsel olması gerekiyor, herkesin yaptığının yanına kar kalması gibi bir anlayışın olduğu yönetmeliklerin yeniden düzenlenmesi gerekir örneğin biz okul değişikliği cezası talep ediyoruz ilçe disiplin kurulu reddediyor, ya da öğrenciyi çok yakınımızdaki başka bir okula yönlendiriyor böyle olmaz, öğrenciler içi caydırıcı önlemler alınmalı.” (Y₁)

“Okulda verdiğimiz cezaların hiçbir caydırıcılığı olmuyor. Ya bu cezaları hem öğrenci hem de veli için daha caydırıcı hale getirmeli ya da zorbalık yapan öğrencileri örgün eğitimden çekip açık öğretime yönlendirilmeli.” (Y₇)

“Okul yönetimine zorba öğrencilere müdahalede bulunacak yaptırım gücü verilmeli” (Y₁₄)

Çevre

Çevre alt temasına ilişkin katılımcı yöneticilerinin görüşlerinden bazıları şöyledir.

“Ortaokullarımızın genelinin spor salonu yok, bahçesi küçük bu alanların genişletilmesi için çalışmalar yapılmalı.” (Y₄)

“Fiziksel olarak okullarımızın donanımı arttırılsa resim atölyeleri, spor salonu gibi alanlarda öğrenciler enerjilerini atabilir. Bu da büyük ölçüde olumsuz davranışların önüne geçer.” (Y₇)

“Okulların fiziksel imkânları çoğaltılabilir. Öğrencinin enerjisini atabileceği ortamlar oluşturulmalı. Her okula topraklı bir bahçe alanı verilmeli.” (Y₉)

“Genel olarak baktığımda mağdur öğrencilerin de zorba öğrencilerinde derslere ilgisinin az olduğunu görüyorum belki bu öğrencilerin yararlanacağı fiziksel alanlar (spor sahaları, resim atölyeleri) olsa öğrenci okulu da benimser okul kurallarını da.” (Y₁₁)

“Okul binalarımız küçük, sınıf sayılarımız az buna karşın mevcutlarımız kalabalık. Öğrenciye nefes alacak yer bırakmamışız. Özellikle okulların bahçe alanları genişletilmeli ki öğrenciler enerjilerini burada atsınlar.” (Y₁₃)

“TV dizilerinin içeriğine hakim olmak gerekir. Şiddetin bu kadar yükseltilmesi öğrencilerimize kötü örnek oluyor Milli Eğitim Bakanlığımız RTÜK’le ortak bir çalışma yapılmalı.” (Y₂)

“Aslına bakarsanız çocukların sosyal etkinliklere yönlendirilmesi de çok önemli. Çocuk herhangi bir spor dalıyla sanat dalıyla ilgilenmediği zaman başka bir seçeneği kalmıyor. İlçe genelinde hem zorbalık yapan hem de mağdur olan öğrenciler tespit edilip ortak bir çalışma yaptırılabilir.” (Y₅)

“Öğrenciler okuldan çıktıktan sonra da okul dışında katılabileceği sosyal faaliyet alanlarını arttırmalıyız. Öğrenciyi evde TV ya da internete mahkûm etmemeliyiz. Öğrencilerimize yılda en az bir tane toplum hizmeti çalışması yapmak zorunlu olmalı yararlı olan zararlı olmaz.” (Y₃)

“Öğrencilerimize en az bir spor dalıyla profesyonel anlamda ilgilenme zorunluluğu getirilmeli bu alanda çalışma yapmadan mezun etmemeliyiz. Sporun öğrenci üzerinde müthiş bir disiplin gücü var.” (Y₁₅)

4.10. Okullarda Akran Zorbalığının Önlenmesine Yönelik Öğretmenlerin Önerilerine İlişkin Bulgular

Öğretmenlerin okullarda akran zorbalığının önlenmesine yönelik önerilerine ilişkin görüşleri aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 4.16. Okullarda Akran Zorbalığının Önlenmesine Yönelik Öğretmenlerin Önerileri

Tema	Alt Temalar	Kodlar	(f)	Katılımcılar
Akran Zorbalığının Önlenmesine İlişkin Öneriler	Eğitim-Öğretim	Okul yöneticisi, öğretmen, öğrenci ve veli eğitimi	11	Ö ₂ , Ö ₃ , Ö ₄ , Ö ₅ , Ö ₈ , Ö ₉ , Ö ₁₀ , Ö ₁₁ , Ö ₁₃ , Ö ₁₇ , Ö ₂₀
		Rehber öğretmen sayıları	2	Ö ₁₂ , Ö ₁₈
		Rehberlik dersleri	5	Ö ₆ , Ö ₁₄ , Ö ₁₅ , Ö ₁₈ , Ö ₁₉
		Mesleki ortaokul açma	5	Ö ₁ , Ö ₅ , Ö ₁₂ , Ö ₁₅ , Ö ₁₉
		Disiplin yönetmeliği düzenleme	3	Ö ₃ , Ö ₆ , Ö ₁₈
		Akran zorbalığını önlemeye yönelik program hazırlama	7	Ö ₃ , Ö ₄ , Ö ₆ , Ö ₇ , Ö ₁₂ , Ö ₁₇ , Ö ₂₀
	Çevre	Fiziki imkânların oluşturulması	5	Ö ₈ , Ö ₉ , Ö ₁₃ , Ö ₁₄ , Ö ₁₈
		TV-internet kullanımı	1	Ö ₂
		Kültür sanat faaliyetleri	5	Ö ₆ , Ö ₁₄ , Ö ₁₅ , Ö ₁₈ , Ö ₁₉

Öğretmenlerin ülkemiz genelinde yaşanan akran zorbalığının önlenmesine ilişkin görüşleri eğitim-öğretim çalışmalarında düzenlemeler ve çevre düzenlemeleri olmak üzere iki alt temada toplanmıştır. Öğretmenlerimiz eğitim-öğretim faaliyetleri alt temasında; akran zorbalığına ilişkin farkındalık yaratmak amacıyla okul yöneticisi-veli-öğretmenlerin eğitilmesi gerektiğine (11/20), okullardaki rehber öğretmen sayılarının artırılması gerektiğine (2/20), beşinci, altıncı ve yedinci sınıflara yeniden rehberlik derslerinin gelmesi gerektiğine (5/20), yeni bir okul türü olacak meslek ortaokullarına ihtiyaç olduğuna (5/20) ve hali hazırdaki disiplin yönetmeliğine ilişkin düzenlemeler yapılması gerektiğine (3/20), ülke genelinde uygulanacak geniş kapsamlı akran zorbalığı önleme programının hazırlanması gerektiğine (7/20), çevre alt temasında ise okulun fiziki imkânlarının genişletilmesi gerektiğine (5/20), kültür-sanat faaliyetlerinin artırılması gerektiğine (5/20), TV dizileri ve internet kullanımında kontrolün sağlanması gerektiğine (1/20), yönelik görüş bildirmişlerdir.

Eğitim-Öğretim

Eğitim-öğretim alt temasına ilişkin katılımcı öğretmenlerin görüşlerinden bazıları şöyledir.

“Okul yöneticilerine ergenlik döneminde ruh sağlığı ve öğrenci davranışları üzerine eğitimler verilmeli.” (Ö₃)

“Tüm öğretmenlere ve okul yöneticilerine çocuk koruma eğitimleri zorunlu tutulmalı.” (Ö₁₃)

“Akran zorbalığı davranışında asıl üzerinde durulması gereken öğrenciler mağdurlar. Bu öğrenciler tespit edildikten sonra ilçe milli eğitim müdürlükleri bu öğrenciler için özel bir eğitim planı yapmalı.” (Ö₁)

Okul rehber öğretmenlerinden öğrencilere giden bir eğitim silsilesi oluşturularak tüm ilçe genelinde akran zorbalığı timleri kurulmalı. Her okulun timi kendi okulundaki arkadaşlarına eğitim vermeli.” (Ö₃)

“Öğretmenler akran zorbalığının ne olduğunu bilmiyorlar. Büyümenin bir parçasıymış gibi algılıyorlar. Bu anlamda onların farkındalık düzeylerini artırıcı seminer çalışmaları yapılmalı.” (Ö₂)

“Eğitim aile başlar. Ailelere eğitim vermeden öğrenciler için bir şey yapmak zor. Velilere zorunlu eğitimler verilmeli.” (Ö₄)

“Okullardaki rehber öğretmen sayısı arttırılmalı. 1200 öğrenci var ve ben tek başıma çalışıyorum. Öğrencilere sorun olduğunda o da yetişebilsem müdahale edebiliyorum çok verimli zamanlar geçirdiğimi söyleyemem” (Ö₁₂)

“Müfredatı yetiştireceğim diye öğrencilerimi dinleyemiyorum. Rehberlik dersleri eskiden olduğu gibi tüm sınıflara gelmeli.” (Ö₆)

“Rehberlik saatleri yeniden konulmalı zaman darlığından öğrencilerin sorunlarını dinleyemiyorum ya da öteliyorum.” (Ö₁₈)

“6. sınıftan itibaren mesleki eğitime geçilmeli.” (Ö₅)

“Öğrenci davranış değerlendirme kurullarının öğrenci davranışları üzerinde herhangi bir etkisi olduğuna inanmıyorum. Bir kere bunun ismi bile olumsuz eğitimde davranış değiştirme algısını yıkmamız gerekir. Öğrenci davranışlarını yumuşatmalı ve dönüştürmeliyiz.” (Ö₃)

Öğrenci davranış değerlendirme kurulu yönetmeliği yeniden düzenlenmeli. Bu sistem işletilmeli ve okulların öğrencilere karşı ceza-i yaptırımları ağır olmalı.” (Ö₁₆)

“Akran zorbalığına ilişkin daha büyük ölçekte çalışmalar yapılmalı bölgeye göre esnetilebilecek bir program hazırlanmalı ve ülke genelinde elde edilen veriler paylaşılmalı gerekirse önlemler alınmalı, destekleyici çalışmalar yapılmalı.” (Ö₂)

“Okullarda zorba ve mağdur öğrenciler için onları sağaltıcı programlar düzenlenmeli.” (Ö₆)

“Tüm ülke genelinde uygulanacak akran zorbalığını önleme planı yapılmalı.” (Ö₇)

Çevre

Çevre alt temasına ilişkin katılımcı öğretmenlerin görüşlerinden bazıları şöyledir.

“Okulları ve profesyonel sporcuları bir araya getirip çalışmalar yapılmalı. Spor başlı başına insanı disipline ediyor. Hayatına disiplin katan çocuk okulda da sosyal hayatında da olumsuz davranış göstermez.” (Ö₁)

“Okulun fiziksel şartları düzenlemeli. Spor salonları, laboratuvarlar, resim atölyeleri kurulmalı.” (Ö₈)

“Okullarda öğrencilerin doğaya temas edeceği alanlar oluşturulmalı.” (Ö₉)

“Okullar yaşam alanı haline gelmeli.” (Ö₁₃)

“Öğrencilerin okulda daha uzun süre vakit geçireceği alanlar oluşturulmalı. Her öğrenci ilgisine göre spor, sanat ya da edebiyat gibi alanlarda çalışacağı yerlerde vakit geçirmeli.” (Ö₁₀)

“RTÜK’le ortak bir çalışma yapıp şiddet içerikli diziler yayından kaldırılmalı.” (Ö₂)

“Öğrencilerle öğretmenleri bir araya getirecek sanatsal faaliyetler ya da spor aktiviteleri düzenlenmeli. İlçe ve il düzeyinde yarışmalar yapılmalı.” (Ö₁₁)

“Öğrencilerin dahil olabileceği kültürel faaliyetler düzenlenebilir. Tiyatro gösterileri yapılabilir ve resim sergileri açılabilir.” (Ö₁₄)

“Çocukları sosyal kültürel faaliyetlere yönlendirilmeli. Böyle deyince gerçi havada kalıyor. Öğrenciye bu etkinlikler zorunlu tutulmalı karşılığında ders notu verilmeli. Örneğin her dönem en az bir tiyatro, bir spor aktivitesine katılmak gibi.” (Ö₁₅)

“Çocukların paylaşmayı, yardımlaşmayı, empati kurmayı öğreneceği sosyal kültürel faaliyetler düzenlenmeli ve katılım zorunlu tutulmalı. (Ö₁₉)

BÖLÜM V: TARTIŞMA SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Tartışma ve Sonuç

5.1.1. Katılımcı Okul Yöneticileri ve Öğretmenlerin Akran Zorbalığının Tanımına İlişkin Görüşleri

Araştırma sonucunda öğretmenlerin ve yöneticilerin birçoğu akran zorbalığını öğrencilerin kasıtlı olarak birbirlerine uyguladıkları fiziksel, sözel ve psikolojik şiddet olarak tanımladıkları ayrıca akran zorbalığına katılan öğrenciler arasında güç dengesizliği olduğunu vurgulamışlardır. Okul yöneticileri davranışın tekrarlı olmasından hiç bahsetmezken öğretmenlerden bir kısmı zorbalık davranışının tekrar etmesinden de bahsetmişlerdir. Mishna, Scarcello, Pepler ve Wiener (2005) öğretmenler yapmış olduğu çalışmasında da öğretmenlerin akran zorbalığını tanımlarken güç dengesizliğine ve zarar verici kasıtlı davranışlar olarak tanımladıkları görülmüştür. Akyol Atış, Yıldız ve Akman (2018) çalışmasında öğretmenler akran zorbalığını öğrencilerin birbirine baskı kurması ya da şiddet uygulaması olarak tanımlamışlardır. Çevlik Akar (2013) okul yöneticilerine yönelik yapmış olduğu çalışmada da okul yöneticilerinin akran zorbalığını tanımlarken daha fazla güç elde etmek için güç ve baskı yoluyla yapılan her türlü davranış olarak tanımladıkları görülmektedir. Balanüye Dursun (2007) öğretmenlerin akran zorbalığına ilişkin tutumlarını incelediği araştırma sonucuna göre öğretmenlerin akran zorbalığına ilişkin farkındalıklarının az olduğu sonucuna ulaşmıştır. Kartal ve Bilgin'in (2008) öğrenciler, veliler ve öğretmenlere yönelik yaptığı çalışmada öğrencilerle ve velilerle kıyaslandığında öğretmenlerin akran zorbalığını ilişkin düşüncelerinde ciddi farklılıklar olmasını öğretmenlerin akran zorbalığına ilişkin farkındalık düzeylerinin düşük olması ile açıklamışlardır. Newman (2010) çalışmasında öğretmenlerin akran zorbalığı davranışlarını fark etmedikleri bu sebeple de müdahale etmediklerini ifade etmiştir. Okullarda akran zorbalığına ilişkin net bir tanımın olması akran zorbalığını önleme ve müdahale çalışmaları için çok önemlidir ancak; çalışmamızda öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin akran zorbalığını tanımlarken bir ya iki bileşeni vurguladıkları, alan yazına göre akran zorbalığının tüm bileşenlerini içeren bir tanım yapamadıkları yukarıdaki bulguları doğrular niteliktedir. Öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin akran zorbalığına ilişkin farkındalık düzeyinin az

olmasının, öğretmen yetiştirme programlarında akran zorbalığına yeterince yer verilmemesi, öğretmenler açısından okul yönetiminin desteğini alıp almamaları ya da akran zorbalığını öğrencilerin büyümelerinin bir parçası olarak görmek gibi yanlış mitlerden kaynaklandığı düşünülmektedir.

5.1.2. Katılımcı Okul Yöneticileri ve Öğretmenlerin Akran Zorbalığına Maruz Kalan Öğrencilere İlişkin Görüşleri

Araştırma sonucunda katılımcı okul yöneticileri ve öğretmenler akran zorbalığına uğrayan öğrencilerin kısa vadede bir yetişkine durumu anlatma ya da okula gelmeme gibi davranışlar gösterdiklerini ifade etmişlerdir. Uzun vadede ise içine kapanma ve çekilme davranışları, akademik başarıda düşüş, başka birine zorbalık yapma, gece korkusu ve alt ıslatma gibi tepkiler gösterdiklerini belirtmişlerdir. Okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin üzerinde en çok durdukları belirti içine kapanma (depresyon) ve geri çekilme davranışları olmuştur. Yapılan çalışmalara baktığımızda akran zorbalığına uğrayan mağdur öğrencilerin okuldan kaçmak gibi kaçınma, okulda zorbalık yapılan yere gitmeme gibi geri çekilme davranışları gösterdikleri tespit edilmiştir (Batsche ve Knoff, 1994; Bayraktar, 2006). Harris ve Petrie (2003) akran zorbalığına uğrayan öğrencilerin bu davranışa katılmayan öğrencilere oranla daha çok depresyona girdiklerini belirtmişlerdir. Yine yurtdışında yapılan çalışmalarda hem zorbaların hem de mağdurların zorbalık davranışına katılmayan öğrencilere göre yüksek oranda depresyona girme riski taşıdıkları tespit edilmiştir (Kaltiala Heino ve Fröjd, 2011; Salmon, James ve Smith, 1998).

Katılımcı öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin mağdur öğrencilerin tepkilerine ilişkin üstünde en çok durdukları konulardan biri de okul devamsızlığı ve buna bağlı gelişen uzun vadede akademik başarıda düşüşün yaşanmasıdır. Bauman ve Del Rio (2005) bu durumu şu şekilde ifade etmişlerdir: akran zorbalığı hem okul iklimini hem de öğrenme ortamını olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Öğrenciler kendilerini güvende hissetmezlerse ve zorbalığa uğramak açısından kendisinin hedef olarak seçildiğini düşünürse, kendini fiziksel ve duygusal risk altına sokan okul ortamını sevmez ve gitmek istemez böylece okullarda sağlıklı öğrenme gerçekleşmez. Yapılan çalışmalar akran zorbalığının sadece mağdur öğrenciler için değil zorbalık yapmayan ya da kurban olmayan olaylara şahit olan izleyiciler dediğimiz grubun da zorbalık davranışları

yaşandığında kendilerini okulda güvende hissetmeyecekleri, kendilerini korumaya odaklanacakları için performanslarının düşeceği bunun da öğrenmeyi olumsuz etkileyeceğini belirtmiştir (Smokowski ve Kopazs, 2005; Whitted ve Dupper, 2005).

Katılımcı öğretmenlerden ve okul yöneticilerinden birer kişi veli raporlarına göre akran zorbalığına uğrayan öğrencilerin alt ıslatma ve gece korkusu yaşadıklarını belirtmişlerdir. Elliott (2002) çocukların akran zorbalığına uğradıklarında yataklarını ıslatma gibi belirtiler verebileceğini ifade etmiştir. Joinson, Heron ve Emond (2006) çocuklar ve aileleri ile yaptıkları çalışmada akran zorbalığına uğramanın daha önce yatak ıslatma problemi olmayan çocuklarda bu problemin ortaya çıkmasına sebep olduğuna dair bulgular elde etmişlerdir. Ayrıca Van Geel, Goemans ve Vedder (2016) 7 ile 19 yaşları arasında yapmış oldukları çalışmada özellikle küçük yaşlardaki öğrencilerin akran zorbalığına uğradıklarında gece korkusuna bağlı uyku problemi yaşadıkları sonucuna ulaşmışlardır.

Katılımcı okul yöneticisi ve öğretmenlerin üstünde durdukları diğer bir tepki şekli ise akran zorbalığına başkasına akran zorbalığı yaparak cevap vermek. Alan yazına bakıldığında zorba/mağdurlar olarak isimlendirilen grup hem başkaları tarafından zorbalığa uğruyor hem de başkalarına karşı zorbalık yapıyor. Zorba/kurban grubunda yer alan çocuklar; zorbalardan farklı olarak kışkırtma sonucu daha kolay tahrik olarak çabuk sinirlenmek de, sözel ve fiziksel agresyon içeren davranışlarında daha fazla bulunmaktadır. Zorba/kurbanların öfke ve nefretinin kendi kurbanlık deneyimlerinden kaynaklandığını ileri sürülmektedirler (Pellegrini, 2002; Siyez ve Kaya, 2011).

Akran zorbalığını bildirme konusunda okul yöneticilerimizin dördü öğretmenlerimizin yedisi akran zorbalığına uğrayan öğrencilerin durumu bir yetişkine anlattığını bildirmişlerdir. İngiltere’de 6000 ilkokul ve ortaokul öğrencisi ile yapılan bir çalışmada öğrencilerin yarısının mağduriyetini hiçbir yetişkine söylemedikleri, bu durumu ailesine anlatma oranının öğretmene anlatma oranından daha yüksek olduğu sonucu elde edilmiştir (Whitney ve Smith, 1993). Tezcan (2015) liseli öğrencilere yönelik yaptığı çalışmada akran zorbalığına ve şiddete uğrayan öğrencilerin %73 hiçbir şey yapmadığını ve durumu umursamadıklarını, %12’si herhangi bir çözüm getirmeyeceğini bile bile okul yönetimine şikâyetle bulunduklarını bildirmişlerdir. Harris ve Petrie (2002) öğrencilerin %3’den daha azının yaşadığı akran zorbalığı olayını bir yetişkine

anlattığı, %70 den fazlasının da öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin herhangi bir şey yapmayacağını bildikleri için durumu onlarla paylaşmadığını rapor etmiştir. Bununla beraber Kepenekçi Karaman ve Çinkır'ın (2006) ülkemiz lise öğrencileri üzerinde yapmış olduğu çalışmada akran zorbalığına uğrayan öğrencilerin %29,6'sı okul yönetimine, %6,3'de öğretmenlerine durumu anlatarak yardım istediklerini bildirmişlerdir. Katılımcı okul yöneticilerimiz ve öğretmenlerimizin akran zorbalığı durumunu bir yetişkine anlatmaya ilişkin görüşleri ile Kepenekçi Karaman ve Çinkır (2006) sonuçları uyumlu olsa da hem ülkemizde hem de yurtdışında yapılan çalışmalara bakıldığında genel olarak akran zorbalığına uğrayan öğrencilerin durumu kimseyle paylaşmadıkları görülmektedir.

Alan yazınla katılımcı okul yöneticilerimizin ve öğretmenlerimizin akran zorbalığına maruz kalan öğrencilerin tepkilerine ilişkin görüşleri karşılaştırıldığında birbirleriyle uyumlu olduğu görülmektedir. Bununla beraber okul yöneticilerimiz ve öğretmenlerimiz okullarında yaşanan her akran zorbalığı olayında öğrencilerin durumu kendilerine bildirdiğini düşünmeleri okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin bu konuda yeterince gözlem yapmadığını göstermektedir. Ayrıca alan yazındaki öğrenci raporlarına bakıldığında öğrencilerin yaşadıkları akran zorbalığını okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin hangi davranışı zorbalık olarak algıladıkları bilmemeleri ve öğrencilerin durumu anlattığı kişilerin kendisine yardım etmeyeceğini düşünmesi sebebiyle okul yönetimine ve öğretmenlerine durumu bildirmediikleri görülmektedir.

5.1.3. Okul Yöneticilerinin ve Öğretmenlerin Akran Zorbalığının Gerçekleştiği Yerlere İlişkin Görüşler

Zorbalık davranışlarının çoğu okul içinde ve denetimin en az olduğu yerlerde yapılır (Muscari, 2002; Frost, 2002). Okullarda akran zorbalığının en çok yaşandığı yerler konusunda katılımcı okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin tümü akran zorbalığının denetimin az olduğu okuldan bir yetişkinin göremeyeceği yerlerde gerçekleştiğine ilişkin görüş bildirmişlerdir. Bununla beraber akran zorbalığının okullarda sırasıyla sınıf (teneffüs saatinde), kantin, öğrenci tuvaletleri, koridor ve son olarak da bahçede geliştiğini bildirmişlerdir. Katılımcı okul yöneticilerimizin ikisi de akran zorbalığının okul yolunda da gerçekleştiğini belirtmişlerdir. Kepenekçi Karaman ve Çinkır (2003) eğitimcilerin büyük çoğunluğunun akran zorbalığının okul bahçesinde gerçekleştiğini

belirttikleri, sonra sınıf ve koridor olarak sıraladıklarını bildirmiştir. Yine Kartal ve Bilgin (2009) öğrencilerin ve öğretmen raporlarına göre okulda akran zorbalığı ile en çok okul bahçesinde görüldüğünü tespit etmiştir. Borg (1999) ilkököl ve ortaokul seviyesinde öğrencilerle yapmış olduğu çalışmada hem zorba öğrenciler zorbalığın gerçekleştiği en popüler iki yerin okul bahçesi ve sınıf olduğunu belirttikleri tespit edilmiştir. Akran zorbalığının büyük bir kısmının sınıflarda gerçekleşiyor olması bizim çalışmamızın bulguları ile uyumludur. Ancak; yukarıdaki çalışmalara bakıldığında okul bahçesinde çok fazla zorbalık olayına rastlanmıyor yönünde görüş bildiren katılımcı okul yöneticisi ve öğretmenlerin öğrenciler orda oyun oynuyor, nöbetçi öğretmen okul bahçesini sürekli izlemede gibi düşünceleri nedeniyle yaşanan akran zorbalığını fark edemediklerini düşündürmektedir. Mağdur öğrencilerin zorbalık gördüğü yere gitmek istememesi düşünüldüğünde öğrencinin en çok zorbalığa uğradığı okul bahçesinde olmaması onun oyun oynama hakkının elinden alındığının bir göstergesidir. Bununla birlikte okullarımızdaki kantinlerin alan itibarıyla dar alanlara kurulması ve teneffüs saatlerinin kısa olması öğrencilerin –özellikle- büyük sınıfların küçük sınıflara baskı uygulayarak sıralarını almasına neden olmaktadır. Ayrıca öğrenci tuvaletlerinde yaşanan akran zorbalığının tramvatic etkisinin kalabalık alanlarda yaşanan akran zorbalığına göre daha yüksek düzeyde olduğu yine katılımcı yöneticiler ve öğretmenler tarafından bildirilmiştir. Özellikle bu alanların denetiminde okul yönetiminin daha dikkatli davranması gerekmektedir.

5.1.4. Okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin akran zorbalığının olası nedenlerine ilişkin görüşleri

Katılımcı okul yöneticilerimiz ve öğretmenlerimizin hem akran zorbalığı yapma hem de mağdur olmanın tek bir etkene bağlı olamayacağı yönünde görüş bildirmişlerdir. Katılımcıların görüşlerine göre akran zorbalığı davranışı göstermenin dört temel nedeni olabilir: bireysel, ailesel, çevresel ve okula ait ilişkin nedenler. Çevlik Akar (2013)'in okul yöneticilerinin katılımı ile yapmış olduğu çalışmayla birebir, Hoşgörür ve Orhan (2017) yine okul yöneticilerine yönelik yaptığı çalışmanın okula ait nedenler dışındaki bulgularıyla uyumlu olduğu görülmektedir.

Katılımcıların öğrencilerin psikolojik rahatsızlıklarının onları akran zorbalığını yapmaya ya da bu davranışa maruz kalmaya iteceğini belirtmişlerdir. Çocuğun

mizacından gelen genel sinirlilik halinin davranışlarını etkilediği bilinmektedir. Düzensiz yemek yeme ve uyku, güçlü ve negatif bir duygu hali, yeni durumları geç uyum sağlamanın çocuklarda diğerlerine karşı zorbalık davranışlarına bulunmasına yol açtığı saptanmıştır. Çocukların bu durumu “Zor Çocuk Sendromu” olarak adlandırılmaktadır (Pearce, 2002). Alan yazına bakıldığında İzlanda’da 15–16 yaşlarındaki ergenlerle yapılan çalışmada hem mağdur olmanın hem de zorba olmada öfke kontrolünün sağlanmamasının önemli bir etkisi olduğunu göstermektedir (Sigfusdottir, Gudjonsson ve Sigurdsson, 2010).

Katılımcılar akran zorbalığının en çok ailesel nedenlerden kaynaklandığını bildirmişlerdir. Baldry (2003) ailede görülen şiddetle öğrencilerin zorbalık ve mağduriyet gösterme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Sonuçlar göre zorbalık ve mağduriyetin aile içi şiddete bağlı olduğunu göstermektedir. Ebeveynler arası şiddete maruz kalma, çocuğun okulda mağdur edildiğinde cevap verme kapasitesini azaltabilir; kısır mağduriyet döngüsü evde başlar ve okulda devam eder. Bununla birlikte alan yazına baktığımızda akran zorbalığı yapan öğrencilerin genel olarak ailelerinin çocukların duygularını önemsemediklerine, aile içinde işbirliği olmadığını ve bunu teşvik etmediklerine, aile içinde sürekli baskı gördüğüne veya hiçbir şekilde çocuğu umursamadıklarına, olumlu duyguların aile içinde herhangi bir önemi olmadığına, ev ortamında fiziksel cezanın kullanıldığına rastlamaktayız (Rigby, 2007; Koç, 2006). Ailelerin ihmalkârlığı ve çocuğa karşı olan olumsuz tutumları çocukların çevrelerine karşı belirli bir düşmanlık geliştirmelerine sebep olabilir. Bu hisler ve dürtüler başkalarının acı çekmesinden memnun olmalarına yol açabilir (Olweus, 1993). Mağdur olan öğrencilerin genel olarak aile içi ilişkilerinin iyi olduğunu bununla beraber çocuğun korunup kollandığını görmekteyiz. Bununla beraber Özen’in (2006) çocuk yetiştirme stillerinin akran zorbalığına etkisi üzerine yaptığı çalışmaya göre baba sevgisindeki azlık ve kontroldeki fazlalığın kız öğrenciler üzerinde; erkeklerde ise, annelerin koruyucu tutum çerçevesinde, oğulları üzerinde çok fazla kontrol kurmalarının çocuklarda akran zorbalığına uğrama ihtimallerini arttırdığı tespit edilmiştir. Yukarıdaki çalışmalara bakıldığında akran zorbalığına uğrama ve yapmanın en önemli nedenlerinin ailesel olduğunu düşünebiliriz.

Katılımcı okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin akran zorbalığının nedenlerine ilişkin en çok üzerinde durdukları faktörlerden birinin de öğrencinin çevresindeki yaşantıların onu

akran zorbalığı yapmaya itmesi yönündeki görüşleridir. Akran zorbalığını tanımlarken sık sık saldırganlığın bir alt türü olduğundan bahsedilmiştir. Sosyal öğrenme kuramına göre saldırganlığın da diğer karmaşık sosyal davranışlar gibi sonradan öğrenildiğidir. Doğrudan veya dolaylı yollarla 1) hangi gruplara veya kişilere daha kolay saldırganca davranılabileceği, 2) başkalarının ne tür davranışlarının saldırgan tepki gerektirdiği, 3) hangi durum veya bağlamların saldırganlık için uygun veya uygunsuz olacağı öğrenilir (Bandura, 1973 akt. Kağıtçıbaşı, 2010: 391). Yine Bandura (1978) yapmış olduğu çalışmanın bulgularına göre, televizyonda izlenen şiddete maruz kalmanın izleyiciler üzerinde en az dört farklı etkiye sahip olabileceğini göstermektedir: (1) saldırgan davranış tarzları öğretiyor, (2) saldırgan davranışlar üzerindeki kısıtlamaları değiştiriyor, (3) insanları şiddete duyarsızlaştırıyor ve alışkanlık ediyor; (4) insanların eylemlerinin çoğunu temel aldıkları gerçeklik imajlarını biçimlendirir. Saldırganlığı önlemenin en önemli koşullarından bir tanesi de çocuğun sosyalleşmesi sırasında ona saldırgan olmayan rol modeller sunulmasıdır. Eğer çocuk yetişirken ailesinden, yetiştiği çevresinden, izlediği programlardan veya oynadığı bilgisayara oyunlarından sorunların saldırganlık yoluyla çözüldüğünün görüyorsa, saldırganlığın sorun çözücü bir davranış olduğunu öğrenir ve bunu kendi yaşamında da uygulamaya koyar (Kağıtçıbaşı, 2010: 393).

Katılımcı okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin akran zorbalığının olası nedenleri arasında okul ve okula ilişkin faktörlerin de olabileceği yönünde görüş bildirdikleri görülmüştür. Çalışmaya katılan öğretmenlerin öğrencileri zorbalığa iten sebepler arasında okulun fiziksel şartlarını gösterirken okul yöneticilerinin bundan hiç bahsetmemesi dikkat çekicidir. Öğretmenler öğrencilerin okul içinde enerjilerini atabilecekleri yeterince büyüklükte oyun alanlarının olmaması ya da herhangi bir spor aktivitesi yapacakları alanların olmaması onların enerjilerini atabilmeleri için birbirleriyle çatıştıklarını söylemektedirler. Bunun dışında hem katılımcı okul yöneticileri hem de öğretmenler öğrencilerin okuldaki diğer arkadaşlarından kendilerini üstün görmek için de zorbalığa başvurduğu yönünde görüş bildirmişlerdir. Özellikle erkek öğrenciler arasında yaygın olan bu görüşü İngiltere’de yapılan bir çalışma desteklemektedir. Bu çalışmaya göre öğrencilerin okullarda saldırgan davranışlarda bulunarak başkalarına karşı duyarsız bir tutum içinde olmanın sertliği ve güçlerini göstermenin bir yolu olarak akran zorbalığını tercih ettikleri görülmüştür (Askew, 1989

akt. Rigby, 2007). Bilgiç ve Yurtal (2009) yapmış olduğu çalışmaya sonuçlarına göre olumlu sınıf iklimi algısına sahip olan öğrencilerin öğretmenlerinin paylaşımcı, rahatlatıcı ve destekleyici olduğunu bu sebeple de bu öğrencilerin diğer öğrencilere göre zorbalığa eğilimlerinin düşük olduğu görülmüştür. Bu çalışma da katılımcı okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin akran zorbalığını artıran bir etkenin de öğretmen ilgisizliği ve davranışları olduğu görüşünü desteklemektedir.

5.1.5. Okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin akran zorbalığının önlenmesine ve müdahale edilmesine yönelik görüşleri

Katılımcı okul yöneticileri ve öğretmenlerin okullarındaki akran zorbalığını önlemeye yönelik üç temel strateji geliştirdikleri görülmektedir. Birincisi akran zorbalığına yönelik farkındalık düzeyini arttırmak amacıyla yapılan veli ve öğrenci eğitimleri, ikincisi akran zorbalığının sık yaşandığı yerlere yönelik güvenlik önlemleri alınması ve denetiminin sağlanması, üçüncüsü akran zorbalığı davranışına katılan öğrencileri kültür, sanat ve sportif faaliyetlere yönlendirmesi. Okul yöneticileri ve öğretmenler akran zorbalığına ilişkin yapılan eğitimlerin öğrencilerin farkındalık düzeylerini arttırdığına ancak akran zorbalığını gösterme davranışının sıklığında herhangi bir etkisinin olmadığını düşünmektedir. Yavuzer ve Üre (2010) öğrencilerde saldırganlığı önlemek amacıyla yapmış olduğu psiko-eğitimin öğrencilerin fiziksel saldırganlık, düşmanlık ve öfke puanlarını azalttığını; ancak sözel ve dolaylı saldırganlık üzerinde bir etkisinin olmadığı tespit etmiştir. Çalışmaya katılan rehberlik öğretmenleri öğrencilerle çalışırken daha küçük gruplar halinde ve teknik olarak drama gibi yöntemler kullanıldığında eğitimin amacına ulaştığını belirtmişlerdir. Okul yöneticileri velilere yönelik yapılan eğitimlere genel olarak akran zorbalığı davranışında izleyici konumunda olan öğrencilerin velilerinin katıldığını zorba ve mağdur statüsündeki velilerin bu tür eğitimlere katılım konusunda isteksiz olduklarını bildirmişlerdir. Bu bağlamda bakıldığında ailelere verilen eğitimin zorba ve mağdur öğrenciler açısından bir anlamı olmadığı sonucu çıkarılabilir. Okulda yapılan her kurul ve zümre toplantısında akran zorbalığı ve şiddet konusundan bahsedildiği belirtilmekle beraber katılımcı öğretmenlerin okul yöneticilerini toplantıda bahsetmekle sorumluluklarını bitirdiklerini düşündüklerini ifade etmişlerdir. Öğretmenlerimiz bu eğitimlerin konferans şeklinde olduğu ve kalıcılığının olmadığı görüşündedirler. Bazı okul yöneticileri ve öğretmenler okullarında değerler eğitimi uygulandığını yardımlaşma, paylaşma, saygı gibi değerler

üzerinden öğrencilerle konuşulduğunda olumlu bir okul iklimi yaratıldığını bunun sonucunda da akran zorbalığı gibi problemlerin önüne geçildiğini belirtmişlerdir. Sosyal kontrol teorisi toplum içindeki güçlü sosyal bağların üyeleri arasında suç ve düzensizliği azalttığını kabul eder. Birbirine karşı güçlü bağlara sahip insanları bulunduğu topluluklarda norm ve davranışlara daha çok uyulur böylece yasa dışı davranışlara başvurma ihtimali de azalır (Birch, 2016). Değerler eğitimi bu teori kapsamında düşünürsek okulda kültürel değerlerle birbirine bağlı olan öğrencilerin problemlerini çözerken akran zorbalığı gibi olumsuz davranışlara başvurmayaacağı görülebilir. Bununla beraber olumlu okul ikliminin okullarda karşılaşılan akran zorbalığı davranışlarını azalttığına ilişkin yapılan çalışmalar yukarıdaki ifadeleri desteklemektedir (Çalık, Özbay, Özer, Kurt ve Kandemir, 2009) .

Katılımcı okul yöneticileri ve öğretmenler sıkı bir denetimin de akran zorbalığını önlemede ön koşul olduğuna inanmaktadır. Okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin yetersiz denetimi okullarda görülen akran zorbalığı davranışlarını arttırmaktadır (Garip ve Şavkın, 2008 akt. Kanık, 2010) Çalışmamızda akran zorbalığının gerçekleştiği yerlere ilişkin sorunun cevabı olarak da okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin denetimin az olduğu zaman ve yerlerde akran zorbalığı ile sık karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Alan yazında yapılan çalışmalara bakıldığında okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin bu görüşünün desteklendiğini görmekteyiz. Zorba / mağdur sorunlarının gelişiminde anahtar faktörler, akran ortamındaki bir veya daha fazla saldırgan öğrencinin varlığı ve uyanık yetişkin gözetimi eksikliğidir (Olweus ve Breivik, 2014: 2599). Okul yöneticileri ve öğretmenlerin zorbalığa neden olan ailesel ve bireysel etkenler üzerinde kontrol imkânları yoktur ancak okullarda gerçekleştirilecek uygun denetim, müdahale ve olumlu okul iklimi ile akran zorbalığı sorunları ciddi oranda azaltılabilir (Kanık, 2010). Katılımcı okul yöneticileri özellikle öğrenci tuvaletlerinde gerçekleşen zorbalık olaylarını önlemek için katlarda nöbetçi öğretmen belirlerken tuvaletleri kontrol etmede cinsiyet faktörünün sorun teşkil etmeyeceği şekilde düzenlediklerini bildirmişlerdir. Ayrıca okullarında bir dizi fiziksel düzenlemeye giderek (kamera sistemleri, sınıf kapılarına camlı bölmeler yapmak, okulun depo gibi alanlarını kapatmak, 8. Sınıf öğrencileri ile daha küçük sınıfların giriş çıkış kapılarında düzenleme yapmak) akran zorbalığı gibi olumsuz davranışların önüne geçtiklerini ifade etmişlerdir. Nitekim fiziki güvenlik ve önleyici tedbirler alınması psikolojik güvenlik hissiyatına destek

olmaktadır. Kamera sistemleri kurmak, okulun izbe yerlerini kullanıma kapatmak gibi fiziki güvenliğe yönelik olarak alınacak ek tedbirler öğrenciler arasında güvenlik algısının oluşmasında etkili olacaktır (Küçükay, 2019).

Katılımcı okul yöneticileri ve öğretmenler genel olarak okulda yaşanan olumsuz davranışları azaltmak için okullarında sosyal-kültürel ve spor faaliyetler gibi ders dışı etkinlikler düzenlediklerine yönelik görüş bildirmişlerdir. Alan yazına bakıldığında öğrencilerin sosyal etkinliklere katılımının onların akademik başarısına, olumlu akran ilişkilerine, etkili öğrenme fırsatlarına katılımına ve aile uyumuna katkıda bulunduğu belirtilmiştir (Awbrey, Longo, Lynd ve Payne, 2008). Sosyal etkinliklere katılımın kişiler arası becerilerin kazanılmasında, akran gruplarına üyeliği kolaylaştırmasında, okula ilişkin güçlü bağlar kurmasına ve okul içinde sosyal ilişkileri geliştirmesine büyük katkıları vardır. Bu sebeple sosyal etkinliklere katılım öğrencilerin başarılarının artmasına ve okuldaki olumsuz davranışları azaltmasındaki etkileri açıktır (Wilson, 2009). Öğrencileri sosyal etkinliklere yönlendirmenin zorba öğrencilerin akran gruplarına karşı olumlu bir tutum geliştirmesinde böylece olumsuz davranışlarında azalmaya gideceği, mağdur öğrencilerin ise bir gruba dâhil olmanın kendine getireceği özgüven ve özsaygı sayesinde zorbalıkla başa çıkabileceği açıktır.

Akran zorbalığı davranışlarını önlemek kadar bu davranışlar gerçekleştiğinde yapılan müdahaleler de önemlidir. Bu anlamda katılımcı okul yöneticilerimiz ve öğretmenlerimiz bu tür davranışlarla karşılaştıklarında okullarında ne yapıldığına ilişkin şu şekilde görüş bildirmişlerdir; akran zorbalığı davranışını gösteren ve maruz kalan öğrencilerle konuşmak, veliyi bilgilendirmek, öğrencileri okul rehberlik servisine yönlendirmek ve ceza-i yaptırım uygulamak. Akyol Atış, Yıldız ve Akman (2018) öğretmenlerle yaptığı çalışmada akran zorbalığına müdahale etmekle ilgili olarak zorba ve mağdur öğrencilerle konuşma, onları rehberlik servisine yönlendirme ve veli ile işbirliği içine girme gibi stratejiler uyguladıkları tespit edilmiştir. Çevlik Akar (2013) akran zorbalığına müdahale edilmesine ilişkin okul yöneticilerine yönelik yaptığı çalışmada, okul yöneticileri öncelikle öğrenciyle konuştuklarını ve arkasından rehberlik servisine yönlendirdikleri durumun ciddiyetine göre de öğrenci davranış değerlendirme kurulunda öğrencinin davranışlarının görüşüldüğünü bildirmiştir. Olweus (1993) akran zorbalığını müdahaleye ilişkin geliştirdiği programının bireysel bağlamında kısmında hem zorba ile hem de mağdur öğrencilerle zorbalık hakkında ciddi konuşmalar yapıldığı

bildirilmiştir. Bir öğretmenimiz özellikle zorba öğrencilerle olumlu bir dil kullanarak konuşulduğunda problemin eskiye nazaran azaldığını ifade etmiştir. Araştırmalara övgü ve methetmenin davranışların olumlu yönde değişmesinde büyük katkı sağladığı öğrenciyi olumlu davranışlar göstermek için cesaretlendirdiği görülmüştür (Küçükay, 2019). Cezanın herhangi bir yaptırımına inanmadığını söyleyen bir okul yöneticimiz okul içinde zorbalık yapan öğrencilerin bir şekilde diğer arkadaşları tarafından yalnızlaştırıldığını ifade etmiştir. Okul yöneticisine göre uyarma ve kınama cezasına göre bu yöntem olumsuz davranışların azaltılmasında ve -dışlanma korkusuyla- bu davranışların yapılmasına engel olduğunu ifade etmiştir. Caydırıcı etki meydana getiren ancak dışlanmak, kurallara uyan diğer kişilerin tepkilerini almak gibi resmi olmayan yaptırımların çocuklar ve ergenler arasında kanunlara gelme korkusundan daha güçlü bir etkiye sahip olduğu yapılan çalışmalarla belirlenmiştir (Küçükay, 2019).

Okul yöneticilerinin (9/18) bir kısmı ile öğretmenlerin (6/20) bir kısmı akran zorbalığı yapan öğrencinin davranışlarının görüşülmesi için Öğrenci Davranış Değerlendirme kuruluna yönlendirdiklerini burada öğrencinin davranışına göre herhangi bir caydırıcılığına inanmamalarına karşın davranışın türüne göre uyarma ya da kınama cezası verdiklerini belirtmişlerdir. Öğrencinin olumsuz tutum ve davranışlarının devamında ise öğrenciyi ilçe disiplin kuruluna sevk ettikleri ilçe takdir ederse okul değişikliğine gidildiğini ifade eden okul yöneticileri ve öğretmenler bu cezanın genel olarak daha yararlı olduğuna inanmaktadırlar. Ceza ile okullarda yaşanan tüm olumsuz davranışları ortadan kaldıramayacağımız ortadadır; ancak cezanın istenmeyen bir takım olumsuz davranışları azaltmakta etkili olduğunu bilinmektedir. Burada önemli olan hangi cezanın hangi davranışa verildiğidir çünkü ceza suçluyu bazen cesaretlendirebilmekte bazen de davranışını azaltabilmektedir. Bu konuda davranışa göre verilen cezanın iyi tespit edilmesi çok önemlidir (Küçükay, 2019). Alan yazınla çalışmamamızın bulgularının benzer olduğu görülmektedir. Bununla beraber genel olarak okullara bakıldığında akran zorbalığını önlemeye ve müdahale etmeye yönelik ciddi bir plan programın olmadığını görmekteyiz. Okul yöneticileri ve öğretmenler akran zorbalığını fark ettikleri zaman olaya kendilerince bir sıralama ile müdahale etmektedirler.

5.1.6. Okul yöneticilerinin akran zorbalığının çözümü konusunda öğretmenlerden beklentilerine ilişkin görüşleri

Katılımcı okul yöneticilerimiz akran zorbalığının çözümü konusunda okullarında görev yapan öğretmenlerden öğrenci ve veli ile sürekli ve etkili bir iletişim kurmasını, nöbet gibi görev ve sorumluluklarını yerine getirmesini ve branşları ne olursa olsun ders planlarına akran zorbalığı gibi olumsuz davranışları önleyecek değerlerin eklemelerini beklediklerini bildirmişlerdir. Katılımcı okul yöneticilerimizin büyük çoğunluğu (13/18) öğrenci ile kurulan sağlıklı bir iletişimin okulda öğrenciler arasında yaşanan birçok olumsuz davranışın önüne geçeceğini düşünmektedir. Wang, Berry ve Swearer (2013) yaptıkları çalışmada öğretmenle öğrenci arasındaki olumsuz ilişki öğrencilerin zorbalığa karşı olumlu tutum geliştirmesine sebep olduğunu tespit etmişlerdir. Okul yöneticileri öğretmenlerin okulda bulundukları saatlerin çoğunu derse girmeye ayırdıkları, derse girmedikleri saatleri ise okul dışında geçirmeleri, müfredat yetiştirme kaygısı ile derslere yoğunlaşırken öğrenci davranışları ile yeterince ilgilenemediklerini düşünmektedirler. Yavuzer ve Üre (2010) okullarda saldırganlığı önleme üzerine yapmış oldukları çalışmada psiko-eğitim alan öğretmenlerin öğrenciyi başarmaya yönlendiren olumlu bir sınıf iklimi oluşturup, yüksek düzeyde öğrenciyle iletişim becerilerini arttırdıklarında öğrencilerin kendilerini destekleyen öğretmenlerin sayesinde saldırganlık puanlarında düşüş yaşandığı gözlenmiştir.

Okul yöneticileri eğitim ve öğretim faaliyetlerini öğretmen-öğrenci-veli bileşenlerinin etkili bir iletişimi ile yürütülebileceğine, bu sebeple öğrencinin davranışlarını olumlu yönde değiştirmenin hızlı ve kalıcı olabilmesi için öğretmenlerin öğrenci velileriyle işbirliği içine girmeleri gerektiğine inanmaktadırlar. Okul yöneticilerinin bu görüşü Orta Öğretim Kurumları Yönetmeliği Madde 158’de okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin veli işbirliğine ilişkin sorumlulukları şu şekilde ifade edilmektedir:

“ Öğrencilerin; çevre, okul çalışanları ve diğer öğrenciler tarafından fiziksel ve ruhsal yönden zarar görmemeleri için dedikoduya, zorbalığa, tehdide, sataşmaya ve onur kırıcı her türlü lakap takılmasına karşı korunması. konularında veli veya aileyle diğer ilgili kurum ve kuruluşlarla da işbirliği yapılarak gerekli tedbirler alınır.”

Argon ve Kıyıcı (2012) ailelerin eğitim sürecine katılmasına ilişkin yapmış olduğu çalışmaya göre ailelerin eğitim sürecine katılmasının öğrencinin performans ve başarısını arttırdığına, aileleri eğitim sürecine katılmayan öğrencilerde ise bir takım

davranış bozuklukları ve disiplin sorunları, isteksizlik, akademik başarısızlık görüldüğü tespit edilmiştir. Yapılan çalışmalar okul yöneticisi, öğretmen ve okul personelinin velilere karşı olumsuz tutum sergilemesi eğitim öğretim süreçlerine katılmasını engellediğini tespit etmiştir (Chan ve Sheug, 1997). Veli ile olan sağlıklı ve etkili bir iletişim neticesinde eğitim öğretim sürecine katılan aileler sayesinde öğrencilerin hem okul kurallarına uyması hem de okuldaki istenmeyen davranışlarının azalmasını sağlanabilir.

Araştırmalar okullarda yaşanan akran zorbalığının denetimin az olduğu yerlerde gerçekleştiğini bildirmektedir. Bu bağlamda okul yöneticileri öğretmenlerin okul içindeki nöbet görevlerini dikkatli yaptıklarında olumsuz davranışların azalacağını düşünmektedirler. Çocukların okulda en çok risk altında bulunduğu zaman dilimleri teneffüs saatleridir. Öğrencilerin dinlenebilmesi için teneffüs saatleri muhakkak olmalıdır. Bu saatlerde çocuğu koruma görevi başta nöbetçi öğretmenlere düşmektedir (Kıral ve Kepenekçi, 2018). Okul Öncesi ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği Madde–44 nöbetçi öğretmenin görevlerinin öğretmenler kurulunda görüşülüp kararı bağlanması gerektiğini ifade etmektedir. Günay ve Özbilen (2014) okulun güvenlik ve disiplin gibi ihtiyaçlarının giderilmesinde nöbetçi öğretmenlerin büyük bir rolü olduğunu ifade ederken, Posluoğlu (2014) nöbetçi öğretmen uygulamasının amacını şu şekilde tanımlamıştır. Teneffüs saatlerinde koridor, okul bahçesi, lavabolar, yemekhaneler, merdivenler vb. gezerek öğrencilerin sürekli kontrol altında tutulmasını sağlamak ve dolayısıyla öğrenciler arasında baş gösterebilecek fiziksel ve psikolojik şiddet gibi olayların önüne geçmektir. Alan yazında nöbetçi öğretmen uygulamalarının okullarda akran zorbalığı gibi disiplin problemlerini önlemede etkin olduğunu görmekteyiz. Yukarıda bahsi geçen yönetmelikte nöbet görevinin müdür yardımcıları için de var olduğunu görmekteyiz. Bu anlamda nöbet süresince okul yöneticileri öğretmenleri yalnız bırakmamalı onlara destek olmalıdır.

Katılımcı okul yöneticilerimizin küçük bir kısmı da öğretmenlerin ders planlarının içine kardeşlik, paylaşma, yardımlaşma gibi değerleri işlemenin de okulda istenmeyen davranışları azaltacağına düşünmektedir. Bu anlamda öğretmenler kurul toplantılarında öğretmenlerden bu beklentilerini dile getirdiklerini ifade etmişlerdir.

5.1.7. Öğretmenlerin okullarında akran zorbalığının çözümüne ilişkin görüşleri

Katılımcı öğretmenlerin okullarında akran zorbalığını önlemeye ve müdahale etme konusunda okul yönetimlerinden beklentileri sorulduğunda öğretmenlerin büyük çoğunluğunun (16/20) akran zorbalığına yönelik farkındalık düzeyinin artmasına amacıyla öğrenci-veli-öğretmen eğitimlerinin verilmesi gerektiğini düşünmektedir. Öğretmenlerden bir kısmı (7/20) okul yönetimlerinin öğretmenle öğrenciyi bir araya getirecek kültürel faaliyetler düzenlemenin öğrencilerin olumsuz davranışları üzerinde azaltıcı bir etkisi olduğunu düşünmektedirler. Katılımcı öğretmenlerimizden iki tanesi okul dışı saatlerde veli izniyle öğrencilerle sinema, tiyatro ya da sportif faaliyetlere katıldıklarını bildirmiş olup bunun olumsuz davranış gösteren öğrencilerin davranışlarını düzenlemesinde faydası olduğunu gördüğünü bildirmiştir.

Öğretmenlerimiz okul genelinde tüm paydaşların – öğrenci, öğretmen, veli, okul yöneticisi, okul personeli- katılacağı akran zorbalığını önlemeye yönelik bir programın okullarındaki istenmeyen davranışları azaltmada etkisi olacağını düşünmektedirler. Kartal ve Bilgin (2007) ilköğretim okullarında akran zorbalığını önlemeye yönelik geliştirmiş olduğu program neticesinde zorbalığın türü ve sıklığına, zorbalığa karşı yaptıklarına ve okul iklimine yönelik öğrenci görüşlerinde ön ve son testler arasında anlamlı ve olumlu değişiklikler ortaya çıkmıştır. Önder Cenkseven, Yurtal ve Özsezer Bulut (2016) yapmış olduğu çalışmada akran zorbalığını önlemede en etkili olarak belirtilen ilk üç strateji okulun tamamına yönelik olumlu davranışları destekleme uygulamaları, zorbalığı önleme ve müdahaleye yönelik okul politikası ve resmi raporlama yöntemleri olduğunu belirtmişlerdir.

Katılımcı öğretmenlerimizin (4/20) küçük bir kısmı okul yönetimi tarafından eğitim öğretim yılının başında öğrencilere Okul Öncesi ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliğinde belirtilen öğrenci davranış değerlendirme kurulunun işlevlerini ve hangi davranışların ceza alıp almayacağına ilişkin toplantılar yapıldığını ifade etmişlerdir. Öğretmenlerin görüşlerine göre öğrenci davranış değerlendirme kurulu okullarda çok aktif işlememektedir. Öğrenciler yaptıkları akran zorbalığı gibi olumsuz davranışların ceza-i bir karşılığı olmadığını gördüklerinde davranış tekrar etmekte, mağdur olan öğrencilerin okula olan güvenleri azalmaktadır. Bu süreçte okulda akran zorbalığı yaygınlaşmaktadır. Öğrencilere yaptıkları olumsuz davranışın karşılığında

yönetmelikçe belirlenen ceza anında uygulandığında ceza hem zorba öğrenci için hem de zorbalığa niyet eden izleyiciler için caydırıcı olur görüşünü ifade etmişlerdir. Küçükay (2019), bir kişinin cezayı gerektiren bir davranışının, başlangıçta hafif düzeyde cezalandırılması, kişiyi daha sonraki cezaya karşı bağışıklı hale getireceğini, cezanın tutarlılığı, cezanın davranıştan hemen sonra gelmesi ve ilk cezanın şiddetli olması gibi faktörler ise cezanın etki düzeyini artırmasına yol açacağını bildirmiştir.

Katılımcı öğretmenlerimizden (2/20) teneffüslerde nöbet için belirlenen alanların geniş olmasının öğrenci davranışlarını kontrol etmede öğretmenin işini güçleştirdiğini bu sebeple akran zorbalığı yapan öğrencileri zaman zaman fark edemedikleri için müdahalede bulunamadıklarını bildirmişlerdir. Günay ve Özbilen (2014) çalışmasında öğretmenlerin nöbet tutarken öğrencilerin yoğun olarak bulunduğu bölgede sabit bekleyerek gözlem yaptıklarını tespit etmişlerdir. Okullarımızın mevcut sayıları ve fiziksel alanları düşünüldüğünde öğretmenlerin nöbet alanlarının daraltılması ve nöbete yardım edecek güvenlik görevlilerinin okulda bulunması öğrencilerin gözlemini ve takibini kolaylaştıracağından herhangi bir zorbaca davranışta öğrencilere anında müdahale edilmesini sağlayacaktır.

5.1.8. Okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin akran zorbalığı ile baş etmede kullanılacak ideal çözüm önerileri

Katılımcı okul yöneticileri ve öğretmenlere ülkemiz genelinde akran zorbalığını problemlerini önlemek için neler yapılabileceğine ilişkin görüşleri sorulduğunda hem okul yöneticilerinin (15/18) hem de öğretmenlerin (11/20) büyük çoğunluğunun okul yöneticileri, öğretmen, veli ve öğrencinin iletişim becerileri, akran zorbalığı ve şiddet konularında eğitim alması gerektiğini düşündüklerini ifade etmişlerdir. Çalışmamız süresince akran zorbalığını önlemede veli eğitimi hem okul yöneticileri hem de öğretmenlerin çok önemsendiği görülmüştür. Okul yöneticileri ve öğretmenler okul içinde koyulan kurallarda bile veli desteğini almadıklarında yürütemediklerini ifade ederken bir okul yöneticimiz muhtarlar, yerel yönetimler, sağlık bakanlığı ortak hareket ederek çocuk daha dünyaya gelmeden önce ana-babalık eğitimi yapılması gerektiğini ortaokula geçen çocuklar için velilerin eğitilmesi konusunda geç kalındığını ifade etmesi ilgi çekicidir. Akyol Atış, Yıldız ve Akman (2018) yapmış olduğu çalışmada da öğretmenler rehber öğretmenler tarafından verilecek veli eğitiminin yararlı olacağına

inanmaktadırlar. Zorba öğrencilerin ailelerinin disiplin yöntemi olarak fiziksel cezayı kullandığı, aile içinde bireylerin birbirlerine zorbalık yaptığı ve zorbalık yapmanın bireye güç ve önem duygusu verdiğini çocuğa yansıttığı, çocuğu bazen aşırı serbest bırakıldığı bazen de sıkı bir kontrol altında tutulduğu tutarsız ebeveynlik anlayışının hâkim olduğu görülmektedir (Batche, 1997). Alan yazına bakıldığında özellikle zorba ve mağdur olan çocukların ailelerinin iletişim becerileri ve anne-babalık üzerine eğitim almalarının öğrencilerin olumlu davranış geliştirmesinde büyük katkı sağlayacağı açıktır. Katılımcılar öğretmen ve öğrencilere yönelik iletişim beceriler, akran zorbalığı ve şiddet konulu eğitimlerinde okulda istenmeyen davranışları azaltacağını düşünmektedirler.

Hali hazırda ortaokul düzeyindeki kurumlarda sadece 8. Sınıflarda Rehberlik ve Kariyer Planlama dersi şube rehber öğretmenler tarafından verilmektedir. Katılımcı okul yöneticilerimiz ve öğretmenlerimiz eskiden olduğu gibi 5.,6. ve 7. Sınıflara da tekrar rehberlik ders saati konulması ve bu saatlerde öğrencileriyle daha rahat ilgilenebileceklerini ifade etmektedirler. Öğretmenlerimiz müfredatı yetiştirme kaygısı ile öğrenci davranışları ile ilgilenemediklerini bunun da olumsuz davranışların yaygınlaşmasına sebep olduğunu ifade etmektedirler. Örneğin Ö₆ ve Ö₈ kodlu öğretmenlerimiz durumu şu şekilde ifade etmektedirler. *“Müfredatı yetiştireceğim diye öğrencilerimi dinleyemiyorum.”*, *“Rehberlik saatleri yeniden konulmalı zaman darlığından öğrencilerin sorunlarını dinleyemiyorum ya da öteliyorum”*. Çalışmamıza katılan rehberlik ve psikolojik danışma branşındaki öğretmenlerimiz ile okul yöneticilerimizin bir kısmı (3/18) ise öğrenci başına düşen rehber öğretmen sayısını yeterli bulmadıklarını ifade etmektedirler. Ö₁₂ kodlu öğretmenimiz durumu şu şekilde açıklamaktadır *“Okullardaki rehber öğretmen sayısı arttırılmalı. 1200 öğrenci var ve ben tek başıma çalışıyorum. Öğrencilere sorun olduğunda o da yetişebilirsem müdahale edebiliyorum çok verimli zamanlar geçirdiğimi söyleyemem”*. Rehberlik öğretmenleri ve psikolojik danışmanlar okullarda akran zorbalığı gibi olumsuz davranışların önlenmesinde büyük rol oynamaktadır. Eğitimleri gereği okul temelli ruh sağlığı uzmanları olan rehberlik ve psikolojik danışman öğretmenleri okul içinde zorbalık davranışlarını önlemeye ilişkin yapılacak programlarda anahtar rolü oynayabilirler (Cenkseven, Yurtal ve Özsezer Bulut, 2016). Power Elliot ve Harris’in (2012) yaptığı çalışmada okul ortamında okul yöneticileri ve diğer branşlardaki öğretmenlerle

kıyaslandığında rehberlik öğretmenlerinin zorbalığa daha iyi tepki verebileceği görülmüştür. Alan yazına bakıldığında hem rehberlik ders saatleri açısından hem de öğrenci başına düşen rehberlik öğretmeni sayısının artmasının okulda zorbalıkla birlikte diğer olumsuz davranışların önlenmesinde önemli olduğu görülmektedir.

Akran zorbalığının nedenleri arasında akademik başarısızlığı gösteren tek bir okul yönetici olmasına karşın hem okul yöneticileri hem de öğretmenler akademik başarısızlık gösteren öğrenciler için onların yetenekleri doğrultusunda gidebilecekleri mesleki ortaokullar açılmasının okullardaki olumsuz davranışları azaltacağı görüşündedirler. Pekel Uludağlı ve Uçanok (2005) 5. ve 6. Sınıf öğrencilerini akademik başarı açısından karşılaştırdıklarında zorba/kurban çocukların karışmayan çocuklara göre akademik başarılarının düşük olduğunu tespit etmişlerdir. Katılımcı öğretmenler ve okul yöneticileri bu öğrencileri destekleyip akademik alandaki başarılarını arttırmak gibi bir çözüm önerisi yerine onları yetenekleri doğrultusunda başka okullara yönlendirmek istemesi dikkat çekici bir sonuçtur.

Katılımcı öğretmenlerin okulların mevcut şartlarına uygun ülke genelinde hazırlanacak ve okulun tüm paydaşlarının katılacağı bir akran zorbalığı önleme programının okullarda yaşanan akran zorbalığını azaltacağını görüşündedirler.

Çevre düzleminde katılımcı okul yöneticilerimiz ve öğretmenlerimiz okullarda akran zorbalığı ve diğer olumsuz davranışların azaltılması için okulların birer yaşam haline getirilmesi gerektiğine yönelik görüş bildirmişlerdir. Bir okul yöneticimiz (Y₁₃) “Okul binalarımız küçük, sınıf sayılarımız az buna karşın mevcutlarımız kalabalık. Öğrenciye nefes alacak yer bırakmamışız. Özellikle okulların bahçe alanları genişletilmeli ki öğrenciler enerjilerini burada atsınlar.” diyerek özellikle yeni yapılan okul binalarında koridorlara çok geniş alan verilip bahçenin küçük tutulmasının öğrenciler üzerinde yarattığı olumsuz etkilerden bahsetmiştir. Yapılan çalışmalarda genel olarak, Türkiye’de okul bahçelerinin daha çok beton veya asfalt yüzeylere sahip, doğal peyzaj öğeleri, oturma-dinlenme alanları, aktif ve yaratıcı oyun mekânları bakımından yetersiz olduğu, okul bahçesi tasarımlarının okul bahçesinin bizzat kullanıcısı olan çocuğun ihtiyaç ve istekleri dikkate alınmadan yapıldığı belirtilmektedir. Dolayısıyla bu gibi eksiklikler veya yetersizlikler öğrencilerin boş zamanlarını değerlendirememeye, gerilim

ve saldırganlık gibi sonuçlar yaratabilmektedir (Aydın Türk, 2018). Alan yazınla okul yöneticilerimizin ve öğretmenlerimizin görüşlerinin uyduğu görülmektedir.

Katılımcı okul yöneticilerin ve öğretmenlerin okullarda yaşanan akran zorbalığı davranışlarını TV ve bilgisayar oyunlarının arttırdığını düşünmektedirler. Televizyon ve film şiddetine maruz kalma konusundaki araştırmalar şiddetli video oyunları oynamanın agresif davranışları artıracaklarını göstermektedir (Anderson ve Bushman, 2001). Bu bağlamda Milli Eğitim Bakanlığının RTÜK’le işbirliğine girerek şiddet kültürünün kutsandığı dizi ve filmlere kısıtlama yoluna gidilmesi, ayrıca ebeveynlere yönelik güvenli internet kullanımına ilişkin eğitimler verilmesi gerektiği yönünde okul yöneticilerimiz ve öğretmenlerimiz görüş bildirmişlerdir.

Katılımcı okul yöneticileri ve öğretmenler öğrencilerin okul dışında kalan vakitleri geçirecekleri sosyal spor faaliyet alanların arttırılmasının öğrencilerin davranışlarını olumlu yönde etkileyeceği yönünde görüş bildirmişlerdir. Bir okul yöneticimiz *“Aslına bakarsanız çocukların sosyal etkinliklere yönlendirilmesi de çok önemli. Çocuk herhangi bir spor dalıyla sanat dalıyla ilgilenmediği zaman başka bir seçeneği kalmıyor. İlçe genelinde hem zorbalık yapan hem de mağdur olan öğrenciler tespit edilip ortak bir çalışma yaptırılabilir.”* Yapılan araştırmalar spor ve sanatsal etkinliklere katılımın gençlerde saldırgan davranışlarının azaltılmasına destek olduğunu ortaya çıkarmıştır (Vardar, 2015).

5.2. Öneriler

Bu bölümde araştırma sonucunda ulaşılan sonuçlara göre uygulamacılara ve araştırmacılara yönelik öneriler sıralanmıştır.

5.2.1. Uygulayıcılara Yönelik Öneriler

- Okul yöneticilere ve öğretmenlere hizmet içi eğitim verilerek akran zorbalığına ilişkin farkındalık ve duyarlılık düzeyleri arttırılabilir.
- Okul yöneticilerinin, öğretmenlerin, velilerin ve okulda çalışan diğer personelin ve öğrencilerin akran zorbalığı konusunda ortak bir düşünceye sahip olabilmesi için okulun tüm bileşenlerinin hazırlanacak eğitimlerle akran zorbalığını çok iyi tanması sağlanabilir.

- Öğrencilerin zorba ya da mağdur olmasında aile etkisinin çok önemli olduğu görülmektedir. Bu anlamda eğitimcilere velilerine yönelik olumlu ana- baba tutumu geliştirme, aile içi iletişim becerilerini iyileştirme, anne baba olarak doğru rol model olma, aile içi problemleri sağlıklı bir şekilde çözme konularında eğitimler vermesi önerilebilir.
- Çalışmaya katılan öğretmenlerin müfredatı yetiştirme kaygısı ile öğrenci davranışlarına yeterince zaman ayıramadıkları görülmüştür. Bu anlamda en azından sınıf rehber öğretmenliği yaptığı sınıftaki öğrencileri tanınması, onların davranışlarına eğilmesi için daha önceden bakanlıkça plan ve programı belli olan rehberlik dersleri yeniden 5., 6. ve 7 sınıfların ders programlarına eklenebilir.
- Velilere çocuklar için güvenli ve sınırlı internet kullanımı eğitimleri verilebilir.
- Okullarda okul yöneticilerinin, öğretmenlerin, velilerin ve okulun diğer personelinin katılacağı akran zorbalığını önlemeye ve müdahale etmeye yönelik eğitim programları hazırlanabilir.
- Mağdur ve zorba öğrenciler okul rehberlik servislerince sosyal beceri, etkili iletişim, öfke kontrolü ve öfkeyi doğru biçimde ifade etme, akran ilişkileri gibi konularda eğitimler verilerek desteklenebilir.
- Okulda tüm öğrencileri birbirlerine yakınlaştıracak spor aktiviteleri, sanatsal ve kültürel faaliyetler düzenlenebilir. Bu faaliyetlerde mağdur ve zorba öğrencilere öncelik tanınabilir.
- Okullarda akran zorbalığının sık yaşandığı yerler ve zaman dilimleri belirlenip yetişkin gözetimi arttırılabilir.
- Görsel ve yazılı medyada saldırganlığı ve şiddeti özendirici yayınların MEB ile RTÜK işbirliğinde kaldırılması sağlanabilir.
- Okul kuralları belirlenirken öğrenciler ve veliler de sürece dâhil edilebilir. Belirlenen okul kurallarından tüm veliler, öğrenciler ve okul personeli haberdar edilip kurallara ödünsüz uyulması sağlanabilir.
- Öğrencilerin öğretmenleri, okul yöneticileri ve okulu ile güvenli bir bağ oluşturabilmesi için öğretmenlerin, okul yöneticilerinin ve öğrencileri bir araya getirecek sosyal etkinlikler düzenlenebilir.
- Özellikle mağdur öğrenciler özgüvenlerini arttırıcı kendini rahatça ifade edebileceği etkinliklere yönlendirilebilir.

- Okullarda olumlu davranışları ön plana çıkaran aktiviteler düzenlenebilir.
- Akran zorbalığının önlenmesinde akran arabuluculuğu ve akran destek sistemlerinden yararlanılabilir.
- Okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin öğrencilerle olan iletişimi iyileştirici hale getirecek eğitimler alması sağlanabilir.
- Okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin akran zorbalığını önleme konusunda okul içinde ilk işbirliği içine girdikleri birimin okul rehberlik servisi olduğu görülmüştür. İş yükleri çokluğu sebebiyle öğrencilerin olumsuz davranışlara rehberlik öğretmenlerinin yeterince eğilemediği düşünülmektedir. Bu bağlamda “ *Milli Eğitim Bakanlığına bağlı eğitim kurumları yönetici ve öğretmenlerinin norm kadrolarına ilişkin yönetmeliğinin, rehberlik alan öğretmeni norm kadrosu*” bölümünde güncellemeye giderek öğrenci sayısı başına düşen rehber öğretmen normu arttırılabilir.
- Okul binaları tasarlanırken öğrencilerin bireysel ve sosyal ihtiyaçlarını karşılayacak spor salonları, sanat atölyeleri, oyun alanları ve doğayla iç içe olabilecekleri yeşil alanlar yapılabilir.

5.2.2. Araştırmacılara Yönelik Öneriler

- Ülkemizde akran zorbalığına ilişkin okul yöneticilerine ve öğretmenlere yönelik çalışma sayısı az olduğundan bu konuda daha geniş kapsamlı çalışmalar yapılabilir.
- Araştırma bulgularından yola çıkılarak mağdur ve zorba öğrenciler ve ailelerini kapsayan çalışmalar yapılabilir.
- Bu araştırma İstanbul’da ki ortaokullarda çalışan okul yöneticileri ve öğretmenleri ile sınırlıdır. Bundan sonraki çalışmalar ilkokul ve ortaöğretim kurumlarını da içine alan daha geniş örneklemlemlerle yapıp bulgular karşılaştırılabilir.
- Okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin akran zorbalığını önlemeye ve müdahale etmeye yönelik stratejilerini değerlendirmek için öğrenci görüşlerine başvurulacak çalışmalar yapılabilir.
- Mevcut çalışma nitel araştırma yöntemlerinden durum deseni ile ele alınmıştır. Başka çalışmalarda farklı nitel araştırma yöntemleri ile nicel araştırma yöntemlerini bir arada kullanılarak ilgili çalışmaya farklı boyutlar kazandırılabilir.

KAYNAKÇA

- Ahmed, E. ve Braitwaite, V. (2004). Bullying and victimization: Cause for concern for both families and schools. *Social Psychology of Education*, 7, 35–54.
- Akduman, G. G. (2010). 7–14 yaş grubu çocuklarda akran istismarı ve kendi çözüm önerileri. *Kuramsal Eğitim Bilim*, 3 (2), 13–26.
- Akgün, S. (2005). Akran zorbalığının anne-baba tutumları ve anne-baba ergen ilişkisi açısından değerlendirilmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Akyol Atış, N., Yıldız, C., Akman, B. (2018). Öğretmenlerin Akran Zorbalığına İlişkin Görüşleri ve Zorbalıkla Baş Etme Stratejileri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33 (2), 439–459.
- Alıkaşifoğlu, M. (2011). Akran istismarı. *Türk Pediatri Arşivi*, 46 (1), 31–34.
- Alkaya Ayaz, S. Avşar, F. (2017). Okul çağı çocuklarının akran zorbalığı durumları ile atılganlık düzeyleri ve ilişkili faktörlerin incelenmesi. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma dergisi*. 14 (3), 185–191.
- Anderson, C. A., ve Bushman, B. J. (2001). Effects of violent video games on aggressive behavior, aggressive cognition, aggressive affect, physiological arousal, and prosocial behavior: A meta-analytic review of the scientific literature. *Psychological Science*, 12 (5), 353–359.
- Anderson, G. (2007). The impact of bullying in school on the adolescent's sense of self. Unpublished Master Thesis, Faculty Human Sciences, University Of Pretoria: Güney Afrika.
- Argon, T., Kıyıcı, C. (2012). İlköğretim kurumlarında ailelerin eğitim sürecine katılımlarına yönelik öğretmen görüşleri. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19, 80–95.
- Arslan Özdiñer, S. (2008). Lise öğrencilerinde öz-kavram ve aile ilişkisinin akran zorbalığına etkisi, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Atalay, A. (2010). Akran zorbalığı gösterme ve akran zorbalığına maruz kalmanın cinsiyet, yaş, sosyoekonomik düzey, anne-baba tutumları, arkadaş ilişkileri ve benlik saygısı ile ilişkisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.
- Awbrey, C., Longo, A., Lynd, A. ve Payne, C. (2008). *Increasing social skills of elementary school students through the use of literature and role playing*. Saint Xavier University ve Pearson Achievement Solutions, Inc. Field Based Masters Programme, Chicago, Illinois.
- Ayas, T., Pişkin, M. (2011). Lise öğrencileri arasındaki zorbalık olaylarının cinsiyet, sınıf düzeyi ve okul türü bakımından incelenmesi. *İlköğretim Online*, 10 (2), 550–568.

- Ayas, T. ve Pişkin, M. (2015). Akran zorbalığı belirleme ölçeği ergen formu. *Akademik Bakış Dergisi*, 50, 316–324.
- Aydın Türk, Y. (2018). Öğrencilerin okul bahçelerindeki davranış biçimleri: Bir ilkokul örneği. *Social Sciences Studies Journal*, 4 (20), 3026–3036.
- Aypay, A., Durmuş, E. ve Aybek, E.C. (2016). Akran zorbalığı, okul tükenmişliği ve ebeveyn izlemesi arasındaki ilişki. *Uluslar Arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9 (43), 1389–1396.
- Bakioğlu, A. (2009). Çağdaş sınıf yönetimi. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Balanüye Dursun, I. (2007). Okul zorbalığına ilişkin öğretmen tutumlarının incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksel Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Baldry, A. C. (2003). Bullying in schools and exposure to domestic violence. *Child Abuse ve Neglect*, 27 (7), 713–732.
- Baltacı, A. (2018). Nitel araştırmalarda örnekleme yöntemleri ve örnek hacmi sorunsalı üzerine kavramsal bir inceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (1), 231–274.
- Bandura, A. (1978). *Social learning theory of aggression*. *Journal of Communication*, 28 (3), 12–29.
- Barboza, E.G., Schiamberg, B.L., Oehmke, J., Korzeniewski, J.S., Post, A.L., Heraux, G.C. (2009). Individual characteristics and the multiple contexts of adolescent bullying: An ecological perspective. *J Youth Adolescence*, 38, 101-121.
- Batsche, G.M. ve Knoff, H.M. (1994). Bullies ve their victims: Understanding a pervasive problem in the schools. *School Psychology Review*, 23, (2), 165–174.
- Batche, G.M. (1997). Bullying. George G. Bear, Kathleen M. Minke, Alex Thomas (Eds.). *Children's needs II : development, problems, and alternatives*. Bethesda MD: The National Association of School Psychologists.
- Bauman, S., ve Del Rio, A. (2005). Knowledge and beliefs about bullying in schools. *School Psychology International*, 26 (4), 428–442.
- Bauman, S., ve Del Rio, A. (2006). Preservice teachers' responses to bully scenarios: Comparing physical, verbal and relational bullying. *Journal of Educational Psychology*, 98, 219–231.
- Bauman, S. (2008). The role of elementary school counselors in reducing school bullying. *The Elementary School Journal*, 108 (5), 362–375.
- Bayraktar, F. (2006). İlköğretimde zorbalık ve kurban olma: ergenlik öncesi çocuklarda zorbaların, kurbanların, zorba/kurbanların ve katılmayan grubun karşılaştırması. *Türk Psikoloji Bülteni*, 38, 43–58.
- Beran, T. N. ve Tutty, L. (2002). Children's reports of bullying and safety at school. *Canadian Journal of School Psychology*, 17 (2), 1–14.
- Berger, S. K. (2007). Update on bullying at school: Science forgotten? *Developmental Review*, 27 (1), 90–126.

- Besag, V.E. (1993). Bullies and victims in schools (3. Published). *A guide to understanding and management*. Philadelphia: Open University Press.
- Bilgiç, E. (2007). İlköğretim birinci kademede görülen zorba davranışların sınıf değişkenleri ve atmosferi algılamalarına göre incelenmesi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Bilgiç, E. ve Yurtal, F. (2009). Zorbalık eğilimlerinin sınıf iklimine göre incelenmesi. *Eğitimde Kuram ve Uygulama* 5 (2), 180–194.
- Birch, P. (2016). Primary person-based crime prevention: an Australian case study. *The Journal of Forensic Practice*, 18 (4), 301–305.
- Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (1989). UNICEF https://www.unicef.org/turkey/crc/_cr23c.html
- Borg, G. M (1998). The emotional reactions of school bullies and their victims, *Educational Psychology: An International Journal of Experimental Educational Psychology*, 18 (4), 433–444.
- Borg, M. G. (1999). The extent and nature of bullying among primary and secondary schoolchildren. *Educational Research*, 41 (2), 137–153.
- Boulton J. M., Underwood, K. (1993). Bully/victim problems among middle school children. *European Education*, 25 (3), 18–37.
- Boulton, M. J. (1997). Teachers' views on bullying: Definitions, attitudes and ability to cope. *British Journal of Educational Psychology*, 67 (2), 223–233.
- Boulton, M. J. (1999). Concurrent and longitudinal relations between children's playground behavior and social preference, victimization, and bullying. *Child Development*, 70 (4), 944–954.
- Buchanan, P., ve Winzer, M. (2001). Bullying in schools: Children voices. *International Journal of Special Education*, 16 (1), 67–79.
- Burnukara, P. (2009). İlk ve orta ergenlikte geleneksel ve sanal akran zorbalığına ilişkin betimsel bir inceleme. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.
- Burnukara, P. ve Uçanok, Z. (2012). İlk ve orta ergenlikte akran zorbalığı gerçekleştiği yerler ve baş etme yolları. *Türk Psikoloji Yazıları*, 15 (29), 68–82.
- Büyükbaykal, G. (2007). Televizyonun çocuklar üzerindeki etkileri. *İletişim Fakültesi Dergisi*, 28, 31–44.
- Chan, B. Y. M., ve Sheung Chui, H. (1997). Parental participation in school councils in Victoria, Australia. *International Journal of Educational Management*, 11 (3), 102–110.
- Coloroso, B. (2003). *The bully, the bullied, and the bystander: From preschool to high school-How parents and teachers can help break the cycle of violence*. New York: HarperCollins Publishers.
- Craig, M. W. ve Pepler, J. D. (2003). Identifying and targeting risk for involvement in bullying and victimization. *Can J Psychiatry*, 48, 577–582.

- Criado Martinez, G. (2014). The world of bullying: An overview and reflexion. *Coolabah*, 13, 61–73.
- Crick, N. R., ve Bigbee, M. A. (1998). Relational and overt forms of peer victimization: A multiinformant approach. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 66 (2), 337–347.
- Crick, N. R., ve Grotpeter, J. K. (1995). Relational aggression, gender, and social-psychological adjustment. *Child Development*, 66 (3), 710–722.
- Curtner-Smith, E. M. (2000). Mechanisms by which family processes contribute to school-Age Boys' Bullying. *Child Study Journal*, 30, 169–186.
- Çalık, T., Özbay, Y., Özer, A., Kurt, T. ve Kandemir, M. (2009). İlköğretim Okulu Öğrencilerinin Zorbalık Statülerinin Okul İklimi, Sosyal Davranışlar, Temel İhtiyaçlar ve Cinsiyet Değişkenlerine Göre İncelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 15 (60), 555–576.
- Çelikkaya, H. (2011). *Fonksiyonel eğitim sosyolojisi* (3. Baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık.
- Çetinkaya, S. Nur, N., Ayvaz, A., Özdemir, D., Kavakcı, Ö. (2009). Sosyoekonomik durumu farklı üç ilköğretim okulu öğrencilerinde akran zorbalığının depresyon ve benlik saygısı düzeyiyle ilişkisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 10, 151–158.
- Çevlik Akar, P. (2013). Okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin akran zorbalığına ilişkin tutumları ve müdahale stratejileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Malatya.
- Doğan, A. ve Yağmurlu, B. (2010). Examining victimization in Turkish schools. *European Journal of Educational Studies*, 2 (1), 31–37.
- Dolu, O., Büker, H. ve Uludağ, Ş. (2010). Şiddet içerikli video oyunlarının çocuklar ve gençler üzerindeki etkileri: Saldırganlık, şiddet ve suça dair bir değerlendirme. *Adli Bilimler Dergisi*, 9 (4), 54–75.
- Dölek, N. (2002). Öğrencilerde zorbaca davranışların araştırılması ve bir önleyici program modeli. Yayınlanmamış doktora tezi. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Dönmez, B. (2001). Okul güvenliği sorunu ve okul yöneticisinin rolü. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 25, 63–74.
- Ekşisu, M. (2014). The relationship between bullying, family functions and perceived social support among high school students. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 159, 492–496.
- Elliot, M. (2002). Bullies and Victims. Michele Elliot (Ed.). *Bullying a practical guide to coping for schools* (Third Edition). Great Britain: Pearson Education.
- Espelage, D. L., Bosworth, K., ve Simon, T. R. (2000). Examining the social context of bullying behaviors in early adolescence. *Journal of Counseling and Development*, 78 (3), 326–333.
- Farrington, D. P. (1993). Understanding and preventing bullying. *Crime and Justice*, 17, 381–458.

- Foltz-Gray, D. (1996). The bully trap: Young tormentors and their victims find ways out of anger and isolation. *Teaching Tolerance*, 5, 18-23.
- Forero, R., McLellan, L., Rissel, C., ve Bauman, A. (1999). Bullying behaviour and psychosocial health among school students in New South Wales, Australia: Cross sectional survey. *BMJ*, 319 (7206), 344–348.
- Fosse, G. K. (2006). Mental health of psychiatric outpatients bullied in childhood. Doctoral thesis, Department of Neuroscience, Faculty of Medicine, Norwegian University of Science and Technology, Trondheim.
- Frisén, A., Holmqvist, K., ve Oscarsson, D. (2008). 13-year-olds' perception of bullying: Definitions, reasons for victimisation and experience of adults' response. *Educational Studies*, 34 (2), 105–117.
- Frost, L. (2002). A primary school approach. Elliott, M. (Ed.). *Bullying: A practical guide to coping for schools* (Third Edition). Great Britain: Pearson Education.
- Furniss, C. (2000). Bullying in schools: It's not a crime - is it. *Education and The Law*, 12 (1), 9–29.
- Gall, D.M., Gall, P.J., ve Borg, W.R. (2003). *Educational research: An introduction* (7. Edition). Boston, MA: Pearson.
- Garrity, C., ve Baris, M. (1996). Bullies and victims: A guide for pediatricians. *Contemporary Pediatrics*, 13, 90–115.
- Genç, G., (2007). Genel liselerde akran zorbalığı ve yönetimi. Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Glew, G., Rivara, F., Feudther, C. (2000). Bullying: Children hurting children. *Pediatrics in Review*, 21 (6), 183–190.
- Gökler, R. (2009). Okullarda akran zorbalığı. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6 (2), 511–537.
- Griffin, R. S., ve Gross, A. M. (2004). Childhood bullying: Current empirical findings and future directions for research. *Aggression and Violent Behavior*, 9 (4), 379–400.
- Günay, G. ve Özbilen, F. M. (2014). İlköğretim öğretmenlerinin okul nöbet görevi üzerine bir değerlendirme. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10 (3), 64–78.
- Güven, K. (2007). Eğitimin toplumsal temelleri. Muhsin Hesapçıoğlu ve Musa Gürsel (Ed.), *Eğitim Bilimine Giriş* (4. Baskı), (s. 113–135). Konya: Eğitim Kitabevi.
- Güvenir, T. (2004) <https://bianet.org/bianet/siyaset/50299-okulda-akran-istismari-erisim-tarihi-30.01.2019>.
- Harris, S., ve Petrie, G. (2002). *A study of sullyng in the middle school*. *NASSP Bulletin*, 86 (633), 42–53.
- Harris, S., Petrie, F.G. (2003). *Bullying: The bullies, the victims, the bystanders*. Oxford: Scarecrow Education.

- Hawker, D. S. J., ve Boulton, M. J. (2000). Twenty years' research on peer victimization and psychosocial maladjustment: A meta-analytic review of cross-sectional studies. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 41 (4), 441–455.
- Hazler, R. J., Hoover, J. H., ve Oliver, R. (1992). What kids say about bullying. *The Executive Educator*, November, 20–22.
- Hilooğlu, S. ve Önder Cenkseven, F. (2010). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinde zorbalığı yordamada sosyal beceri ve yaşam doyumunun rolü. *İlköğretim-Online*, 9 (3), 1159–1173.
- Hodges, E. V. E., ve Perry, D. G. (1999). Personal and interpersonal antecedents and consequences of victimization by peers. *Journal of Personality and Social Psychology*, 76 (4), 677–685.
- Hoşgörür, V. ve Orhan, A. (2017). Okulda zorbalık ve şiddetin nedenleri ve önlenmesinin yönetimi (Muğla Merkez İlçe Örneği). *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12 (24), 859–880.
- Hürriyet Gazetesi (2010). <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/35-milyon-kisi-internete-girdi-oyun-haftada-50-saati-buldu-13888638> erişim tarihi: 25.04.2019
- İrfaner, S. (2009). Öğrenciler arasında gerçekleşen zorbalık eylemleri ve zorbalık konusunda öğrencilerin, öğretmenlerin, okul yöneticilerinin görüşleri ve tutumları. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.
- Joinson, C., Heron, J., Emond, A., ve Butler, R. (2006). *Psychological problems in children with bedwetting and combined (day and night) wetting: A UK population-based study*. *Journal of Pediatric Psychology*, 32 (5), 605–616.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2010). *Günümüzde insan ve insanlar sosyal psikolojiye giriş* (12. Basım). İstanbul: Evrim Yayınevi.
- Kaltiala-Heino, R., ve Fröjd, S. (2011). Correlation between bullying and clinical depression in adolescent patients. *Adolescent Health, Medicine and Therapeutics*, 2, 37–44.
- Kanık, B. (2010). Öğretmenlerin okul zorbalığına ilişkin algıları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kapçı, E. G. (2004). İlköğretim öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma türünün ve sıklığının depresyon, kaygı ve benlik saygısıyla ilişkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37 (1), 1–13.
- Kaptan, S. (1998). *Bilimsel araştırma ve istatistik teknikleri*. Ankara: Tekışık
- Karadağ, N. ve Özdemir, S. (2015). Okul kültürünün oluşturulması ve geliştirilmesine ilişkin yönetici görüşleri. *International Journal Of Science Culture And Sport*, 4, 259–273.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi* (23. Baskı). Ankara: Nobel.

- Kartal, H. ve Bilgin, A. (2007). İlköğretim öğrencilerine yönelik bir zorbalık karşıtı program uygulaması: Okulu zorbalıktan arındırma programı. *Eğitimde Kuram ve Uygulama Dergisi*, 3 (2), 207–227.
- Kartal, H. ve Bilgin, A. (2008). Öğrenci, veli ve öğretmen gözüyle ilköğretim okullarında yaşanan zorbalık. *İlköğretim Online*, 7 (2), 485–495.
- Kartal, H. ve Bilgin, A. (2009). İlköğretim okullarında görev yapan öğretmenler ve öğrenim gören öğrencilerin zorbalığa yönelik görüşleri. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7 (3), 539–562.
- Kartal, H. ve Bilgin, A. (2012). İlköğretim öğrencilerinin zorbalığın nedenleri ile ilgili algıları. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (1), 25–48.
- Kepenekçi Karaman, Y. Ve Çinkır, Ş., (2003). Öğrenciler arası zorbalık. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 34, 236–253.
- Kepenekçi Karaman, Y., Çinkır, Ş. (2005). Bullying among Turkish high school students. *Child Abuse ve Neglect*, 30, 193–204.
- Kıral, B. ve Kepenekçi, Y. (2018). Nöbetçi öğretmen uygulamasının çocuğun güvenliğini sağlamadaki etkililiği. *KEFAD*, 19 (1), 694–713.
- Kırbaş, Ş., Taşmektepligil, Y., Üstün, A. (2007). Ortaöğretimde Gençleri Şiddete Yönelten Nedenler ve Şiddeti Engellemede Spor Aktivitelerinin Rolünün İncelenmesi: Amasya İli Örneği. *Spor metre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 4, 177–185.
- Koç, Z. (2006). Lise öğrencilerinin zorbalık düzeylerinin yordanması. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Ankara.
- Koç, Z. (2007). Çocuklarda ve ergenlerde okul zorbalığının toplumsal nedenleri. *İlköğretimci Dergisi*, 12, 32–37.
- Koki, Stan. (1999). Bullying in Schools Should Not Be Par for the Course. Pacific Resources for Education and Learning, WEB site: <http://www.prel.org>. 25.04.2019
- Kumpulainen, K., Räsänen, E., ve Puura, K. (2001). Psychiatric disorders and the use of mental health services among children involved in bullying. *Aggressive Behavior*, 27 (2), 102–110.
- Kuntsche, E., Pickett, W., Overpeck, M., Craig, W., Boyce, W., ve de Matos, M. G. (2006). Television viewing and forms of bullying among adolescents from eight countries. *Journal of Adolescent Health*, 39 (6), 908–915.
- Küçükay, A. (2019). Suç önleme stratejileri ve güvenlik politikalarına psikolojik bir bakış. *TADD*, 11 (38), 343–392.
- Limber, P. S. (2002). Addressing youth bullying behaviors. Fleming, M and Towey, K, (Eds.), *Educational Forum on Adolescent Health: Youth Bullying*. Chicago: American Medical Association.
- Lipman, E. L. (2003). Don't let anyone bully you into thinking bullying is not important! *Canadian Journal of Psychiatry*, 48 (9), 575–576.

- Mabie, G. E. (2003). Making schools safe for the 21st century: An interview with Ronald D. Stephens. *The Educational Forum*, 67 (2), 157–162.
- MEB (2006). *Okullarda Şiddetin Önlenmesi Genelgesi*. Genelge No:2006/26. Sayı:1324, Tarih:24.03.2006.
- MEB (2013). Ortaöğretimde sınıf tekrarı, okul terk sebepleri ve örgün eğitim dışında kalan çocuklar politika önerileri raporu. http://www.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_07/07035316_politikaraporu_baski_final.pdf Erişim Tarihi: 27.04.2019.
- MEB (2014). Milli eğitim bakanlığı okul öncesi ve ilköğretim kurumları yönetmeliği. Resmî Gazete Sayı: 29072. Tarih: 26.07.2014.
- MEB (2017) . Milli eğitim bakanlığı orta öğretim kurumları yönetmeliği. Resmi Gazete Sayı: 30182, Tarih:16.09.2017.
- MEB (2018). *Okullarda Güvenlik Önlemlerinin Alınması Genelgesi*. Genelge No:2018/10 Sayı: 8310247, Tarih:26.04.2018.
- Merriam, S. B. (2013). Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Milliyet Gazetesi (2006). http://www.milliyet.com.tr/----saat-okul-----saat_tv/guncel/haberdetayarsiv/21.04.2006/256294/default.htm erişim tarihi 25.04.2019
- Mishna, F., Scarcello I., Pepler, D. ve Judith W. (2005). Teacher's understanding of bullying. *Canadian Journal of Education*, 28 (4), 718–738.
- Muscari, E. M. (2002). Sticks and stones: The NP's role with bullies and victims. *J Pediatr Health Care*, 16, 22–28.
- Mynard, H. ve Joseph, S. (2000). Development of the multidimensional peer-victimization Scale. *Aggressive Behavior*, 26, 169–178.
- Nansel TR, Overpeck M., Pilla RS, Ruan JW, Simon-Morton B, Scheidt P. (2001). Bullying behaviors among US youth. Prevalence and association with psychosocial adjustment. *JAMA*, 285 (16), 2094–2100.
- Newman, M. L. (2010). Kindergarten and first grade teachers' perceptions of bystander bullying: Resolution strategies in selected picture books. Unpublished Master Thesis. Brigham Young University, Department of Counseling Psychology and Special Education, Utah.
- O'Moore, M., ve Kirkham, C. (2001). Self-esteem and its relationship to bullying behaviour. *Aggressive Behavior*, 27 (4), 269–283.
- OECD (2017), PISA 2015 results (volume III): Students'well-being, PARİS: OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264273856-en>.
- Ok, A. (1989). Kurumlar ve suçlu çocuklar. Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do?* Malden, MA: Blackwell Publishing.
- Olweus, D. (1995). Bullying or peer abuse at school: Facts and intervention. *Current Directions in Psychological Science*, 4, 196–200.

- Olweus, D., Limber, S. ve Mihalic, S.F. (1999). *Blueprints for violence prevention. Book nine prevention program*. Boulder CO: Center For The Study And Prevention Of Violence.
- Olweus, D., Breivik, K. (2014). Plight of victims of school bullying: The opposite of well-being. A.Ben-Aieh et al. (eds). *Handbook of Child Well-Being*, Bergen: Springer, 2593–2616.
- Ögel, K., Tarı I., Yılmazçetin, E. C., (2006). *Okullarda suç ve şiddeti önleme*. Yeniden Yayınları: İstanbul.
- Önder Cenkseven, F., Yurtal, F. ve Özsezer Bulut, S. (2016). Okullarda zorbalığı önleme ve müdahale etmeye yönelik yapılan uygulamalar: Psikolojik danışman görüşleri. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 52, 57–70.
- Özen, D. S. (2006). Ergenlerde akran zorbalığına maruz kalmanın yaş, çocuk yetiştirme stilleri ve benlik imgesi ile ilişkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 21 (58), 77–98.
- Özkan, Y., Gökçearslan Çifci, E. (2010). Düşük sosyo-ekonomik düzeydeki ilköğretim okullarında akran zorbalığı, *Elementary Education Online*, 9 (2), 576–586, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ilkonline/article/view/5000038058/5000036915> . Erişim Tarihi 13.04.2019.
- Pearce, J. (2002). What can be done about the bully. Elliott, M. (Ed.). *Bullying: A practical guide to coping for schools* (Third Edition). Great Britain: Pearson Education.
- Pearce, J. B., ve Thompson, A. E. (1998). Practical approaches to reduce the impact of bullying. *Archives of Disease in Childhood*, 79 (6), 528–531.
- Pekel-Uludağlı, N. ve Uçanok, Z. (2005). Akran zorbalığı gruplarında yalnızlık ve akademik başarıya göre sosyometrik statüye göre zorba/kurban davranış türleri. *Türk Psikoloji Dergisi*, 20 (56), 77–92.
- Pellegrini, A. D. (2002). Bullying, Victimization, and Sexual Harassment During the Transition to Middle School. *Educational Psychologist*, 37 (3), 151–163.
- Pişkin, M. (2002). Okul zorbalığı: Tanımı, türleri, ilişkili olduğu faktörler ve alınabilecek önlemler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 2 (2), 531–562.
- Pişkin, M. (2010). Ankara'daki ilköğretim öğrencileri arasında akran zorbalığının incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 35 (156), 176–189.
- Pontzer, D. (2009). A theoretical test of bullying behavior: Parenting, personality, and the bully/victim relationship. *Journal of Family Violence*, 25 (3), 259–273
- Posluoğlu, F. G. (2014). Eğitim kurumlarında öğretmen ve idarecilerin okul güvenliği ile ilgili algı ve çözüm yollarını belirleyebilmek için çalışma. Yüksek Lisans Tezi. Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- Power-Elliott, M., ve Harris, G. E. (2012). Guidance counsellor strategies for handling bullying, *British Journal of Guidance ve Counselling*, 40 (1), 83–98.
- Rigby, K. (2007). *Bullying in schools: and what to do about it*. Australia: ACER Press.
- Roland, E. (2000). Bullying in school: Three national innovations in Norwegian schools in 15 years. *Aggressive Behavior*, 26 (1), 135–143.

- Roland, E., ve Idsøe, T. (2001). Aggression and bullying. *Aggressive Behavior*, 27 (6), 446–462.
- RTÜK, (2006). *İlköğretim çağındaki çocukların televizyon izleme alışkanlıkları*. Ankara: RTÜK Kamuoyu Yayın Araştırmaları ve Ölçme Dairesi Başkanlığı.
- Salmivalli, C. (1999). Participant role approach to school bullying: implications for interventions. *Journal of Adolescence*, 22, 453–459.
- Salmon G, James A, Smith DM. (1998). Bullying in schools: Self-reported anxiety, depression, and self-esteem in secondary school children. *BMJ*, 3 (17), 924–925.
- Sanders, E.C., Phye, D.G. (2004). *Bullying: Implications for the classroom*. London: Elsevier Academic Press.
- Satan, A. (2011). Okulda zorbalığın aktörleri. *Turan-Sam*, 3 (10), 55–66.
- Scheithauer, H., Hayer, T., Petermann, F., ve Jugert, G. (2006). Physical, verbal, and relational forms of bullying among German students: Age trends, gender differences, and correlates. *Aggressive Behavior*, 32 (3), 261–275.
- School bullying and common health symptoms. (1996). [Electronic Version]. *Pediatric Alert*, 21 (16), 91-92.
- Seyitoğlu, M. ve Gül, Ş. (2016). Gelin akran gibi anlaşılm. Marmara Bölgesi Bilgi Notu: İstanbul. <http://www.cocuklarlagucluyuz.net/yayinlar/marmara-bolgesi-bilgi-notu-yayinlandi-gel-akran-gibi-anlasalim> tarihinden 6 Mart 2019 tarihinde edinilmiştir.
- Sigfusdottir, I. D., Gudjonsson, G. H., ve Sigurdsson, J. F. (2010). *Bullying and delinquency. The mediating role of anger. Personality and Individual Differences*, 48 (4), 391–396.
- Siyez, D. ve Kaya, A. (2011). Akran zorbalığı gruplarında empatik eğilim. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12 (2), 23–43.
- Smith, K. P., Ananiadou, K., Cowie, H. (2003). Interventions to reduce school bullying. *Can J Psychiatry*, 48 (9), 591–599.
- Smokowski P.R., Kopasz K.H. (2005). Bullying in schools: an overview of types, effects, family characteristics, and intervention strategies. *Children And School*, 27 (2), 101–110.
- Solberg, M. E., Olweus, D., ve Endresen, I. M. (2007). Bullies and victims at school: Are they the same pupils? *British Journal of Educational Psychology*, 77 (2), 441–464.
- Sullivan, K., Cleary, M. ve Sullivan, G. (2004). *Bullying in secondary schools: What it looks like and how to manage it*. California: Paul Chapman Publishing ve Corwin Pres.
- Şahin, M. ve Akbaba, S. (2017). Okulda ve sanal ortamda zorbalık ve empati. İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.

- Şener Üstündağ,N., Başar,M., Şen,B., Göncü,A. (2015). Öğretmen görüşlerine göre öğrencilerin zorba davranışlara başvurma düzeyleri ve öğrenme ortamlarının incelenmesi. *Eğitim Bilimleri Dergisi*,41, 157–173.
- Tezcan, M. (1985). *Eğitim sosyolojisi*. Ankara Üniversitesi Basımevi: Ankara.
- Tezcan, T. (2015). Liseli gençler ve akran zorbalığı: İstanbul örneği. İstanbul: Genç Hayat Yayınları <http://genchayat.org/wp-content/uploads/2015/11/AkranZorbaligiRapor.09.10.15.pdf> Erişim Tarihi: 13.02.2019
- Totan, T. (2007). Okul zorbalığını önlemede eğitimcilere ve ebeveynlere öneriler. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7 (2), 191–200.
- Ttofi, M. M., ve Farrington, D. P. (2008). Bullying: short-term and long-term effects, and the importance of defiance theory in explanation and prevention. *Victims ve Offenders*, 3 (2–3), 289–312.
- UNESCO (2017). School violence and bullying: Global status report. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000246970>. Erişim Tarihi: 01.03.2019.
- Ural, B. ve Özteke, N. (2010). *Okulda zorbalık*. (2. Baskı). Ankara: Kök Yayıncılık.
- Uysal, H. ve Dinçer, Ç. (2012). Okul öncesi dönemde akran zorbalığı. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 5 (4), 468–483.
- Van Geel, M., Goemans, A., ve Vedder, P. H. (2016). The relation between peer victimization and sleeping problems: A meta-analysis. *Sleep Medicine Reviews*, 27, 89–95.
- Vardar, T. (2015). Gençlerde saldırgan davranışların önlenmesinde sporun önemi. *Uluslararası Multidisipliner Akademik Araştırmalar Dergisi*, 2 (2), 41–49.
- Wang, C., Berry, B., ve Swearer, S. M. (2013). The critical role of school climate in effective bullying prevention. *Theory Into Practice*, 52 (4), 296–302.
- Whitney,I. ve Smith,P.K. (1993). A survey of the nature and extent of bully/victim problems in junior/middle and secondary schools. *Educational Research*,35 (1),3–25.
- Whitted, K. S., ve Dupper, D. R. (2005). Best practices for preventing or reducing bullying in schools. *Children ve Schools*, 27 (3), 167–175.
- WHO (2002). World report on violence and health. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42495/9241545615_eng.pdf;jsessionid=CC0822189C5D61FBC37BA8C6B9E549C6?sequence=1. Erişim Tarihi:09.05.2019.
- Wilson, N. (2009). *Impact of extracurricular activities on students*. Unpublisher Master Thesis. University of Wisconsin-Stout, England.
- Wolke, D., Woods, S., Stanford, K., ve Schulz, H. (2001). Bullying and victimization of primary school children in England and Germany: Prevalence and school factors. *British Journal of Psychology*, 92 (4), 673–696.
- Yaman, E., Eroğlu, Y., ve Peker, A. (2011). Okul Zorbalığı ve Siber Zorbalık. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

- Yavuzer, Y. (2011). Okullarda saldırganlık/şiddet: Okul ve öğretmenle ilgili risk faktörleri ve önleme stratejileri. *Milli Eğitim*, 192, 43–61.
- Yavuzer, Y., Üre, Ö. (2010). Saldırganlığı Önlemeye Yönelik Psiko-Eğitim Programının Lise Öğrencilerindeki Saldırganlığı Azaltmaya Etkisi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24, 389–405.
- Yen, C.-F., Huang, M.-F., Kim, Y. S., Wang, P.-W., Tang, T.-C., Yeh, Y.-C. Et al. (2013). Association between types of involvement in school bullying and different dimensions of anxiety symptoms and the moderating effects of age and gender in Taiwanese adolescents. *Child Abuse ve Neglect*, 37 (4), 263–272.
- Yıldırım, A. (1999). Nitel araştırma yöntemlerinin temel özellikleri ye eğitim araştırmalarındaki yeri ve önemi. <http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/5326> Erişim Tarihi:20.12.2018.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yılmaz Kaleli, G. (2014). Durum çalışması. Metin, M. (Ed.). *Kuramdan uygulamaya eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara, Pegem Akademi.
- Yoon, J. S., ve Kerber, K. (2003). Bullying elementary teachers' attitudes and intervention strategies. *Research in Education*, 69 (1), 27–35.
- Zorlu, Y. (2016). Medyadaki şiddet ve etkileri. *Humanities Sciences (NWSAHS)*, 11 (1): 13–32.

EKLER

Ek 1: Okul Yöneticilerinin Görüşme Soruları

Demografik Bilgiler

Cinsiyetiniz :
Yaşınız :
Branşınız :
Kıdem Yılıınız :
Eğitim Düzeyiniz :

Okul Yöneticisi İçin Sorular

- 1) Sizce akran zorbalığı ne demektir? Hangi davranış ya da davranışları akran zorbalığı olarak değerlendirirsiniz?
- 2) Akran zorbalığının davranışına maruz kalan öğrencileriniz bu durumdan nasıl etkileniyor? Gözlemlerinizi nelerdir?
- 3) Gözlemlerinize göre okulunuzda akran zorbalığı en çok nerelerde gerçekleşiyor?
- 4) Sizce okulunuzda yaşanan akran zorbalığı davranışlarını etkileyen ve arttıran nedenler nelerdir?
- 5) Okulunuzda akran zorbalığını önlemek için hangi çalışmalar yapılıyor?
- 6) Okulunuzda yaşanan herhangi bir akran zorbalığı olayında hangi tedbirleri alıyorsunuz?
- 7) Okulunuzda yaşanan akran zorbalığı olaylarını önleme konusunda öğretmenlerinizden beklentileriniz nelerdir?
- 8) Sizce ülkemizde öğrenciler arasında yaşanan akran zorbalığı davranışlarını önlemek için ne gibi önlemler alınmalıdır?

Ek 2: Öğretmenlerin Görüşme Soruları

Demografik Bilgiler

Cinsiyetiniz :
Yaşınız :
Branşınız :
Kıdem Yılıınız :
Eğitim Düzeyiniz :

Öğretmen İçin Sorular

- 1) Sizce akran zorbalığı ne demektir? Hangi davranış ya da davranışları akran zorbalığı olarak değerlendirirsiniz?
- 2) Akran zorbalığının davranışına maruz kalan öğrencileriniz bu durumdan nasıl etkileniyor? Gözlemlerinizi nelerdir?
- 3) Gözlemlerinize göre okulunuzda akran zorbalığı en çok nerelerde gerçekleşiyor?
- 4) Sizce okulunuzda yaşanan akran zorbalığı davranışlarını etkileyen ve arttıran nedenler nelerdir?
- 5) Okulunuzda akran zorbalığını önlemek için hangi çalışmalar yapılıyor?
- 6) Okulunuzda yaşanan herhangi bir akran zorbalığı olayında hangi tedbirleri alıyorsunuz?
- 7) Okulunuzda yaşanan akran zorbalığı olaylarını önleme konusunda okul yöneticilerinizden beklentileriniz nelerdir?
- 8) Sizce ülkemizde öğrenciler arasında yaşanan akran zorbalığı davranışlarını önlemek için ne gibi önlemler alınmalıdır?